Narodny
Povisti i
Stichi
NAPISAL:
EMILIJ A. KUBEK
II. TOM (VOLUME)
CÍNA: 90 ¢.

NARODNY POVISTI I STICHI.

MARKO ŠOLTYS

ROMAN IZ ŽIT'JA PODKARPATSKOJ RUSI.

NAPISAL: EMILIJ A. KUBEK.

ILLUSTROVAL: ANTONIJ E. KUBEK.

II. TOM (VOLUME)

"OBRANA" Scranton, Pa.

Predislovije (Preface)

Povísť siju "Marko Šoltys", napisal jesče h. 1915. Literaturnyj komitet Sojedinenija, prinjal ju dlja pečatanija, a febr. 1916. načali povísť naberati v typographii Sojedinenija. Vypečatali okolo 100 storoni — perestali . . . , choť ja siju povísť, peredal byl na dochod sirotinca. Novyj lit. komitet, h. 1918-ho, snova rísil pečatati "Marka Šoltys", no — lem ríšil. 920-ho, peredal rukopis' redaktoru "Sokol"-a, h. P. J. Maczkov i on pomíščal ju v Sokolí, v 115 prodolženijach.

To perva povísť doľša (roman) pisatelja iz Podkarpat'ja, na narodnom jazyku. Sokolki, Sokoly čitali i . . . ne lem v privatnych pis'mach, no i publično vozvali mene, na izdanije "Marka Šoltys", vo formatí knihi. — Sokolki-Sokoly! Na vaše želanije . . . pojavilsja "Marko Šoltys", v trech tomach, s illustracijami . . . chočete-li pomoči mi, čtob ja ne doplačal na moju pracu? — 3000 illustrovanny primírniki-exempljary (copy)—(boľše čitatelej, ni s latinkoju ne imíjem meždu členami Sojedinenija; meždu 50,000 členami) — dati doroho drukovati, a deševo (tun'o) prodavati, pri vsem patriotizmi, ne vozmožno — ni čarovniku; choť ja by jak serdečno chotíl i želal, čerez deševu knihu, zaochotiti vas k čitan'ju — svojeho! Jeden, tak vystavlennyj tom, anglijska publika platit do

$1.50, pri desjatki-tysjačej exempljarov; ja že jeden tom "Marka Šoltys", vručaju vam s peresylkoju, za 95c.

Kasateľno čitan'ja. Russkij jazyk, imíjet mjahki samohlasny: **jí, jú, já,** kotory sami umjahčajut predidusči sohlasny. Pr. **Tja, ljudi, tílo.** Bukvu **jiť, jať,** označaju s dolhim: **í.** Pr. **dílo, líto.** Bukvu **jir,** zamínjajet znak **'**, pr. **bor'ba, jesť.** — **c, z, s,** so znakom **ˇ**, tverdo vyhovoritsja, pr. **žuček, šija.** — Russkoje **sče = sč,** pr. **sčipa.**

Sokrasčenije označajet znak **'**, pr. **'mu** (jemu), **'ho** (jeho). — Bukvu **jory,** zapolnjajet **y,** a **iskratkoj, j.**

Slovenskij jazyk ne imíjet naši karakteristični mjahki samohlasny: jí, jú, já, no lem mjahki sohlasny: ď, ľ, ň, ť. — Pro čto by my podražali ich, pri pisaniju s latinkoju? Kohda pri ich znakach, našu bukvu "jíť, jať" ne mož vyrazíti.

Pro čto dal pečatati s latinkoju? Choť sam pišu s kyrillikoju. Pro "muss" (must; necessity is a hard master! — muss velikij pan!). Jak znajú ochotu našeho naroda k čteniju, i pri latinkí doplaču k prací!

Illustracii, moj syn o. Antony E. Kubek risoval, a trudnuju že pracu korrektury i razsylki, prinjal na sebe syn moj (zjať) o. Nikolaj E. Petrik, (310 Mifflin Ave., Scranton, Pa.) Naberal, a to chorošo: h. Emilij Bielik, russkoj materi syn, a prevoschodnyj typographer.

Mahanoy City, Pa., Sept. 1923.

Emilij A. Kubek.

MARKO ŠOLTYS.
I.

TROJE dítej jesť u Marka Šoltys. Tak zovut jeho seljane, pro jeho velikij majetok i bohatstvo. Ba, malo i kto znajet, že on ne Šoltys iz roda, no Furman, jak jeho otca nazyvali i jak v grundbuchu, v matrikach zapisanyj. Žena jeho Katuša, don'ka Fedora Dančin . . . . . .

Ho-ho! Lem sčasťje, že jem ot konca ne začal rospravjati, bo i ja byl sbalamutilsja, a vy byli ne porozumíli, že: što i jak?

Moja povísť byla by tak vyzerala, jak koli mama ponahljajutsja, v susídne selo, na kermeš, do chramu Božoho, už to na hostinu do rodičej svoich, a žeby skor'še vyrychtovalisja, na sam pered oblečut Janča do svjatočnych šmat, i kladut jemu kapeljušok na holovu, a až tohda obačat, že jeho a ni ne umyli, ani ne začesali. — Zoblekaj snova, a tak umyj, začeš' žeby čista košeľka ne zmokla, a baba i dído, ne zazerali Jančovi do uch, za lonskim-prošlohodnym brudom.

Pro to zajdeme s porjadkom, ot holovy i my.

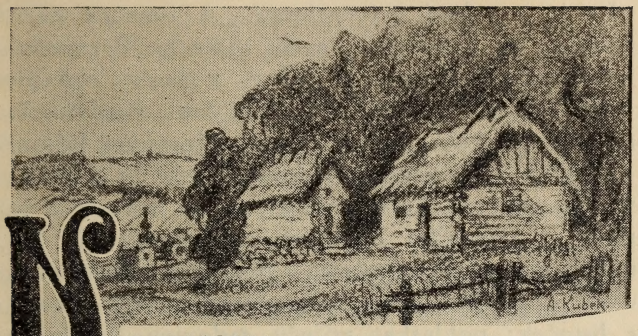

NA SAMOM niznem koncí sela, pod samym lísom, stara chata stoit, pokryta so župu. Už to, strícha kolis'ka iz župu byla pokryta, teper' tak vyzerajet, jak ked byli narokom mochu nasíjali na stríchu; zeleníjesja s daleka. Hev-tam novy kički pozapychanny, na znak, što ne včera pošival ju pradíd teperejšoho gazdy, a što vítor ne barz doprošalsja o pozvolen'je, ni domašnych, ni čestnoj seľskoj hromady ci: "milo vam, ked ja malo pobavjusja po toj staroj strísí? A ci najdesja u vas išči paru kičok, ked by ja, v svavolí mojej, paru povyderal s po nad vašich holov, i roznes, na krylach moich, na vsí storony svíta?"

'Bo i to naš podkarpatskij vítor čudny svojstva, jak hovorjat "muchi" imíje, čudno razmysljaje.

Vesnoju, jak moloda dívuška, veselo, milo uhinatsja, ostorožno poduvat, l'ubopytno pozazerat po meždu razcvítnute cvíťje derev, čtoby im ne poškoditi, ne obderti ich, no teplym dychan'jem oživiti, v polnyj cvít prinesti. A roznosit pach cvítoček po horach, dolinach, chatach. Pozazerat, pozachodit i v lísy, v debry, v jamy, rostopit ostavšijsja sníh, žeby cvítočki i tam, čím skorše mohli pojavitisja, a radovatisja solnečnym lučam.

V lítí? Jak roskošnyj chlopec, pochodit poljami, v bíhu svojem shinat koloski zerna, molody lítorosty, i tichon'ko svistajuči, porozzerajetsja po meždu derevami, potrjasat s nimi, žeby chrobačna ovoč' opadala i nezavažala; sterat, sduvat poroch s listoček; pohlaskat zríjuču sadovinu; razduvat sprahotu, ocholodit spočenne čelo, znoj rabočoho čelovíka, a bez škody uspokoitsja, ustane. Noč'ju otpočivat, žeby ne sbuditi zemlju, na kotoru zvízdočki s vysoty smíjutsja, trepočut. — No, ale ked pohnívajetsja, ta v zlosti svojej lame, dremuzgat, nisčit; dvihnesja až do chmar, zmorozit ich, a zasype zemlju ledom i ohnem.

V oseni? Dyšit, fučit, sviskat, a jak zloradna mačocha, shirit, skudolčit holovu dítiny, zlostno zmítat poroch, smíťja, suche lisťja po dorozí, abo zachljapat, zapljujet zimnym dožďem oči. Zmorozit dožď, že zima až i kosti poperechodit, a potom radujesja, jak pervym sníhom može zasypati zemlju.

V zimí že, jak ljutyj pijanica sviskuje, reve v kominí; triskat v okna-dveri, zlostno lomit suchoje konar'ja s derev, sderat stríchi, morozom palit.

A hore tomu podorožnemu, kotoryj za včasu neukryjesja pered nim, no zabludit, ibo jeho omoročit hnívom svoim, so sníhom zaduje, prikryje, umertvit.

Skoľko taki vítry poperechodili, popreduvali uže po nad totu chatu? Kto by to znal? No poznati, že ne jeden začepilsja do nej, jak zlostnyj chlopčisko s pazdurami v kučerjavu holovu svojeho protivnika; ne lem poperevertali, no i povyderali ne jednu kičku, a smíjuči-viščuči poletíli s nimi v dalekij svít. Daremno zachranjal ju lís; blizki buki, až i konarjami boronili ju, a zelenyj moch svjazoval zbaršnítu solomu, odnakož pozapychannych, poplatannych dir, s kusnikami bukovoj skory i dosček, bylo ne malo: jak platy, na starych bočkorach, žebraka.

Za pradída, no išči i za tata teperejšoho hospodarja . . . . . Što, hospodarja? Pravda, bo tato, Jacko Furman, išči byl hospodarem! Nižej chaty stojala stajnja na paru voly, na dví korovy i jednoho konja, v kutiku i carik pro teljatka. A porožnja nihda ne byla, ot pamjatnych čas. Stodola so stanju pod jednu stríchu, k pol oreku. A chlív na dva-tri pacjata, — kuča na desjatero drobjat s jahnjatkami. Pri samoj chatí murovannyj sypanec, s dubovymi dverjami, polnyj Božim darom, — pod sypancom pivnica, choť by pre dajakoho arendaša! K tomu šopa na vozy, sani, pluhi, i druhij gazdovskij sersan, — bokom až i sičkarnja i pelevnik. To bylo gazdovstvo!

A teper'? Žebratstvo, hor'še, jak najbídnijša žedljarka!

Što Stefan ot otca perenjal, s toho ne ostalo nič. S gazdovskich budovisk, ne jesť lem pljac, a fundament sam poznati po pod lobodu i burjan. Ostatnju korovku žena Stefanova, už lem do sypanca vjazala, 'bo murovannyj byl. Ale i tak padalo v neho. Korovka i tu ne dolho zabavilasja. Prodali za dolh i porciju, pravi tohda, jak Stefan okončal svoje žiťje!

Isči prišlo jemu, čerez dirave okno posluchati exekutora, jak kričal pered chatoju:

— "Desjať zlaty, po peršij raz .... kto dast vecej? .... Desjať zlaty po druhij raz ... Kto dast vecej? ... Nikto vecej? ... Desjať zlaty po ... po ... no, nikto vecej? ... po ... po tretij raz!"

I otdal korovku Fedorovi Dančin, za desjať zlaty s retjazku!

II.

TEFAN ležit na smerť chvoryj, na pustoj solomí, prikrytyj s podertu gubanju, išči po pokojnom dídovi.

Licitacija, jeho zatverdíte serdce ne rušila. Ne bylo jemu žaľ, že pro jeho podlotu, i ostatnja korovka prešla v čuži ruki, za . . . desjať zlaty šajny! Tak, jak poperechodilo vse, tota krasna luka okolo funduša, rolja za rolju, kapustnica, pasvisko, lís . . . jedno za druhim!

S cíloho bohatstva otcovskoho, a i s vína, s džajstry svojej ženy, ne ostalo nič, lem tota cundrava gubanja, s kotoru zakrytyj byl. Jeho to nič ne rušilo!

No, jak počul plač svojej ženy, s žalju za korovku i sviskan'je svojeho jedinkoho, osem' lítnoho syna, Marka, tohda pomorozok pereletíl čerez jeho vyschnute tílo. Zatjal zuby, žeby na holos na vskričal.

A tak svoju sovíst v dumkach obhljadal, obmatkal, jak slípyj svoje lice s paľcami: cíloho svojeho žiťja lehkomyslennosť, marnotratnosť, podlotu! Považil krivdu žení svojej zroblennu, i jedinkoj dítiní. Teper' uže svítlo vidíl, v jakoj uskosti, v nuždí ostavit ich!

Jak otpovíst svojemu otcu, že što zrobil s jeho majetkom? Teper' sam sobí ne moh, ne znal vyjasniti, vytolkovati, što doprovadilo jeho do

toho? Ci to on v rozumí pochibil, ci očarovannyj byl, ci on vpravdí takij podljak bezdušnyj, že svoju familiju vseho pozbavil?

V jeho duševnych očach načalo providnjatisja. Cíle jeho žiťje ne bylo inše, lem postojanna han'ba, styd! A pered nim otvorjajetsja propasť duševna, ... tílo uže propalo bez poratunku! Vidíl pered soboju, svoju bohobojnu mamu, jak ona jeho na dobre, na molivtu naučala i vse napominala.

A on v cerkvi, v chramí Božom, už ot pamjatì ne byl. Poslídnij raz spovídalsja, pered dvanadcať lítami, pri šljubí! Žení svojej ne dal a ni jedinke dobre slovo, ot koli pobralisja. Tak zachodilsja s nju, jak najboľšij nepriateľ by lem potrafiti moh. Syna svojeho nikohda ne vzjal na ruki, ne pocíloval, jak to druhij otec.

Na koli vyplakanna žena, s malym Markom vošla do chiž, prohovoril:

— "Iď mi po svjasčennika!"

A može a ni ne hovoril, lem sobí myslil, bo jeho žena Hanja, a ni ne posmotríla na neho; sjala na roskivannu lavku, — uže ni stola ne bylo v chiží, — prihornula k sobí plačuščoho chlopčika i pristaľno vyzerala oknom, bez toho, že byla dašto vidíla, čuvstvovala, myslila.

Ne ponimala ich strašnoje položen'je; vse, jak tjažkij son, s kotoroho vzbuditisja ne može, ležalo na jej duší. Jak by zabyla, že ona kolis', ne tak davno, moloda, vesela byla, a teper' bídnijša ot žebraka, 'bo toho zaderžuje, kormit miloserdenstvo ljudej, i potíšat jeho. A ju kto? Ne znala, ne myslila, što bude s neju, što stanesja s jej synom?

Ne čuvstvovala, že holodna, utrapenna, slaba. Chlopec prehovoril ticho: — "Mamo, mamo, ... ja barz holoden!"

S udivlenijem posmotríla na chlopca, pouterala oči, tak, jak kto iz sna probuditsja, posmotrit na posteľ, hde jej muž v lichoradkí trjasesja, tupym holosom, monotonno hovorit, jak by lem sama k sobí:

— "Nít pri cílom domí ni jeden kusočok chlíba, ne jesť jedna ložka stravy. Nít, ne jesť nič!"

Slova jej, tak sucho pyrskali s ust, až otbivalisja ot stíny, jak by byl kto po jeden horošok metal v rešeto! Chlopec utich i razmysljal:

— "Nít, ne jesť nič! Jak že to? A ja ot včera isči nič ne jíl, ... 'bo nít pri cílom domí ni jeden kusočok chlíba .... nít, ne jesť nič!" A bez pritomnosti ducha pozeral hde na mamu, hde na otca:

— "Ne jesť nič! A ja takij holoden!"

V chatí strach ticho, lem soloma zašelestaje časami, pod chvorym, jak jeho strjase zima, horjačka.

— "Nít, ne jesť nič!"

Gazda chriplivym holosom prehovorit:

—"Id' mi po svjasčennika!"

Hanja a ni ne rušitsja. Nevozmožno! Po svjasčennika? Pro koho? Do našoho doma? Porozzeratsja po vsích kutach. Svjasčennika tu zavolati? Na što? Kto kaže? Jak že to možno?

Chlopec porušat ju za pleče, bez slova pokaže na posteľ. Jak by opamjatalasja. Vstane bezslovno.

— Ach, tak, po svjasčennika!? Pojme chlopca za ruku, i ide s nim von . . . a ni ne ohľanesja.

Vyjdut na dvor.

Solnečko jasno, teplo hríje, dereva kvítnut, po cvítju pčolki rojatsja, žužat, lisťje šelestit, žavoronki vozduchom plavajut-spívajut, jeden kos bliz chaty hromko vyvodit svoju písn', žovna kovče v derevo. Povsjudu veselosť, radosť, a ona s toho nič ne vidit, ne slyšit, v jej serdcí žaľ, tjahoba, duša jej pečaľna, otčajanna, jak by v temnoj noči, v zimnom hrobí nachodilasja. Hluboko vzdychla!

Posmotrit na chlopca, až ruki zalomit. Ne umytyj, ne česannyj, — taj a ni hrebenja nít uže v domí. Odertyj. Vmísto rukava, rjandy vísjat s pleča, chrebet holyj, na kolínach diry, bosy noženjata čorny ot brudu, i sama chrasta!

— "Nít, ne jesť ničoho!"

A tak popozerat po sobí.

— "Bože svjatyj, jak že ja pojdu taka cundrava na faru?" — Vyprostitsja. — "Vse ravno!"

— "Poďme!" — I ide selom, ne ohljadajučisja ni na pravo, ni na lívo, prosto k farí.

Prišla pered dom Fedora Dančin. On pravi stojit na dvorí i trimat za retjazku kuplenu na licitacii korovu Furmanovych, a žena jeho ju s hreblicu češe, čistit.

Jak uvidíl Hanju s malym Markom na drazí, vybíhne k nej:

— "Han'o! Ne hnívajsja na nas, že ja tvoju korovu vylicitoval."

Jej až smíšno stalo. Chustku hlubže stjahne na oči, i bez hníva otpovidaje:

— "Hnívatisja? Ked byl ju ty ne vylicitoval, byl druhij kupil!" I choče daľše idti.

— "Han'o! Poď, zajdi do nas, i moja tja zaprošat. Choť lem ložku moločka sjíst toto bídne ditja!" — Pohlaskat holovu chlopčika, i takoj za ruku bere. Hanja daľše ide.

— "Idu po svjasčennika!"

Chlopec choť jak bojazlivyj, na slovo "moloko", vytjahne ruku svoju s maminoj, i ide za Fedorom. Ledvo dvihat nožki, šak on by tak jíl, takij holodnyj! A Fedor smotrit za Hanju i myslit sobí:

— "Byla by ty moja žena, a tot chlopčik moj syn, ci ty by byla taka nesčastliva?" — Lem s ruku machnul.

Pered trinadcať lítami i on zakručalsja okolo nej. No ne byl tak švydkij, obratnyj, veselyj i bohatyj, jak Stefan, pro to tamtoho vybrala sobí. On až pozdnijše oženilsja. Dobru, tichu, usilovnu ženu polučil. No Boh ich s dítinu do teper' ne požehnal. Ci može a ni ne dočekatsja toho sčasťja?

Žena Fedorova až ostopila, jak osmotríla s blizka bídne ditja. Vprovadila v chatu, nakormila, poumyvala, odíla v čiste plaťje, choť by jej vlasne bylo. A chlopčik spokojno sidit na lavcí pri stolí, otpovídat na voprosy Dančinoj, a ni ne soberatsja domoj. Na što? — "Taj doma ne jesť ni kusočok chlíba, nít, ne jesť nič."

III.

ANJA prišla na faru. Svjasčennik staryj čelovík, on ju krestil i zdaval. Znal o jej nesčastnom žiťju, no pomoči ne moh.

S uspokojenijem slyšal, što jej muž žadat ostatnju potíchu, i choče s Bohom pomiritisja. Poka on pozberalsja, žena jeho nazberala jedno-druhe do košika, žeby bídna Hanja s dítinoju ne holodovala.

Hanja s košikom vernulasja domoj, postavila košik sobí na zemlju, ne prohvarila ni slova k mužovi, snova sjala na lavku k oknu i vyzerala von, bez pritomnosti ducha, bez pohnuťja. Zabyla, že holodna, može a ni ne znala, že košik s jídlom pri nej? A ni to ne pamjatala, že chlopca v selí ochabila. Sidíla, jak neživa. Svajsčennik so svjatymi Darami vstupil v chatu, pozdorovil. Ona a ni ne primítila, a ni ne hlasja.

Otec duchovnyj stal prí posteli chvoroho i prositsja Stefana, pokazujúči holovoju k Haní:

— "Preprosil jes' ju?" — chvoryj lem s holovoju otkazal, že nít.

— "Han'o, ditja moje, poď tu, pereprostesja!" Prosit duchovnyj Hanju.

Hanja bez slova vstala, ne posmotríla a ni na svjasčennika, a ni na muža, pristaľnym vzhljadom

vyšla von iz chiži. Svjasčennik ponjal jej duševnoje položen'je, jej naprjahnuty nervy, ne zastanovil ju, no k chvoromu serjozno perehovoril:

— "Stefane, jesli milosť Boža ne smilujesja nad neju, utratit rozum! Vidiš', vidiš', hde jes' doprovadil sam sebe, tvoju čestnu, milu ženu, što jes' zrobil s tvojej dítiny!? Oj, nesčastlivyj čelovíče, jak že ty otdaš' rachunok pered Bohom, za to vse, što ty tvoim marnotratnym životom, p'janstvom zloho narobil protiv tvojej vlasnoj krovi?"

Stefan so strachom smotril na hovorjasčoho, až znoj vybilsja jemu na čelí, i pod tjaharom viny svojej dychtíl, až jemu v hrudjach šipilo.

— "Lem by mi ona otpustila!" — To vse, što prehovoril.

A tak spovídalsja. Pravi pričastilsja, jak s dvora bylo čuti čužij holos, a tak horen'kij plač' Hanin.

— "Chvala Bohu, ona plače!" — Prehovoril otec duchovnyj s polehčan'jem, i sam vyšol na von.

IV.

AK Dančina očistila, priodíla, nakormila maloho Marka, obcílovala jeho. Vpravdí, krasnyj chlopčik byl. Lička bílen'ki, oči sini, jak maminy, a volos'ja čorne kuderjave. Jak by jeho dakto do porjadku vzjal, jak by otžil, što to by za dítina stalasja s neho? I prehovorila k mužovi:

— "Znaješ' ty, Fedore, što? Otprovaď ty dítinu k materi, voz' dašto im jísti, ja ti narychtuju do torby, a otvedi im i korovu nazad, poka sobí dajak poradjat. Zrobiš'?"

Fedorovi slezy skrutilisja v očach. Jeho žena znala dobrí, že on za parobka šalílsja za Hanju, a jednak ne byla na neho revniva. Lem s holovu pritaknul, a s lasku pohlaskal svoju ženu, a što už davno ne stalosja, pocíloval ju.

— "Jednak dobra, mila žena!" — Pomyslil sobí.

Malyj Marko dojídal falatok syrjanika, i cikavo, ljubopytno, a razumno poprizeralsja na vse. Mudryj uže chlopec, osem ročnyj. Jak Fedor pozberalsja, nakormlennu korovku vyvela jeho žena iz stajni, prešmaril torbu čerez pleče, vzjal Marka za ruku, a v druhu ruku retjazku s korovy, i vychodili na drahu k Furmanovkí.

Chlopec tak byl choťíl povdjačitisja, podjakovati

za lasku tích dobrych ljudej, no ne znal što povísti, jak svoju vdjačnosť pokazati. Ne chodil do školy, bo ne bylo v čem. Chotíl byl oblapiti totu dobru tetu, tak jak mamu svoju zvyk, i pocílovati ju, no ne znal, ci to jemu svbodno, ci ne pohnívajutsja? Ta lem obernulsja s drahi k nej, pokival holovoju, a razsmíjalsja na nju. Fedorova smotríla s materinsku lubovju na neho, i šeptala:

— "Ci ne moh by moim byti? Oj, jak ja by tja ljubila, pestovala!"

Fedor pravi v toj čas prišol pered Furmanovych chatu, jak Hanja s dverej vyšla na von. Zadivovanno pozríla na korovu, na svojeho umytoho, odítoho chlopca, na Fedora, zahan'bilasja, sčerveníla, a on jej hovorit:

— "Han'o, moja dala tja pozdoroviti. Tu ti posylat jedno-druhe pre tvojeho chvoroho muža i pre chlopčika, a korovka naj ostane u vas, poka sobí dajak spomožete!" — A to tak dobrodušno hovoril, ponukal, lem že by dajak ne pohnívalasja.

Hanja ne znala što robiti, što otpovísti. Tot jej pomahat, potíšat ju, v najboľšoj nuždí, kotoroho ona potupila, ne chotíla. Zakryla rukami tvar', i holosno rosplakalasja. Naprjahnuty nervy popustili, žerelo slez proľalosja iz serdca, a polehčalo na jej duší. Vidíla, že jesť isči nadíja na budučnosť; porozumíla, že pered nju stoit boľšaja dolžnosť, jak daremnoje otčajanije, naríkan'je,— starostlivosť pro syna svojeho. Čuvstvovala, že Boh neopustil ju, a ljude ne karajut za lehkomyslennosť muža.

Pravdu hovoril svjasčennik:

— "Chvala Bohu, ona plače!" — Ked ne milosť Fedora, može o rozum byla prišla, a može i žiťje byla utratila, otverhla ot sebe.

Fedor postavil korovku na svoje místce, priobícal Haní, že na noč' abo sam prijde posidíti k chvoromu, abo ženu svoju zašle. Až i Marka chotíl vzjati do sebe, no svjasčennik ne pozvolil:

— "Jak že tu ostane sama, jak palec, pri tom chvorom?"

A tak vzjal svjasčennik za ruku Hanju vprovadil ju v chižu, k posteli.

— "Pro Boha, dítino, otpusť tvojemu zabluždšemu, a nyní pokajavšemusja mužovi!"

Hanja ne jojkala, ne narikala; bez slova, nímo sluchala na vse, no a ni slova ne otpovíla. Svjasčennik ostavil ich samych, a s Fedorom besídujuči išli horí selom.

Malyj Marko vnimateľno sluchal, rozzeralsja. Ci tíž rospamjatatsja dakoli, ci ne zabude pozdnijše na tí smutny dni svojeho dítinstva?

V

TEFAN takoj toj samoj noči pomer. Poka zdorovyj byl, nikomu ne prišlo na rozum, oprositisja Hanju, ženu jeho: — "Jak že ty, neboho, žiješ'? Ci imíješ' chľiba, ne holoduješ'-li? Ci maš' vo što priodítisja i dítinu tvoju?"

Isči a ni jej vlasnyj brat ne staralsja o nju! — Zamužna, imíje gazdu!

Ljude vidíli, znali, že Stefan ne ore, ne síje, no po korčmach voločitsja, huljat s tích hrošej, što za statočok zmarnennyj polučil; pozdnijše rolju za rolju prodaval, a tak marnil. Poka byl dajakij falatok zemli, Hanja sama kopala, sadila, ta už lem ne holodovali s chlopcom. Na poslíd jej už lem tota korovka ostala; i sam žyd stydalsja po nju zajti na dvor, i vyderti ju s ruk bídnoj materi. Teper' i ju vzjali za porciju! Sama chata,, lem do smerti Stefana byla ich vlasnosťju, a tak imíla na čuži ruki prejti, v ruki židovski.

Stefan tyždnjami ne byl doma. Kadi voločil sja nikto ne znal. Lem vyspati, vytrezvitisja prišol domoj. No tohda ne mož bylo s nim besídovati. Každyj vystupilsja jemu s drahi. I teper' lem umerti prišol.

Na koli gazdu vysterli, každomu prišla na zdohad dolžnosť christianskoj ljubvi, vspomosčestvo-

van'je vdovic i sirot. Pomeršoho umyli, odíli, vysterli. Rodina, starodavny kamaratki, rovesnicy, s kotorymi uže paru líta ne vstrítilasja, a ni ne hovorila, sejčas rospamjatalisja na nju. Poprichodili vsí.

Chata den' a noc' byla napolnenna ljud'mi. Prinesli jej jísti, odív pre nju i pro chlopca; potíšali bídnu vdovicu, žeby ne plakala, ne žalovala za mužom, bo to Boh tak roskazal, Jemu tak ljubilosja i pr. Chlopčika hlaskali, sanovali.

A Hanja sjala na svoje místce, pod oknom na lavku i vyzerala v lís. Ne otpovídala ni sjak, ni tak; a ni za dary prinesenny ne podjakovala, isči a ni na nich ne pozríla.

Časom pohlaskala holovu chlopčika, kotoryj čupil pri nej na zemlí, i to lem mechanično. Iz jej tvari, iz oč možno bylo vyčitati, što jej to vse na veliku obtjažnosť, jak by lem hovorila:

— "Pro Boha, ljude, majte sovísť, ne muč'te mene! Ja, i bez vašoj dokučlivosti, strašenno nesčastliva!" — No, dobry ljude to ne mohli porazumíti, ich čuvstviteľnosť hruba, bez najmen'šoj nížnosti.

Tretij den' pochovali Stefana, pri velikoj učasti naroda. Každyj chotíl javno pokazati svoje sočuvstvije. Blizší srodniki, po seľskom obyčaju, obstupili trunu pomeršaho, i začali vyvoditi, otplakovati. Pro što? Sami neznali.

Lem Hanja ne plakala. Jak stolp stojala pri truní i hljadila, smotríla nerušimo po nad holovy ljudej, hdes' v neznakomu dalekosť. Što vidíla pered soboju? — Molodosť svoju zamarnennu, ci

bezutíšnu budusčnosť? — Babiska, až i pošejtali meždu soboju:

— 'Ť'ju!... ked už ne s laski, ta choť pre obyčaj, pre publiku mohla by zaplakati!"

Po pohrebí boľše poznatych žen nukalisja k nej na noč'; lem s holovu otkazala.

— "Jak že ty sama budeš' v toj pustyní nočovati?" — Hanja machla s ruku:

— "Sama choču byti!"

Lem s holovami prezríteľno pokivali i pyski sdulili, a šušotajuči poroschodilisja.

Hanja prišla domju s chlopcem, sjala na svoje starodavnoje místce pod oknom. Brat jej priprovadil ju i načal zaprošati do sebe. Takim merzko neprijemnym holosom, jak ked by, Boh znaje, što za dobrodíjanije s nju chotíl zrobiti?! A ni ne otpovíla jemu. Pokivala s holovu, a otvernulasja ot neho. Uražennym čulsja, pohnívalsja i trisnul s dverjami. Pošol. Ona myslit sobí:

— "Desjať roki, slovo jes' ne prohvaril k mi, a teper' chotíl by jes' mene do poľnoj roboty, a ditja k chudobí?.... Och, ljude, jaki vy podly, ... jaki vy skverny!.... Pol sela ste mnja zaprošali.... Tak, žeby jem vam za darmo robila, a vy mohli pochvalitisja, s vašim miloserdenstvom, k bídnoj vdovicí i sirotí!?.... Oj, podlosť!.... Ne znali ste mene v mojej prevelikoj nuždí, čerez stoľki líta, i ja vas ne choču znati!... Pojdeme svítom...."

Pocílovala Marka, i jak by ožila, spokojno vyčistila chatu, podoila korovku, nakormila chlopca, na pustu posteľ prinesla solomy, zakryla s rjan-

dami, što jej v dar prinesli i položila ditja spati. Svjazala svoi paru šmatki i chlopcovy v chustku, zatvorila dveri, i sama lehla k chlopcu. A spala snom tverdym, spokojno, jak uže davno nít.

Jak kohuty pervyj raz zaspívali, isči za ťmy, vstala, zobudila Marka, umyla, začesala, odíla, nakormila, a tak kljakla sered chiži s nim, koroten'ko, no ščiro pomolilasja s chlopcom, vzjala uzelok so šmatami, vyprovadila ditja na dvor, zaperla do chiži dveri, vyvela korovu, vzjala ju za retjazku i pustilisja v drahu. Jak prišli k Fedorovomu dvoru, uvadila korovu do plota i vzdychla:

— "Naj ti Boh zaplatit, Fedore! Ty jedinkij byl dobrij ko mi . . . ked byla ja za tebe pošla . . . oj, ty byl mnja sanoval, ljubil, . . . a teper' by ne musila byla jem vandrovati svítom, bídnijša, jak žebrak . . . . Naj ti Boh milostivyj stokrat raz vynahorodit! . . . . Poď moj synačku!"

— Vzjala Marka za ruku, i pustilisja v neznakomyj svít. Prišla pered cerkov', pocílovala poroh cerkvi, dvihla ruki k nebu:

— "Spasitelju naš, ne daj nam zahinuti!"

Na koli razvidnílosja, Hanja so svoim synom uže daleko byla ot sela. Nikto ich ne vidíl, nikto ne znal, hde povernulisja.

Za včasu rana Fedor vyšol na dvor, i vidit korovu privjazanu do plota! — "Ta to što?" — Osmotrit s blizša, a to jeho vylicitovanna korova, a na roh zavíšenna jeho torba. Vbíhne po ženu, vyjdut, čudujutsja, lamut holovu, što i jak? Až ona hovorit jemu:

— "Id' že do Furmanovych, ci tíž sja s nimi

dašto ne svelo?!' — Prijde Fedor nazad zadumannyj.

— "Chiza zaperta, a v nej ni živoj duši nít! Vsí dary, što jej ljude podavali, isči i strava, na posteli skladenna!"

Dovšij čas hljadali ich, doprošivalisja za nimi, hovorili, othadovali seljane, hde mohli podítisja, Hanja so synom? No daremno, nič ne mohli doznatisja o nich, nič ne čuli o nich. Propali, jak kamen' vo vodí! — O paru mísjacy zabyli o nich.

VI.

ANJA, s Markom, isľa, hde ju dva oči provadili. Lem daľše, čím daľše ot toho sela, hde stoľ žali, han'by prožila!

Za selom sošla iz sypannoj dorohi, i pustilasja píšnikom v lís, lem že by ne vstrítitisja s dajakim poznatym. Do poludnja lem raz otpočili, pri jednom žerelí, bo chlopec ne moh uže daľše idti.

V same poludne, vidíla pered soboju jakes' selo, i pustilasja s hory k nemu. Pri peršoj chatí zastanovilasja. Na dvorí, staryj gazda napaval voly; veliki, tolsty, čisty bily. Dvor v porjadku, dom vybílennyj; gazdovski budoviska pokazujut na zamožnoho čelovíka.

Hanja pozdravkala, on poprizeratsja dobrí na nju i prositsja:

— "Hde že Boh provadit, nevísto?"

Haní prikro stalosja. Ona lem byla išla, taj išla daleko, predaleko, čím daľše, ot svojeho rodnoho sela, ot rodiny, ot poznatych. Dahde meždu cílkom čužich, hde a ni ju, a ni jej imja ne znajut. Ale Marko už ne vladal daľše; sjal na zemlju k jej noham, a rosplakalsja. Sleza za slezu pokuljajutsja blíden'kimi ličkami, a tak žalostno smotrit na mamu:

— "Boljat nohi, mamo! Ne mohu už daľše!" —

I ona sama strapenna, ledvo stoit na nohach.

— "Službu hljadam!"

— "Hm, službu? Teper!? S kady že jes', čija jes'?" — Prositsja staryj. No vidit maloho smučennoho. — "Taj, poď že do chiži, naj sja chlopec vypočne. Može sja dašto najde i pro tebe. Teper' u nas robotna ruka doroha." — A hovorit, tak dobrotlivo, serdečno. Vstupili v chatu. Jakas' moloda ženščina nahnala voly v stajnju. Gazda otvoril okno i skričal na nju:

— "Podavaj im sína, tak prideš' do chiž! . . . . Jak že tvoje meno? . . . Hanja? . . . . Ta skaži že mi Han'o, što ty za jedna? . . . . Ked ideš' pravdoju, to i u mene možeš' ostati. Žena mi umerla v oseni, po dolhoj chvorotí. Syn mi pri vojsku služit. Služnica" — pokažet s paľcem na dvor, — "na ponedílnik vydavatsja . . . . a ja sam, jak palec, pri gazdovství . . . Boh už lem požehnal i s gruntom, i s chudobu, lem pracovati ne jesť komu. Mi potrebno gazdynju, žeby jem sja na nju moh spustiti."

— "Včera jem pochovala mojeho muža. Nič mi po nem ne ostalo, s hola nič. Mušu smotríti, jak vychovati moju dítinu." — Otpovídat žalostno.

— "Jak že tvojemu mužovi bylo meno i s kady jes'?"

— "Gazdo, ci to musit byti?"

— "Hm! Pravda, že musit byti, že by jem s verchnosťju do klopoty ne prišol. Jak merkuju, ty by ne chotíla sja zraditi, naj by nikto ne znal, že pro što služiš'? Dobrí! Ale predomnu možeš' sja

spovísti, jak pered vlasnym otcom. Što ljude ne musjat znati, ja im na nos ne uvadžu, . . . hm . . . no pered verchnosťju treba mi znati otpovísti, i za vas dvoje i za sebe samoho. Ci pravda?"

Tak Hanja, choť ne vdjačno, no po pravdí rospovíla svoje cíle žiťje i okončila:

— "Jak gazdovska dívka, jem sja za bohatoho vydala, a tak by jem ne chotíla, ba i ne mohla, na posmích rodiny, v našom selí služiti. A u rodiní daremnyj chlíb jísti ne choču."

Gazda lem pritakoval s holovu, a tak hovoril:

— "Pravdu maš'! . . . . Vidiš', ja tvojeho otca poznal, a što vecej, jednu dívku sme svatali. Bo tvoja mama s našeho sela byla." — Zadumatsja staryj. — "Rodinu blizšu už tu ne maješ'. Tvojej materi sestra, hdes' v Amerikí, . . . orek prodali . . . Poznal jem i tvojeho muža. Das' pered tromaštyroma rokami, tu pil v našej korčmí, cílymi dnjami, — ja tohda rychtarom byl. — Ked na čas ne privolajut mene, naši parobki byli jeho na smerť zabili . . . . No, a skoľko že chočeš' na rok?"

— "Ja sja gazdo, na vas spusču. Lem teľo sobí vyhvarjam, žeby moj chlopec v zimí do školy moh choditi!"

— "Barz dobrí! Buď spokojna, ja ti krivdu ne zrobju."

Na rozvažny slova gazdy, Hanja tak čuvstvovalasja, jak čelovík, kotoryj v dalekoj dorozí peremerz i sholodníl, a nespodívanno teplu chižu natrafit, i sjade k vytoplennomu pecu, s kotoroho svítlosť, teplota prohrivaje, ne lem v serdce, no i v dušu.

Taja duševna tjahoba, t'ma, što iz jej nesčasťja proizošla, i zalehla jej mysli, popustila, otstupila ot nej. Projasnílosja jej serdce, jej duša, jej mysli. Po stoľko nesčasťju, terpin'ju, počuvstvovala v sobí Božij pokoj, blahodarnosť k Tomu, Kotoryj ju tu priprovadil. Ne znala što otpovísti, lem hlaskala holovu chlopčika.

Pravi prišla služnica ot statku s molokom. Pobídali. A tak Hanja vzjalasja do pracy. Dobrí jej bylo. Staryj hospodar' zaobchodilsja s nju i s Markom, jak so svoimi dítmi.

O dva roki prišol syn ot vojska, oženilsja, a tak Hanja pošla do druhoho gazdy. Služby imíla na každyj palec; čestna, čistotna, usilovna, vírna byla, vdjačno ju brali v službu.

Marko vozrastal, ne zabyl na svoje rodne selo, tam hdes' na četvertom chotarí, pod lísom, hde rodilsja, a i psotoval. S mamoju vsehda o tom besídovali sobí: o nesčastlivoho otca, o jeho podlu naturu, o otcovskom gazdovství.

Na chlopca to tak povplylo, že svjato sobí zauminil, nikohda neuživati nijakij upivajučij napoj, a v korčmu ne choditi.

A tak minul skoro den' za dnem, v robotí, v pokoju. Lem dakoli javilasja chmara na nebí žiťja vdovici, jesli prišli jej na um dni nesčastlivoj jej molodosti.

Marko už i sam vstal do služby; a što oboje zarobili, do ostatnjaho krajcara otkladali v toj nadíí, že otcovskij orek išči dakoli otkupjat sobí nazad.

Marko pravi išol na assentirku, jak jeho mama

pochvoríla. Otobrali jeho k husarjam. Na koli povernulsja s otberački, mama jeho doroha, pri smerti byla. Požehnala syna i ostatni jej slova byli:

— "Priobícaj mi, dítino moja, že čestnyj, dobryj, terezvyj ostaneš' na cílyj život tvoj, že by jem lehko mohla skonati, . . . a otkup otcovskij orek nazad!"

— "Prisjaham vam mamočko, že tak bude!"

Hanja pristaľno vyzerala oknom___ Str. 12

VII.

OSENI pošol k vojsku. Povinnosti svoi končil, jak nikto druhij v regimentí. Oficery jeho ljubili, jak porjadnoho, terezvoho vojaka. Po korčmach, po zabavach ne chodil, no svoje pil'noval. V druhom rocí nastala okupacija Bosnii i Hercegoviny, hde i on so svoim regimentom učasť bral, uže jak kapraľ.

Bosnjaki i Hercegovcy s otčajanijem borolisja protiv austro-madjarskoj osady, i hore bylo tomu voinu, kotoryj v ich ruki dostalsja. Poka byli ubili, vpered strašenno mučili i mstilisja nad svoimi pokoriteľami. Otrízali nos, ucha, jazyk, vykololi oči, i polumertvoho ostavili ležati, abo vmetali v ohon'. I samy ženščiny, no isči i díti iz poza skal stríljali, nisčili osadnoje vojsko. Ne dali pardon nikomu, no a ni samy ne prosili.

Osadnoje vojsko približalosja k Maglaju, na pravom berezí ríki Bosna. Uzka dolina meždu dvumja vysokimi horami, hde perechod tak tísnyj, čto místami voz vozu ne moh vystupitisja. Po bereham skaly, hruby dereva, krjaki; dobre ukryťje Bosnjakom, ot dítinstva priučennym k zbroju, šikovnym, pevnym stríľcjam.

Místce k bitví, pro rjadove vojsko, ne lem neotpovídne, no cílkom opasne. Massove nastuplenije, šturmovan'je protiv ukrytoho i nevidimoho vraha,

nevozmožne. Kanony (armaty) v tak uzkich míscach upotrebiti ne mož. I najsilníjši patroly bezboronny byli, a na milosť ohorčennych povstaľcev, ľipše skazanno boronitelej svojej otčizny, ostavlenny byli. S kady prichodili mertvonosny kuli? Ne mož bylo vidíti. A kuli jak dožď posypalisja na vojsko, s každoj storony, s každoho boku, iz poza každoj skaly, dereva, chaty. Boronitisja ne možno, ibo nepriateľ ukrytyj, nevidimyj, iz zasady ubivaje, sype smertonosny kuli. Cíly peredovy straži, forposty propali bez slída.

Na špionov spustitisja ne mož bylo. Oni povídomljali austrijske vojsko za hroši, o položenii insurgentov, tím že donesli každe pohnuťje neprijateľskoho vojska, iz patriotizma. Komandant povídomilsja ot špionov, što insurgenty už okolo Travnika, Zemca, Taboľa shromaždajutsja, na oboronu Serajeva; no i povstaľcy točno byli povídomlenny, što austro-madjarskoje vojsko, ili, jak ich Bosnjaki nazyvali, "Švaby", už pri Tesaní v lagrach, a forposty v malych otdalenijach i otdílach, približajutsja k Maglaju.

Peredovy forposty prichodili k Maglaju v otdalenijach tysjači krokov. Pervyj forpost, to na smerť osuždenny ljudi, pro to tu lem volunterov, t. j. takich, kotory sami dobrovoľno, na siju opasnu službu oznajmílisja, zasylali. Malo kto iz nich vernulsja živyj. Pervyj forpost sostojal iz četyrech husarov, pod komandoju frajtra. Ich zadača byla, vyslíditi místce i silu nepriateľa. Natrafili na nepriatelja, im ne bitisja, no s povídomlenijem vertatisja bylo nakazanno. V druhom patrolí jízdili

šesť husary, pod komandoju našoho Marka, jak kapralja, a v tretoj avant-gardí že, sorok husarov, pod vodstvom odnoho lajtnanta (poručika).

Karabiny na stríľbu hotovy v rukach, rozzerajuči na každu storonu, ostorožno, pomaly jíchali forposty na pered. Natrafili na vraha, zdali paru vystríly, žeby vyznati silu nepriatelja; a jesli vražij forpost pokazalsja byti slabym, to i zrazilisja iz daleka, a vertalisja s oznajmlenijem. No na takich míscach, obyčajno ostali ubity, iz po-za skal.

Pervyj i druhij forpost, bez napada, sčastlivo perešol čerez uzinu, i bez vsjakoho podozrínija maršírovali dalej; no jak avant-garda prijíchala na najopasnijše, najuzše místce, tohda na dvuch koncach uziny, krajevy dereva lísa, s velkim treskom, ibo podrízany byli, svalilisja vskríž na dorohu, zastali vchod i vychod iz uziny, a nastala ohlušajusča stríľba s každoj storony, na tích štyradcat husarov. Peremohli, ubili tích, pervy forposty; tak v ich ruki popadut, pro to perepustili ich uzinoju. Avant-gardisty obernuli koni nazad, no doroha tak za nimi, jak i pered nimi zabarrikadovanna, zahoroženna byla, a na bokach skaly, lís . . . . nít poratunka, nít spasenija dľa nich. Uže v pervych minutach polovina upala s konej, proči skočili iz sídel, čtob tak boronilisja, no ich ustrašenny, pokalíčenny koni, sorvali ich pod kopyta, a pod nískoľko minutami, vsí sorok i so svoim oficerom, hde pobity, hde tjažko ranenny ležali v porochu, v krovi.

Bosnjaki s velikim krikom vyskočili iz zasad, po boľšoj časti až i svoi puški složili na bok, žeby ne

pozabijanny koni poimati, ležačich husarov ohrabiti, a nad nimi mstitisja lehše mohli.

Dva poperedny forposty, jak počuli tresk upadajučich derev i stríľbu, na komando Marka, obernulisja na pomoč' kamaratam. Marko ostrymi očami obačil jedno uzen'ke místce meždu svalennymi derevami, kady lem što moh s konem perebitisja, zajíchal v tolpu Bosnakov so svoimi devjať husarami. A poka tí s sabljami malo místca zrobili, uzríl svojeho poručika na zemlí v krovi,—sohnulsja iz sídla, s velikoju siloju vzdvihnul poranennaho pered sebe v sídlo, konja stisnul s ostrohami, i sej čudesnym skokom perešmarilsja čerez ležasče derevo s ťaharom svoim, i choť kuli za nim posypalisja, sčastlivo vysvobodil svojeho predstavlennoho.

Tohda uže nadbíhla pichota, i šturmovali uzinu. Ratovati uže ne bylo koho, što kuli ne zabili, to okončili jatagany (turecki krivy meči) Bosnjakov. Uže i pobitych husarov strašenno, pogansko obezobrazili, skalíčili. S pročich husarov, lem pjatero spaslisja—v ranach.

Pered pervymi rjadami, na pomoč' bížučoj pichoty, svalilsja Markov postriljannyj kon', mertvyj na zemlju i s ťaharom svoim. Marko lem v špytalju prišol k pamjati.

Za svoju herojsku otvažnosť i duchapritomnosť, Marko polučil zolotyj krestik, najboľše vyznačenije jednoho podofficera, serebrjanu medaľ, tretju zvízdočku, desjať dukaty i tri kuli! Šesť mísjacy pereležal, na boku svojeho lajtnanta, pod dozorom pervorjadnych líkarej, v špytalí, a tak cílkom

zdorov, vozvernulsja k regementu, kotoryj v Viden' preložili. Slídujučij hod vypolnil svoju vojennu službu, i vozvernulsja domoj. Domoj?

VIII.

T VOJSKA Marko povernulsja v svoje selo, hde jeho nezabvenna mama otpočivaje. Ne tu rodilsja, tu ne imíje nič, odnakož on na tom místí čuvstvujesja doma, čerez hrob materi svojej! Perša robota jeho byla, pojti na cmyntar'.

Ot hrobu pošol v "kaštiľ", do orečnoho pana, navsčiviti svojeho lajtnanta, kotoroho pri Maglaju, ot pevnoj smerti vyratoval, i pri nem v špytalju polroka pereležal.

I lajtnant ostal na žiťju, no ot vojska musil vystupiti. Pri Maglaju ustrašenny koni s kopytami tak jeho sbrodili, što na cíle žiťje ostalsja kalíkoju. Jedno oko cílkom utratil, a na druhe malo što vidíl. A tak, a ni čitati, a ni sam pisati ne moh. Kromí toho ruki, nohi imíl polamanny, až i vnutrenno byl skalíčennyj. Tak rečenno, rušitisja ne moh, bez čužoj pomoči. A, to jedinke ditja bylo bohatych rodičov i považannoho panstva.

Vdjačno, s blahodarnosťju prijali Marka, u orečoho pana, osobenno s radosťju privital byvšij lajtnant jeho. Marko vyprosil sobí službu pri paradnych konjach, a tam služil čerez tri líta. Barz jemu dobrí bylo. Koni ljubil, piľnoval. Jeho osobennoju dolžnosťju bylo štodenno vyjíchati s lajtnantom na prohuľku (špacirku). No koli lem

moh, vyšol k gazdostvu i naučilsja dobrí gazdovati.

Večerami, osobenno v zimí, lajtnant prizval jeho k sobí v svoju komnatu, hde jemu Marko musil rozspovidati o vojnu, o vojennom svojem žiťju, osobenno že o toj strašnoj borʼbí, pri Maglaju, o svojem dítinství. — O testamentí svojej mamy majže už prizabyl. Ta jak by nít? Ne tak za sluhu, jak za domasnjaho, jak by za obdaľnu rodinu deržali byli jeho, a tak s nim i zaobchodilisja, na djaku, nesčastlivoho, jedinkoho syna svojeho.

Za tot čas, raz byl na manevrach, pri svojem regimentí.

V četvertom roku pomer lajtnant, jeho dobryj pan, a isči lípšij priateľ. S žalem vyprovadil jeho.

Na pochoron lajtnanta cíloj okolicy panʼstvo poschodilosja, sam hlavnyj župan, dobryj priateľ staroho pana, vicišpan, ablegat i cílyj stoličnyj urjad. Staryj pan ne lem bohatyj, no i vseobsče považannyj byl.

Až i regement pokojnoho, zaslal svoju deputaciju, pod vodstvom samaho polkovnika, s kotorym prišol major, jeden kapitan, oberlajtnant, lajtnant i dva podoficery, a prinesli na trunu krasivyj vínec, jak prasčateľnu podjaku, svojemu byvšemu kamaratu.

Na pochoroní Marko v svojej uniformí novoj, kotoru jemu pokojnyj pered smerťju dal izhotoviti, s jednym zolotym krestikom, i dvumja medallami na hruďjach, každomu upal v oči, jak za trunu nes na šelkovom (hadvabnom) zaholovku orden svojeho lajtnanta. ʼBo i krasnyj mužčina byl Marko.

Vysokij, plečatyj; volosy čorny, jak halka, oči sini (belavy), obertnyj, šikovnyj, až radosť byla na neho prizeratisja. Unter-oficery nesli pokojnoho čakov i sablju (meč.).

Po pochoroní panove dali sobí Marka predstaviti, musil rospovísti osvoboždenije lajtnanta; on to koroten'ko i bez vsjakaho vychvaljan'ja opisal, na veliku radosť obersta, kotoryj rodom vídnjančan byl, v tom dialektí, po nímecki. Tot jazyk naučilsja, kohda za rok vo Vídnju ležal jeho regement. S nadžupanom po madjarski hovoril, što naučilsja ot husarov, pod čas svojej služby v Debreciní.

V noči, po pohrebí, a ni oko ne zaper; cílyj čas rozmysljal o svoju budučnosť. Žiťje jeho, jak v obrazach, poperechodilo pered jeho duševnymi očami. Svítlo vidíl pered soboju svojeho chvoroho otca, na holoj solomí, zakrytoho s podertu gubanju, ležati; jak by lem čul holos exekutora:

— "Desjať zlaty po . . . po . . . no nikto vecej? . . . .po . . . . po tretij raz!"

Jak jeho mila doroha mama zaplakala, — jakij on holodnyj byl, a mama žalostno otpovídala jemu:

— "Nít pri cílom domí jeden kusok chlíba . . . nít, ne jesť nič!", — a i ona jaka smučenna byla, jaka holodna?! — A jak jeho nakormila žena Fedora Dančin, jak pocílovala jeho . . . . jak Fedor privel korovu nazad, — jak chovali otca, a mama ne plakala, . . . jak išli nočnu hodinu svítom, jak by byli dašto pokrali, a oni nikomu ne zrobili zloho . . . A vse-vse popereletílo jemu v tu noc' dušeju, mysljami . . . . A jak jeho mamička otbe-

ralasja, i jak jej dobrotlivy usta prosili, umoljali jeho:

— "Priobícaj mi dítino moja, že čestnyj, dobryj, terezvyj ostaneš' na cílyj život tvoj, žeby jem lehše mohla skonati, . . . a otkup' otcovskij orek nazad!"

Každe slovo ostalo jemu v pamjati, jak by lem ich byl, horjačim želízom, zapisal kto v jeho dušu. A on jej priobícal:

— "Prisjaham vam, mamočko, že tak bude!" Ci potrimal svoju prisjahu? Hej, potrimal, no isči ne cílkom vypolnil. Tak, ot toho časa ne vzjal v usta, a ni isči v čas vojny, ni jednu kaplju nijakoho upivajuščoho napoja. Čestnyj ostal, jak malo kotryj; krajcar ne zmarnil, daremno ne vydal na nič. Hroši svoi usilovno skladal, žeby orek promarnennyj nazad dostati moh. Skoľko hrošej nazberal? Nikomu ne spovílsja, no sam zadovolennyj byl so zašporovannymi pínjazmi.

Pered soboju vidíl odertu, pustu chatu, s burjanom zarosnutyj dvor, — a až čuvstvoval, že jeho mamočka pri nem stoit, i lem čekal, koli pohlaskat jeho holovu, jak za žiťja zvykla byla! I ríšilsja!

— "Vypolnil jem pervu časť prisjahi mojej, mušu i druhu! Mamo moja, spokojno možeš' otpočivati!"

Pravi razsvítalo. Veselo, uspokojenno skočil s posteli, okončil svoju robotu, odílsja porjadno, i vyšol ko kriptí svojeho dobroho lajtnanta; pomolilsja, poprosčalsja s nim. Na koli staryj pan pojavilsja na dvorí, postavilsja pered neho i hovoril:

— "Prošu, pana veľkomožnoho, buďte laskavyj mene vypustiti. Djakuju za službu."

Pan udivlenno, jak by oskorblenno prositsja ot neho:

— "Djakuješ' za službu? Placa ti mala, abo ne jes' zadovolennyj so službu?"

— "Nít, pane moj! Mi lípše ne može byti nikoli i nihde, jak pri Vas."

Orečnyj pan otkrovennosť i otdannosť jeho, vyčuvstvoval iz holosa besídy i prosilsja:

— "Pro što že otchodiš'?"

— "Jesli pozvolite, pane moj, to ja vam rozskažu pričiny."

Pan vzajl Marka v svoju komnatu, posadil, až i panju dal zaprositi k sobí, i Marko rospovil im v korotkosti svoje žiťje i obisčanije materi dannoje.

— "Jesli tak, to my ne chočeme tobí prepjatiti."

Vyplatili jeho, podjakovali za službu vírnu, okolo pokojnoho syna, obdarovali bohato, a na pamjatku dali jemu pokojnoho lajtnanta zolotu hodinku. Marko, so slezami v očach, poblahodaril za lasku, dobrotu i poprosčalsja s nimi. Panove obícali jemu, što každyj čas vozmut jeho nazad v službu.

Pan dal jeho na tích samych konjach, pri kotorych služil, otvesti do rodimoho sela, po .... dvadcať ľítach.

IX.

A TOTY dvi hodiny, poka do sela rodnoho vezlisja, Marko s kočišom malo što besídoval. On a ni ne kamaratilsja s čeljadu. Ne pil, ne kuril, v korčmu, po tancach ne chodil, ne bral učasť v pletkach-ohvarkach čeljadi, radše sidíl sobí v svojej čistoj, svítloj konjušní (koňarcí). Koli nijaka robota ne byla, čital što-to; novinki, knihi. Pro to druha čeljaď jeho ne ljubila, za hordoho-pyšnoho deržala, bo nijaki žarty-figli s nimi sobí ne pozvolil, osobenno že varovalsja ot kamaratstva služnic. Pan'stvo tím boľše jeho považalo, i jemu sovsím dovírjalo, na neho vo vsem spustilosja.

I bylo o čem razmysljati! Do koho vstupit, s kím poraditsja, jak i što začne? V jeho rodnom selí, pomíščika-orečnoho pana ne bylo. Pan'skij dvor perešol do židovskich ruk, uže davníjše. A žid sam, hdes' na doľnom kraju mal fabriku, tu lem arendaš hospodaril, a to tak, po židovski. Do toho lem ne pojde služiti?!

Do korčmy ne zajde. Do svjasčennika? Može už druhij na farí? Do maminoho brata, do ujka? Nijakim sposobom. Što by hljadal u neho? Taj a ni jeho pokojna mama v najvekšoj nuždí, do neho ne obernulasja. A ni rodiny dobroj, a ni poznatych. A jemu odnakože by v tom selí za-

meškati, ked choče svoj otcevskij orek nazad vydostati.

A, to musit byti! Priobícal materi tverdo, svjato! — Jak by lem vidíl Fedora Dančinoho i jeho ženu, jaki dobry, vdjačny byli, jak jeho holodnoho nakormili, a Fedorova, až i pocílovala.

Zajde do nich same perše, ozdaľ oni jeho poradjat. A, ci išči žijut?

V dumkach svoich a ni ne obačil, jakij to svít okolo neho krasnyj. Majevyj, prijemnyj den'. Lísy zeleny. Cvítočki, hde lem okom zahljanul čelovík. Žavoronki plavajut vozduchom svítlym, i voznošajut k nebu blahodarstvenny písni- molitvy zasíjannoj, zasaždennoj zemli!

Hev-tam po bereham pasesja statok; a pasučisja korovy-voly podvihajut holovy, i čudujutsja na perechoďjasčij vozik, na paradny koni, kotory forkajuči mečut horí holovy, a daľše pasutsja v molodoj, bujnoj travý, lem zvonki ich dzelenkajut.

Cíla priroda, jak velikanska, neizmírima cerkov', pokryta sineju kupoloju, osvítlenna svítilnikom, jehože Boh zapalil, na svoju slavu i poľzu životnych, na vysotí!

Marko s toj krasoty nič ne vidíl, nič ne pomerkoval, on zaňatyj byl dumkami svoimi: jak by ispolniti, soveršiti svoju prisjahu?

Až v samom rodnom selí opamjatalsja. A ni ne poznal valal. Hde že by moh, po stoľkich lítach pamjatati? Sedem'-osem' lítnyj byl, jak ostavil rodnyj chotar, tomu teper' uže pravi dvadcať líta. Otchodil, jak malyj chlopec, noč'ju utíkajuči, a teper' vozvertajetsja, jak vozroslyj, na

paradnoj povozcí, v svítlyj den'.

Na to pamjatal, ibo mama často spomínala, že pered dvorom Dančinych, dví topoli stojali, a do dvora vorotka provadili. Jak uvidíl tí dví velikanski, vysočazny dereva, v pamjati jeho ožil i obraz jeho dobrodíteľa chaty. Vse po staromu. Na dobrom místí chodit.

Dví hruby topoli s dvuch storon vorot; dva okna peredovoj stíny doma, vyzerajut na drahu. Tam, pri tích oknach sidíl on, jak malyj, holodnyj, obdertyj chlopčik, koli jeho Fedorova nakormila i pocílovala. Až míste pohlaskal na tvari!

Čudovalsja sam; pamjatal na otcovsku chižu, na lavku, posteľ, na gubanju podertu, s kotoru chvoryj otec zakrytyj byl, a na lice otca svojeho, nijak ne moh rospamjatatisja. Jak byli lem s jeho duši vyterli. No na Dančino lice pamjataje tak dobrí, svítlo, jak by lem vse včera bylo stalosja.

Vozik stal pered dvorom na drazí. Marko sošol s povozki, složil svoju ladu na zemlju, podal ruku kočišu, i vsunul jemu jeden serebrjannyj taljar v horsť, choť by dajakyj pan:

— "Kamarat! Bože zaplať, za tvoju vysluhu. Podjakuj panu veľkomožnomu i paní za lasku. Dozeraj koni tak, jak ja ich dozeral!" — Pokljapkal, pohlaskal statok, — "Boh milyj znaje, ci v korotkosti ne vernusja nazad k nim? A teper' id' s Bohom, pomaly."

Nikto ne vyšol opered neho, nikto ne privital jeho. S dvora jedna moloden'ka, okolo šesťnadcať-sedemnadcať lítna dívuška ljubopytno prizeralasja na neho. — "Kto može tíž byti sej paro-

bok, ci što? A na takich paradnych konjach. Oni ne majut nihde a ni rodiny, a ni poznatoho!?"

Postavila zbušok očuchannyj opered sebe, i ožidala, što bude s toho? Pevno zabludil? Dajakij s Ameriki? To ne takij parobok, ci što, jak naši. Vysokij, plečistyj, šikovnyj, a .... krasnyj, choť by dajakij preodítyj princ.

I Marko zazríl ju i zadivovanno hljanul na nju. Ci to tíž Dančinych don'ka, ci služnica? Krasnen'-ka, siľna dívčina. No jak pozríl jej v tvar', v jej oči sejčas poznal ju; choť by Dančina sama v svojej molodosti: cíla mama!

Dom vybílennyj, choť by na vesílja, dvor pozamítannyj, jak na velikij prazdnik, a dívča, jak čista lelija, stojit posredi toj čistoty i usmíchujesja na neho. Temne volosja, jak bujnyj, bohatyj vínec, ledva místitsja na holoví, a hrubyj, s pantliku zapletenyj varkoč visit dolov plečami.

Marko, po vojenski, stolkne zapjatki, jak by lem pered svoim lajtnantom, sojme kapeljuch, pozdorovit ju i prositsja:

— "Dívuško, doma suť rodiči?" — Ona otzdravkat i otpovídat:

— "Vitajte! Otec pravi prichodjat iz sada." — S tím dvihla zbušok i chitren'ko vošla v síni, no išči raz ohljanulasja na čužoho parobka, i myslit sobí:

— "S daleka musil prijti!"

Dančin s udivlen'jem prichodit k čužomu, a ne hovorit ni slova; ne privitat, ne prositsja nič:

—" Ty prišol do mene, ne ja do tebe," myslit sobí.

— "Ci poznate, mene, ujku?"

— "Nít!" Osmotrit Marka ot pjat do holovy, pokivat s holovu: "nít!"

— "Ja Marko Furman, syn po Stefanovi, s pod lísa."

— "Ne možno! Čeloviče Božij!" — Divitsja Fedor. — "Kto že byl sja na tebe spodíval, po teľich rokach?!... Vitaj že Marku, v tvojem rodnom selí! No... no.... no. Ta hde že jes' sja tu vzjal? S kady prichodiš'? Što dobre tja prineslo nazad? Poď že synu do chiži."

— "Lem sobí ladičku prinesu s drahi."

Dančin no-nokajuči zaprovadit jeho v chatu, posadit za stol.

— "To moja dívka Katuša, sirota uže ot šesť lít. Žena moja, naj s Bohom spočivat, ochabila nas samych, dvoičko sme, jak dva oči v holoví. Tak, tak Marku!" — Zadumalsja Fedor.....

— "Oj Bože moj, a ja tak sja radoval, že teper' podjakuju vašej žení za lasku, što mene, maloho chlopca, nakormila, priodíla,.... pamjatate ujku?"

— "Ta hde že by jem ne pamjatal? A tvoja mama?"

— "Naj s Bohom otpočivajut, tak samo pomerli,.... teper' sedem' roki."

— "Što ne hvariš'?... Oj,... oj.... a my sja, s moju nebožku, stoľko nadoprošovali za vami! Hljadali sme vas po cíloj stolicí!... Propali ste bez slída.. Po smerti mojej nebožkoj, až i jem' sja u orsackoho doprošal za vami, no na darmo!

Oj . . . oj . . . . Ta hde že ste byli, hde ste sja pretrimovali, za tak dolhij čas?"

— "Ne tak daleko, na četvertom chotarju" . . . I začal opovídati v korotkosti cíle ich žiťje. Jak išli noč'ju, jak stali do služby, jak im povodilosja, jeho vojensku službu, že pereležal postríljannyj polroka v špytalju, tak vernulsja v selo, hde vyros i stal do služby u pan'stva, — što priobícal materi . . . No ni slovom ne pochvalilsja, ne sradilsja, že u neho jesť boľša summa hrošej.

— "Marku, to tjažko pojde! Daj Bože, no mi sja ne barz vírit, žeby ty sja moh dostati do Furmanovki. Ona v rukach židovskoho arendaša. Ljude s Ameriki posylajut hroši a hroši; zemlja sdorožala, každyj by kupoval, a chotar malyj, ne ujdesja pro každoho . . . Trudno bude ti otčizninu vykupiti."

Fedor malo sja smínil, pravi lem že dolhe volosja srídlo na holoví, no bystryj, zdorovyj chlopina ostal, jak hovorjat: v najlípšom víku.

Katuša tichen'ka chodila okolo pripecka, varila obíd, a na každe slovo uvažno sluchala, choť by lem jej bylo to vse dotykalosja. Ona o Furmanovku do teper' a ni ne znala, ba i ne čula nič, a o Marka pervyj raz. A jak gazdovskoj don'kí, barz poljubilasja jej otdannosť Marka, k svojej rodnoj zemlí, k otčizniní. Zakryla stol i predložila skromnyj obíd; i sama stala k stolu. Ibo to tak na selí; k stolu vsí posidajut, no dívka ne sjala by nijakim sposobom, ibo to za han'bu deržitsja, u prostoho naroda našeho.

Marko v dorozí vyholodníl, i smačno vzjalsja

do jídžen'ja. Dančin, gazda domašnyj, zadumanno sjahal s ložku do míski i s holovu pokivoval. Složil ložku i prositsja:

— "Jak že ty, Marku, mysliš' robiti?"

— "Ja neznaju. Pravi pro to prišol ja do vas, ozdal' by vy mi znali, dobru poradu dati?!"

Fedor dolho rozmysljal. Vybral s čeresa pipku, pomalu zakuril, pustil dva-tri dymy. Snova pokival s holovu i otpovídal:

— "Ja neznam nič, s hola nič. Mi sja tak vidit, že ty Furmanovku nikoli ne dostaneš'. Jedno, grunta tak dorohi, že zemlju s bankovkami treba vyklasti, kto ju choče kupiti. Po druhe, fabrikant, kotoryj ju kupil, barz bohatyj čelovík, pro to ju ne prodast, . . . ba ani ne može prodati, bo Furmanovka ležit meždu jeho lukami i lísom. S prodažu jej, lem by klin vbil do svojeho majetka."

— "A ja vam jednak sľjubuju, Ujku, tak, jak i svojej pokojnoj mamí jem sľjuboval, že ja gazdostvo mojeho otca mušu nazad do ruk dostati! Jakim-takim sposobom, a choť by i za jaki hroši prišlo 'ho otmíniti!" — Hovorit zaperto, udostovírenno Marko.

Zadivovanno pozerali oboje ne neho. Koli tak energično, otvažno vyskazal tí slova. Každe razsudno, dokladno. Katušiny oči až zablestíli, jak na neho posmotrila, a Fedor, otec jej, lem s ruku machnul nedovírčivo, i plečami stisnul:

— "Jak mysliš'! . . . Ja byl take šljubovan'je ne vypustil s ust. A teper' što počneš'?"

— "Zrob'te taku lasku, ujku, i poterp'te mnja za chviľku u sebe, poka porozzeram sja sam, što

by mi zrobiti možno. Ja vam na obtjažnosť ne budu."

— "Ked lem kontentnyj budeš' pri našom chudobství, vdjačno. — Vidiš' moj synu, nas lem dvoje. Toty šesť chvosty, dví korovy, dví jalovki i voly, pase nam iz sela susídov parobok, šuty chodjat na pole s valalsku čeredu, a ovečki pasutsja so seľskimi, pro to čeljadnika ne trimame. Katuša postarčit provaditi cílyj dom, a pri mi i pole. Ne barz bude ti kto vyslužiti."

— "Djakuju vam, ujku. Ja poslužu sobí sam."

Katuša poprjatala so stola; i usmíchajučisja vyšla na dvor. Marko až teper' pri stolí poprizeralsja na nju ľipše. Ne lem krasna, silna dívka, no zdorova i pracovita, a čistotna, jak pokazuje chata i cílyj dvor. Čistota povsjudu, jaku u boľšinstva našich seljan, ne vsjadi nachoditi.

X.

MARKO ostal u Fedora Dančinoho, no ne tak, jak sam myslil i choťil byl, a jak jeho Dančin prijal. Marko dumal, že pobude tyžden'-dva u Dančinych, poraditsja, porozzeratsja, jakim sposobom by moh orek otcovskij priobrísti sobí, a jesli ne udastsja jemu nijak, spakuje svoi ríči, i poverne nazad do svojeho pana orečnoho. Dančin že pevnyj byl, što o paru dni Marko udostovíritsja, što jeho otčiznina na víki propala pro neho, a o tyžden'-dva, pojde svoju dorohoju. Čelovik raspolahaje, Boh razsuždaje.

Katuša vyšla s chiži i vošla do svojej komorki. Kutičok malen'kij, s oblačkom, jak jedna chustočka. Cíle zarjaženije: uzka posteľ, s velikimi zaholovkami (poduškami), s perinoju, zakryta biloju plachtoju. Pri posteli malyj stolik, a pri nem jedno kreslo, na štíní obraz prečistoj Ďivy, s otročatkom na rukach, i kahanec. To vse. Boľše a ni ne bylo nič smístilosja. No vybílenna, čisten'ka, jak sleza.

Poka Dančin s Markom na dvorí besídovali, Katuša zarjadila svoju spaľnju pro Marka, až i tjažku jeho ladu privlekla do nej. Na koli Marko vernulsja s dvora, uže vse bylo v porjadku.

— "Ujku" — hovorit jemu Katuša, — "Vy tu budete u mojej komorkí spati."

— "Pro što? Ja by radše prebyl pri tvojem otcovi. Večerjami by sme što-to pobesídovali."

— "Vy naš hosť, ta už lem tak bude, jak ja zarjadila!"

Tak uže to u nas. Rídko nachoditsja u jednoj familii boľše komnat. Jedna vystarčit pro najbohatšu rodinu. Staryj tato i mama, chvala Bohu, isči žijut, syn ich jeden oženitsja, so svoim semejstvom ostane v toj samoj chiží; oženit sja i druhij . . . V jednom kutí tatova posteľ, v druhom staršoho, v tretem molodšoho; pro stol ne jesť mísca, uže lem pod oblakom. Díti na velikom pecí, na pripecku, na lavkí porozmísčajutsja. A to vsích troch! I jednak najdesja místce pro každe, a ni jednomu ne zrobitsja sčerbina. A tota jedna komnata, poslužit i vystarčit im tak v noči, jak vodne, pri hostiní, na zabaví . . . tak v lítí, jak v zimí. No teper už i naš narod začinaje pomaly i na lípšu vyhodu pozerati.

Večerílosja. Statok prichodil s polja. Katuša vyjde im otvoriti stanju i ich pouvažati, a korovy podoiti. Marko s utíchoju prizeralsja čerez okno na nju, jak jej molody udy hibko uhinalisja, lehon'ko kračala, jak serna bystro stupala. Usmíchalsja, choť pravi i merzílo jeho, što "ujkom" nazyvala jeho, a jak parobku "dvoila", što u nas neobyčaj, lem cílkom starym parobkam, jakich sovsím srídka nachodime na selach.

— "Ach, tak! Poznati na mi, že uže staríju." — Myslit sobí. A potom vyšol na dvor, i pomalu

pustilsja dolov selom, k fundušu, hde dakoli Furmanovka byla, jeho rodna chata stojala. Pri sumerku rozzeratsja po pod lís, po lucí, a daremno hljadaje chatu, v kotroj rodilsja. Ne ostalo s nej nič, ne jesť ani slída, lem na jednom místí trava bujníjša i temníjša; tu stojala chiža, tu sypanec . . . ne ostal ani fundament.

Zadumanno povernul do Dančinych, a večerja uže na stolí ožidala jeho. Marko lem razmysljal, a malo što hovoril pri večerí.

Druhij den' vzjalsja do roboty. Popravil voz, pluh, borony, do hrabeľ pozapravljal zuby, do drabin sčabli, . . . a to tak šikovno, porjadno, že Fedor lem s holovu pokival, a Katuša začudovalasja:

— "I do toho rozumíjesja!"

Večerom pošol do svjasčennika. Staryj uže pomer pred tremja lítami. A novyj, serednjaho víka čelovík, ne znal, ne čul nič o neho, ni o jeho rodiní. Tichij, spokojnyj, vysokoobrazovanyj čelovík. Svoi dolžnosti vírno ispolnjal, naučal vírnikov, no ne míšalsja do ničoho. Sidíl doma meždu svoimi knihami, jak susídy smíjalisja s neho; "knižnja moľ." Boľše, jak hodinu byl na farí, no poradu ne našol, choť pravi priobícal jemu, že v čas potreby otpiše v jeho interesí do fabrikanta. Odnakož poljubil svjasčennika, jak doznalsja iz rozhovora, že i on v čas okupacii Bosnii i Hercegoviny, lično učasť bral, jak vojennyj svjasčennik, a na maglajskoje napadenije dobrí pamjatal. O tom mnoho besídovali.

Minulo uže i tri tyždni, a Marko isči vsehda u

Fedorovych. Byl uže i v grundbuchu, v sirotnom sudí, radilsja s fiškališom, no poraditi ne moh. Orek sudnym i spravedlivym sposobom perešol na teperejšoho vladíteľa. Pomoči boľše ne bylo.

Marko sam uznal, udostovírilsja, že jeho otčizнina pro neho propala. Ni pravom, ni pínjazmi ne može k nej prijti. No, on zatjatyj, zapertyj mužčina byl, pravi tí prepjatstvija, sija beznadíjnosť pobuždala, poostrjala jeho na daľšu zavzjatu bor'bu. Ale što i jak načati?

I samy žniva na Dančivní našli Marka. Fedorovi prijazno bylo, že jídnati ne musil nikoho do roboty. Katuší, Marko a ni ne pozvolil idti na pole, i tak imíla na dosť domašnej roboty. Fedor s Markom vse porobili; pokosili, pohrabali, povjazali, zvozili cílyj urožaj. 'Bo Marko i rabotnik byl!

Už i bandurki vykopali, oziminu posíjali, pod zimu navozili opaľ. A Marko isči vsehda na místí. Fedor ne vyhanjal, Marko ne sberalsja. Pracoval usilovno, jak by okolo vlasnoho.

Katuší vsju tjažšu robotu vybral s ruk. Prines v chatu drova, vodu, šafli s pomyjami za svít ne byl jej pozvolil vynesti k šutym, zerno na stodolí sam vyščinjal, k mícham a ni pristupiti jej ne bylo svobodno, až i bandurki, abo, jak inde nazyvajut, krompery-gruli naškrobal . . . .

Statok nakormil, čistil, drov narubal-nasčipal, hnoj vymetal, do lísa sam chodil, i što, pohubilosja, on znal popraviti vse; kromí cíp, Fedorovi malo jaka robota ostalasja.

Seljane s počatku dosť čudovalisja, že što choče, što hljadat Marko u Dančinych? No privykli i k

tomu. Služit i konec. Ne jeden zavidíl Fedorovi takoho sluhu, i vdjačno byl jeho choť kto vzjal do služby, arendaš až i zaprošal jeho. Ibo Marko ne pil, ne kuril, v korčmu nihda ne vstupil, a ni na zabavy čeljadi ne chodil, po kudeľnych chižach ne voločilsja, s domu nihde ne vyšol, a pracoval za trech obyčajnych sluhov.

Prišlo sv. Dmitrja, založenije chrama, kermeš. Marko vyodílsja do svojeho husarskoho mundíra, s krestikom zolotym i s dvumja medaljami na persjach, na galiru tri zvizdočki, na čížmach ostrohi, i v čakoví išol do chramu Božoho sam. Katuša jeho v toj krasnoj, pyšnoj odeždí isči ne vidíla, ba a ni ne znala, že taku imíje; o tom nikda ne hovoril. Pri cerkvi besídovala s ďivčatami, že tanec bude, bo i tromi seľski chlopcy prišli domju na urlaub ot vojska, meždu nimi i rychtarov syn. Na druhim boku, pered cerkov'ju, okolo vojakov shromaždenny stojali parobcy, besidovali, smijalisja i pozerali k divčatam.

S drahi vystupil Marko, iduči k cerkvi. Osoba krasiva, jak dub prostyj, vysokij. Narod zadivlenno pozerat na prichoďjasčoho.

— "Ach, kto to?" — Prosjatsja jeden druhoho. Ne poznali jeho. Odežda cílkom peremínila jeho. Ani sama Katuša ne mohla jeho odrazu poznati. A seľski urlauboše, vytjahlisja pered nim, jak struna, i salutirujut jemu. Až i Petro rychtarov, bohatyj jedinak! To ne choť što!

Marko otzdravkal im, a tak ne smotríl ni na pravo, ni na lívo, prosto vošol v cerkov' i pod chorom, prester sobí chustočku pod kolína, pri-

kljaknul i s moljačoj knižočki načal userdno molitisja. Svjasčennik prichodil pravi k cerkvi, zvonili druhij raz, so vsími zvonami.

Katuša až pyšna byla, že každyj tak cíkavo-ljubopytno prizeralsja na toho krasnoho parobka, što u nich služit, no i jakos' tjažko stalo jej na serdcí, i myslit sobí:

— "Pyšnyj, hordyj! Pro to ne prohvarit ko mi nikda mile slovo, jak druhi parobcy." Až jej slezy skrutilisja v očach. Porozumíla, počuvstvovala, že ona toho dričnoho parobka poljubila, s cílym čuvstvom svojeho molodoho serdca.

Bo to i tak bylo. Ona lem s daleka zazerala za nim, no ne mohla otvažitisja, k nemu žartovlive slovo prohovoriti, ne zasmíjalasja na neho, jak druhi dívčiny na svojeho izbrannoho. A što vecej, jeho lem "ujkom" nazyvala i dvoila jemu!

— "Katuš," — hovorit jej raz Marko, — "ci to ja už takij staryj, že ty mene 'ujkom' musiš' nazyvati, a mi 'dvoiti'?"

— "Ta jak že ujku?" — Prositsja i začervenílа.

— "Mene tvoj tato Markom nazyvajut, i do matriki tak mnja dali zapisati."

Potom jeho uže po imeni volala, no i daľše "dvoila" jemu.

XI.

YMOLOTILI zerno. Isči tak skoro nikda ne bylo v porjadku. Marko bez zanjaťja nikoli ne byl. Ne moh pracovati na polju, pro dožď, našol sobí doma pod šopu robotu. Sporjadil statok, začal popravljati sersan. Prišla zima, metelica, vzjal sobí robotu v síni, abo i do chiži. A tak zrobil dva sany, krivuli isči v lítí privez iz lísa; — drabiny; do koles nabil novy špicy; novyj pluh vykresal, jakij a ni v místí ne barz moh by kupiti, čepihi až prosilisja gazdovi v ruki, bljacha ne ciganska, no ocíleva, pripravil na neho i čereslo; plužok na oborovan'je bandurok. Take čudo Fedor isči ne vidíl.

Fedor lem na vse podivilsja, pokival s holovu, a pri plužku uže i po za ucho poškrabalsja. No začím to jeho hroši ne stojalo, ta lem dal jemu do volí robiti.

Marko, isči v lítí, vykopal pri hnoju jednu veliku jamu, a na nju s hrubych doščok pripravil dveri, i priper, žeby statok do nej ne upal. Pod dvoma-troma dnjami hnoivka sčezla s dvora, stekla v jamu vykopannu, a dvor cílkom suchij, čistyj ostal.

Bo to charakteristično u našich gazdov, že na totu mlaku hnoivki na dvorí, pyšny suť, jak na

javnyj znak svojeho dobrobyťja i bohatstva. S toj mlaki proischoďjasčij smrod, zalehne cílyj dvor, napolnit chižu, prosjakne v plaťje i v tílo žitelej: hospodarskij parfjum, ili po staroslavjanskomu: blahovonnoje blahouchanije. Kto ne ljubit siju von', tomu až v uchach pisčit. No, na jaku paradu imíje stojati mlaka na sered dvora, i ot čoho ona dobra, ni jeden ne znal by skazati. Hja, staryj obyčaj!

Marko hdes' našol staryj žochtar' (dojnik), pripravil na konec dovšoho družka, a s tím polivaľnikom každyj den' vyčerpal hnoivku iz jamy, i popolival usilovno navoznu kupu.

— "Marku! Ot čoho to dobre?" — Prositsja posmíšno Fedor.

— "Ujku, hnoivka imíje najvecej vartosti v navozí. Hrích, že o tom naši gazdove nič ne znajut i ne chotjat znati; a dajut toj dorohoj materií propasti."

Fedor to nijakim sposobom ne moh porozumíti.

— "No, ked už ne chočes' sobí dakus na pokoju posidíti, ta už lem sja zabavljaj!" — I smíjalsja smačno. — "A ni moj dído take nevydumovali," myslit sobí Fedor i spokojno piľnoval vyhasnutu pipočku.

Na latinskij novyj rok, Marko pošol do místa, a až druhij den' večerom vernulsja domoj. Katuši prines samoprjalku (kudeľ na kolesí), Fedorovi že stínnu hodinku, što každu hodinu kukala. Fedor na stoľko pomíšalsja, nastrašilsja, že až znoj vyšol jemu na čelí.

— "Marku, maj sumínja! Na što jes' taki do-

rohi ríči nakupil? Ci ja ich možu zaplatiti?"

— "Ujku, ja vam to s vdjačnosti na dar prines. Ne starajtesja nič, ja už vyplatil sam. Mal jem s čoho! Dnes' mi štajramt vyplatil moju ročnu penziju: devjaťdesjaťšesť zlatovki!"

— "Što ne hvariš'?" — Čudujesja uspokojennyj Dančin.

— "Tak, ujku! Ja na moj zlatyj krestik, mísjačno osem zolotovki beru ot krajiny!" A tak rospovíl im, bez vsjakoj samochvaľby, maglajskij napad, hde on tot krestik zaslužil. Jeho gazdove, až tohda načali radovatisja daram Marka i podjakovali jemu.

Nova starosť mučila Fedora. S dnja na den' nespokojnijšij. Malo što besíduje, a ni jísti, a ni spati ne može. Marko vyprošajesja jeho:

— "Što vam ujku? Vy chvoryj, ci što? Pojdu po doktora!"

— "Po doktora? Ta lem isči mi to! A ni moj dído, a ni moj otec ne volali k sobí doktora, a jednak spokojno pomerli!" — Nastrašilsja Fedor. Radše bude jísti i besídovati, lem naj doktora ne volat ko nemu, tot durnyj Marko. Katuša namahat, prositsja, na poslíd spovílsja jej:

— "Što mi? Vera ja sam ne znaju . . . Katuš! Smoť lem, moje ditja, ked Markovi kraina, každyj rok, až do smerti, platit, za take nič, bez štyroch zolotych, stovku, skoľko schoče on ot nas, za svoju službu?"

— "Aha," — myslit Katuša, — "to hryze tata!" — I sama nastrašilasja. — "Vpravdí, skoľko prijde jemu zaplatiti, za jeho usilovnu pracu?"

Pro jednoho prostoho hospodarja, najtjažše slovo: platiti! S čoho? Prijde mokryj rok? Vyhnije vse! Nastane suchota? Vyschne urožaj, sína malo! Ne jesť hde kupiti, a choť by i dakto chotíl prodati, za što kupiš'? Nít hrošej. Radujesja gazda, ked dajak može perepchati, perekapati zimu, s rodinu i so statočkom. Ne žeby moh dašto na hroši obernuti. — Požehnat Boh polja s dobrym urožajem? Každyj mat svojeho chlíba, potravy, ne jesť komu prodati. Zerno tune, statok tunij, trudno prijti k dajakomu krajcaru. Lem ked by Boh pomoh dajak porciju otplatiti!? Zarobok nijakij, nihde. Katuša lem stoľko otpovíla:

— "Uvidime!"

Prišol naš novyj hod. Sporjadili chudobu, zavinčovali sobí sčastlivyj novyj rok. Po staromu zvyčaju: Boske požehnan'je, na polju plody, dobry urody, sčasťje i zdorov'je, u panoch lasku. . . .

Fedor i Marko sjali k fryštyku. Katuša, a ni ne prišla k stolu, nespokojno chodila po chiží, prekladala jedno-druhe, s mísca na mísce. Dančin? Jednu ložku jakos' sdusil do sebe, a daľše ne ide. Vzdychnul i perehovoril:

— "Smoť-le, Marku! Ty u mene za tri čverti roka služil, i pracoval; što chočeš' ty za to?"

Teper' až stalo svítlo Markovi, pro što Dančin, ot jednoho časa, takij nespokojnyj, čom tak ticha byla i Katuša. Oni bojalisja, že veľku placu bude ot nich žadati. Usmíchnulsja i otpovídat povoľno:

— "Ujku, svjate pis'mo piše, že Jakov u Labana

na dva zavody, po sedem' roki, služil. No, Laban na pered pojídnalsja s Jakovom, vy že mene až po službí prositesja, što choču?"

Fedor uze davno zabyl, že kto byl tot Laban, a što chotíl u neho Jakov? Jemu važnijša ríč ležala na serdcí. No, Katuša isči znala biblijku, na katichiz isči i teper' chodila. Znala, že Jakov sedem' líta obícalsja služiti Labanovi, jesli jemu dast Rachelu za ženu, a za nju isči i druhi sedem' roki služil, i začervenílasja, i začala snova usilovno prjatati po chiží. Ci to tíž ne na nju padalo? Až jej serdce holosno tovklo.

Fedor že pohňivalsja a merzko otpovídal Markovi:

— "Ty s mene smícha robiš' sobí, Marku? Što že mi do tvojeho Labana? Ja 'ho za mojeho žiťja ne vidíl, i s nim do roboty nič ne mal. Dobrí tobí figľovati!... Ja sja ťa prošu, što ti mam platiti za tvoju službu, bo dnes' novyj rok?!"

— "Ujku!" Otpovídat Marko spokojno, no žartovlivo. — "Vy mene ne jídnali do služby, a ja ne mam pravo ot vas nijaku placu prositi, a ni ne prošu, a ni jem ne čekal. Takim sposobom ne dolžny ste mi nič."

— "Što-o-o-o? Nič? Ne rob' s mene smícha! Za darmo a ni Bohu ne služime. Što chočes'?"

— "Hvaril jem vam, že nič ne choču, a ni ne prijmu. Ale ked mi chočete lasku preukazati, ta mja isči potrep'te jakijs' čas!"

Fedor i Katuša až zabylisja. Ci tíž zarty sobí s nimi pozvoljaje, ci što?

— "Znajete, ujku" — hovorit daľše Marko, —

"ja byl u fiškala, prosil jem jeho, žeby sja potrudil pro moj orek, u vlastiteľa samoho. On mi priobícal vsemožlive, no na pered povíl mi, že konečnu otpovíď, ked až o paru mísjacy može mi dati. Dakoli v lítí; sam lično okončit ríč' so vlastitelem. Ja mam času čekati, lem ked vy mnja do toho času u sebe potrimati schočete. O placu u mene sja neroschodit. Volal mene brat mojej mamy do sebe. Ja merkuju i pričinu, pro što? Jak jem ne vstupil do neho do teper', tak i na daľše ne choču jeho poroh perestupiti. On ne smilovalsja a ni na mi, a ni na mojej nebožkoj mamí, koli nam prichodilo zahinuti v nesčasťju, v nuždí," — holos Marka smjaknul, s žalem potrjassja, — "teper' a ni ja o nem ne choču nič znati. Vy ujku Dančin, byli jedinen'kij čelovík v selí, što ste nas vpravdí zratovali, što vam pokojna mama moja nikoli ne zabyla, a ni ja vam zabyti ne smíju, i ne možu. Jak že by ja ot vas, ot dobrodítelja mojej mamy, moh dajaku placu žadati, abo prijati?"

Pristupil k Fedoru, i blahodarno stisnul jeho ruku. Fedor, sejčas ne moh prehovoriti ni slova, lem serdečno potrjas ruku Marka, a koli-ne-koli otpovíl:

— "Do koli chočeš', možeš' ostati!"

— "Lem ked Katuša ne imíje proťiv toho nič?" Prositsja Marko.

— "Što by jem mala, koli vy mi tak pomahate!" I s ljubostju pozríla na Marka, pouterala oči, a tichon'ko vyšla s chiži.

Marko ostal. Prosili jeho i do staroho orečnoho

Spasitelju naš, ne daj nam zahinuti!____ Str. 24.

pana do služby; uže takoj — takoj že vernesja. On dobrí znal, ibo jemu fiškal vpered povíl, že k obsjahnuťja svojeho otcovskeho oreka nijakoj, abo barz maloj nadíi imíje. U pan'stva vyhodnijše bylo by jemu dočekatisja ríšenija advokata: velika placa, mala praca, a u Dančinoho na oborot: nijaka placa, a robota do syta.

Katuša nikoli ne povist jemu "ty", lem "vy" . . .

— "Tak, tak, ja ne jej rovesnik, ja staryj pro nju." — Idti-ostati? Marko, kotoryj tak ríšiteľnyj byl vo vsem, teper' ne znal što robiti, ne moh otvažitisja. Rozvažoval: pojdu, . . . a jednak lem ostal.

XII.

PO NOVOM hodí Dančin cílkom inšij ostal; žartoval, figľoval, ponukoval Marka:

—"Marku, jídž! Ked už za darmo služiš', ta choť lem ne holoduj!"

I Katuša vesela. V stání, pri doinju, veselo zavodila so svoim tonen'kim milym holosom:

"Chodila'm po polju,
"Zberala'm topolju.
"Što mi po topolí?
"Mene serdce boli(t) . . .

Pravda že topolju! Janove zílja bez topoľovych vitv (konarikov) što že by vartalo? Na chvorosti serdcovy, a ni ne jesť lípšoj medeciny, jak kurin'je s posvjasčennu Janovu topolju. Tak hovorili stary baby v cílom selí. Ci už spomohli s tím dakomu? Ne znala by a ni jedna skazati, no pro to vírili vsí, osobenno že zaljublenny dívčata.

A ljubov' vera, možete mudrovati, jak chočete, ne choť by jaka chvorosť! Protiv nej a ni najmudríjši líkari ne majut, i do teper' ne znajut nijake líkarstvo, a ni v apatycí ne prodavajut takij lík. Opros'tesja! . . . Ne pomahat a ni mamin jazyk, a ni tatova dolon', lem . . . topolja. Stary baby, ba a ni vydaty nevísty ne zvykli o topoli spívati.

Pro što spívala Katuša, tak často o totu totpolju? Kto by to moh znati? Ked by to jej mama išči pri žiťju byli, može by dašto znali o Katušinu topolju? Otcovi, jak že može dívčina spovístisja? Chlop neporozumíje čuvstva zaljublennoj dívuški, choť on pravi i jej otcom.

Jesli otec vošol v stanju, Katuša lem daľše spívala, otca ne han'bílajsa. No na kadi Marko, lem po pod oblačok perešol, sejčas zatichla; prervala slovo na seredini, jak by lem ottjal byl.

Marko ne malo razmysljal nad tím; a konec myslej jeho vsehda tot samyj byl:

— "Han'bitsja mene, ja ne jej rovesnik, ja staryj už pro nju! . . . . A ci tíž ne rychtarov vojak jej v holoví? — Bohatyj, jedinak molodyj! — A što vecej oreki ich dvoich, Fedora i rychtarja, susídny . . . . Što to by za gazdovstvo bylo, jesli by ich sojedinil, do vjedna sohnal? Oj, oj, cilyj pan'skij majetok!"

Markovi hovorili, že na kermešovoj zabaví, bo on sam tam ne byl, rychtarov vojak, za cílyj čas, poka cílkom ne spilsja, Katušu a ni s ruk ne vypustil, lem vse s nju tancoval. Može byti, že totu spívanku, o topolju, tomu rychtarovomu spívat tak serdečno?

Marko teper' začal sam sobí ne dovírjati. Žeby on, lem jedino na djaku svojeho otcovskoho oreka ostavalsja i otkladal svoj otchod ot Dančinych? — Čuvstvoval i uznal, že i Katušiny sini očenjata i jej milyj holos, . . . no i tota topolja, zatrimujut jeho. Potísalsja, že pojde daľše, na kadi advokat

povídomit jeho, že daremno namahatsja za otčizninu.

* * *

Marko po novom roku, vyčuchral volnu i s Fedorom lapilisja do prjaden'ja. Katuša prjala na samoprjalkí, a tak šikovno, skoro, že Fedor ne moh načudovatisja.

— "Što mudry ľude, to ne glupy. Daremno. Ty, Katuš, na tom kolesí vecej sprjadeš' sama, jak druhi pjať na kudeljach. Vera, velika pomoč'! Ne byl jem víril, jesli sam ne vižu."

A, Katuša tak blahodarno, milo posmotríla na Marka, že i jemu veselo stalosja.

Jesli prišli na prjadki sosídny dívčata, ko Katuší, tohda Marko prjal ticho i ne rad besídoval. Fedor rospravjal pripovídki, abo dašto iz starych časach. Ale, ked dívčata začali hincatisja, abo ohvarjati druhich, Marko sejčas složil kudeľ i pošol von. Bo i susídny rady prichodili do Dančinych, ne lem pro Katušu, no i pro svítlo; ne musili pri temnom svítlí kahanca, abo sčip, slípkati, jak doma, no pri svítloj, naftovoj lampí, jaku Marko prines Katuší na dar s místa. Ne jedna dívka prišla i pro Marka i ochotno byla s nim skamaratilasja, no to ni jak ne išlo. Marko lem tak s daleka zachodilsja s nimi.

V tot čas, išči v cílom selí, taku lampu ne mal nikto meždu gazdami, lem Dančin; i sam rychtar' kahanec palil, a i to lem tohda, koli notariuš porciju vyberal, a zabyl prinesti sobí lojovu svíčku; druhij raz dostarčili i sčipy, a ohen' s pod komina. Lampy gajsovy, lem panove upotrebljali.

Ked ale lem oni troje byli doma, tohda Marko načal rospravljati, o svoje i mamine žiťje, o svojej službí pri vojsku, o vojnu, o svojoho pana lajtnanta, o jeho pochoroní, abo dašto s knižok, što v svjaton'ka, ili v nedílju vyčital, o hospodarství, jak to inšak gazdujut druhi narody i pan'stva, o mašiny hospodarski, o misticke žiťje... A tak znal rozumíteľno predložiti, že Katuša ne raz, i prjasti zabyla, tak sluchala. Lem o svoich hrošach nikoli slova ne prohovoril.

Raz im pokazal svoju zlatu hodinku, kotoru po pokojnom lajtnantí dostal na pamjatku. Natjah, porychtoval na hodinu, i začala biti tonen'kim, krasivym holosom. Katuša až v ruki kljapkala ot radosti, a na jej počudovan'je, po hodiní zahrala pisen'ku, choť by dajaka banda. Fedor lem s holovu pokival:

— "Hde že sja místit v nju tota muzyka? Nikda take čudo! A keľo že sja može take hodinča stojati?"

— "Pevno ne znaju, no okolo styristo zolotych."

— "Što ne hvariš'?! Ta zato by byli tri pary krasny voly! Nevozmožno! Pro što ne prodaš'? Osminu polja maš za nju, s fundušom!"

Marko pritis spružinu, hodinka otvorilasja, a na kryški pokazalasja fotografija malen'ka orečnoho pana i pani. Na dar dali synovi, jak ostal lajtnantom. Otvoril i druhu kryšku, na toj byl obrazok molodoho lajtnanta, s licami, jak jedno dívča, a s usmíchajučimi ustami, i veselymi očami. Krasnyj chlopec. Katuša zadivovanno "ach" skričala. Marko otpovídat Fedoru:

— "To moj pokojnyj lajtnant, isči pered vojnu. Ujku, žeby mi doraz tysjač zlatovok nukali za nju, ta ju ne prodam. To pamjatka!"

Na slova Marka, Katušiny oči slezami zabihli; choť pravi prosta dívčina, odnakože porozumíla čuvstvo blahodarnosti Marka. Fedor lem s plečami postiskal. Tysjač zlatovok i pamjatka? On to ne moh ponjati.

XIII.

VOLNU sprjali. Navili na krosna, a Marko za dva dni, a ni ne vstal s po za krosen, poka do čista ne stkal. Takoj otnes do foljuša, a prines domju krasotu postav.

— "Marku, my druhi roki, za dva-tri tyždni babralisja s nim, a takij ne byl."

— "Tak, 'bo ste i inšaku robotu mali končiti! Ujku, voly už davno stojat na maštalní; im by ne škodilo malo popretíhatisja. Ked ne imíjete nič protiv toto, to ja hnoj začnu vyvoziti pod bandurki, i na oziminu."

Prosit Marko, a Fedor lem oči vytrisčal na neho:

— "Što-o-o-o? Ja, teper' hnoj voziti v zimí? To mi isči, žeby ljude povídali, že Fedor Dančin, na stary dni, šalíje! Ho-ho-ho!" Smíjesja Fedor na cíle harlo, smačno, až po kolínach bjesja. A Marko, ne žeby pohnívalsja, no takož smíjesja.

Katuša smotrit na oboich, a ne znaje, ci imíje i ona s Marka smíjatisja s otcom, 'bo ona isči ne čula, že byl dakto navoz v zimí na pole vozil; ci hnívatisja mat na otca, za toto rehotan'je, ibo ona Markovi, uže teper' vo vsem dovírjala? A jesli on pravdu imíje? Ne smíjalasja, no vyšla iz komnaty do sín'.

Što Marko zrobil, choť pravi jej čudnym i neponjatnym vidílosja, jednak dobrí vse vypalo.

Jak Fedor dobrí, do čista vysmíjalsja, seriozno, považno hovorit Markovi:

— "Mi sja tak vidit, že ty by rad so mnom požartovati?!"

— "Ujku, prebač'te, ale ja sja s vas musil smíjati. Ci vy mene za takoho podloho čelovíka trimete, že by ja sobí s vami žarty pozvolil? Ja k vam považnijše nikoli ne hovoril, jak teper'! Vidite, ujku, ja by vam tak dobrí, ochotno chotíl poslužiti, jak svojej rodnoj mamí. Pozvoľte mi teper' vyvezti hnoj; na jar', koli sto roboty čekajut na gazdu i na robotnyj statok, hotovyj najdete 'ho na rolí. Polroboty i starosti budete mati zašporovanno."

— "Sluchaj lem, Marku! Ja už ne molodyj, no ale iščí jem to ne čul, žeby byl dakto v našom selí hnoj v zimí vozil?! Vidiš', ja vyvozju teper' šesťdesiať vozy na pole, na jar ne najdu tam a ni štyradcať, a i to jakij? Moroz 'ho vytjahat, vítor vyduje, što sja v nim zrodit?"

— "Vy by može pravdu mali, ked by to o gazdovskij navoz išlo, a ne o vaš!"

— "Ne o moj? Ta moj jakij?" Čudujesja Fedor. — "Ne takij, jak u druhoho?"

— "Nít! Hnoj našich gazdov ne inše, jak splísníta soloma i lisťje . Ale osmoťte vaš! To zrílyj, dobryj, plodonosnyj navoz! Polival jem 'ho cíle líto i čerez osen', do teper', ne moh stlíti, a ni splísníti. Vam na poly dosť s neho, a urožaj lípšij prinese, jak gazdovskij. Zhniti lem stoľko može, jek tu na dvorí; moroz 'ho ne vytjahat, tomu poradime, i vítor 'ho ne porozduvat, bo to ne

stlíta soloma, ale pravdivyj navoz. Ujku, ja vam dam, do zaruki, moju zolotu hodinku: ked poterpite škodu, možete ju sobí prodati, a ked vam poslužit na chosen, to mi ju vernete nazad!"

To uže take svidoctvo, že jemu a ni sam Dančin ne moh vystupitisja.

— "A s kadi že to ty znaš? Hde jes' sja naučil?"

— "U mojeho pan'stva! A tam inakšij urožaj, jak u gazdov. To i vy uvírite?"

Fedor sidit, razmyšljat, pokivat s holovu, s plečami, až i po za ucho poškrabatsja:

— "Ta rob', jak tja Boh naučil." — Hodinka, pan'skij urožaj, . . . štos'ka musit v tom byti!

Druhij den', v ponedílnik, Marko porychtoval sani, i choče zaprjači, žeby sníhom drahu prebroditi na rolju s porožnymi sanami. Voly uže das dva tyždni, ne byli na vonka. Marko vypustit voly na dvor, Fedor ich ani ne poznal. Ne olípenny, ne ogombikovanny, tolsty, sersť až blísčitsja na nich. Tu rady ne mož dati. Skačut, dobrí ne polamutsja. Do jarma ne mož zaprjači. Marko smíjesja, Fedor kričit, hnívatsja. Voly roskošno zmahatisja začnut:

— "Ked jes ich tak vykormil, teraz rob' s nimi što chočeš'!" — S tím dudrajuči ide do chiži i trisne dveri za sobu. Marko pristupit k zmahajučimsja volam, poškrobe jednoho, pohlaskat druhoho, a bystro skričit:

— "Rejka, Sejka, do jarma, na místce, ča! Rejka išči raz-dvaraz podskočit sobí, a oba voly stanut k jarmu, jak dva vojacy do gledy. Pohla-

skat ich, besíduje k nim, jak k dítjam, a oni poslušno čekajut, poka ich zaprjaže.

Katuša prizeratsja na oblak s Fedorom, a on hovorit:

— "Čudo s chlopom, jak by, Bože otpusť, ne sam svoj byl!" — A Katuša tichon'ko smíjesja.

Marko zrobil s batohom krest pered bykami, a ide opered nimi:

— "Ča, Rejka, . . . hejs, Sejka!" A oni za nim, jak dva jahnjatka. Marko prebrodil drahu; hde zamety, premeče sníh, na hnoj vyčistit místce, a na obíd vernesja domju. Bykam podavat malo sína, a Katuša volat jeho už na obíd.

Bo to takij gazdovskij obíd v zimí! — Rano, jak stanut, sporajat statok, na fryštykujutsja do syta, a tak do roboty; hde molotiti, hde do lísa. Na obíd falatok chlíba s molokom, u koho jesť, a u koho nít, to s kapustnu juchu, i po obídí. Na večerju že, snova prichodit lípša, užitočníjša tepla strava.

Marko začal materiju vyvožati. Nakladajut na sani. — Fedor začudovalsja. Navoz zrílyj, tolstyj, jak maslo; ne bylo jednoj splísnítoj horstki.

— "Marku s tím polivan'jem materii, pravdu jes' mal! Ne han'blusja, že jem sja ot tebe naučil!"

— "Dast Boh, ujku, že a ni za vyvoz, ne budetesja han'biti!"

Marko veze hnoj horí selom, ljude povychodjat iz stodol, bo isči molotili vsi ,i smíjučisja šeptajut meždu soboju. Jeden ozvesja:

— "Marku, vy jakos' na skoro vymolotili?! Aha!"

— "Bo my zarenka ne rachovali po jednym, ale bez rachunka vsypali v míchi, a tak do sypanca. A naši cípy ne iz staroho sala, no klenovy!" Tomu vecej nechotílosja žartovati. Malo mal, a i to cílu zimu čapkal na stodolí, stoľko pravi vymolotil, skoľko takoj skormil; a cípy pered vorotami stodoly i po hodiní popravjal, s motuzkami svjazoval.

— "Marku, vy može už do síjby sja rychtujete?" Prositsja jeden, kotoroho žena zabyla na pasku muku kupiti; zdohadalasja až v subotu rano, jak zapravljati trebalo. Ked susídy ne spomožut, prichodilo bez paski svjatkovati Pasku.

— "Tak, nebože! Mudra gazdynja vpered obstarajesja o dobru muku na pasku, a durna, jak až do pekarnika treba zatopiti, šarpesja." A ni tot vecej neprosilsja nič ot Marka. A kto lem čul Markovu otpovíď, solodko smíjalsja.

— "Marku!" — Bížit okolo neho jedna starša, rapava dívčisko i zarve jeho: — "Može pod mak vezeš' materiju?"

— "Nít, holubočku moj krasnyj. Pod horoch! Ot neho može by jes' otmolodla, a lica by ti sja vyhladili." Sejčas perestala smíjatisja, no na jej konto rehotalisja tí, što čuli otpoviď Markovu. Dívčisko sčezla, jak kamfor.

A, tak Marko spokojno moh daľše voziti, nikto boľše ne začepilsja do neho. No cílyj valal na tom porozumílsja, što Dančin oduríl, a s toho navoza nijakij chosen ne budet mati: moroz vytjahne, vítor rozduje. Škoda Božoho daru i roboty!

Marko vyvozil navoz pod oziminu, kupu vyhla-

dil, privez s lísa jedny veliki sani čatiny, a hrubo pozakryval. Pri večeri hovorit Dančinomu:

— "Znate što, ujku?" — Fedor zložit ložku, i cikavo prositsja:

— "Što že zas' take nove?" — I Katuša prisluchujesja, až i žuti zabyla.

— "Znate, što by oplatilosja na 'Zapotočok' — zahon, hde hnoj vyvozil, — 'zasíjati'?"

— "Što? Ta ozime žito!"

— "Hej, hej, ja znaju. No, žeby zemlja ne ležala daremno cíle líto, zasíjme do nej horoch."

Fedor merzko poškrobatsja po za ucho, zachmuritsja i hnívlivo otpovídat:

— "A oziminu na pripecok zasíju?"

— "Nít, ale na 'Zapotočok', jak ste sobí vpered rozrjadili."

— "Što, s jednoho barana chočeš' dvi skory zlupiti?"

— "Smoťte, ujku. Jak sme tam v oseni oves kosíli, mi už tohda prišlo na hadku, že tam by musil prekrasnyj horoch zroditisja. Kadi sníh zojde, hnoj rozvezu, rozmeču, prioru, a do 'sníhovoj vody', jak hovorjat, zasíjeme horoch. Ked na neho rok bude, vírujte mi, že vam vecej chasnu prinese, jak vaš cílyj orek. Robota mala, zemlju ne vyharuje. A jak horoch sja pozberat, otvernesja zemlja, a zasíjesja doraz žito do nej . . . ."

— "Marku, ty mene na smích vystaviš', pered cílym selom. Dnes' sja mnja rychtar' prosil, ci jem oduríl, že tak marnju navoz, a statok muču? U nas horoch isči do teper' nikto nikoli ne síjal, ta

ti 'ho iz zavisti skradut s polja; a ked sja ne vydarit, ne obstanusja v selí . . ."

— "Ujku, na smích durnych ljudej, ne dajte nič. Lem naj sja smíjut; na koncu vy sja budete s nich smíjati. A že s horochu nikto jeden stručok ne ukrade, za to vam ruču."

— "Rob', jak chočeš'! No to ti na pered hvarju, že ked s toho dajaka klopota bude, ta sja strašní pohnívame!"

— "Dobrí, ujku! Ja vsju otpovídnosť beru na sebe!"

— "A horoch s kadi vozmeme do síjan'ja?"

— "Spustesja na mene, ja obstaram sam: dobryj, kypjačij, jak maslo!"

Marko vyvozil isči jednu kupu hnoju do kapustnicy, a tretju na bandurki, 'bo žitnisko malo vidílosja jemu. Fedor protivilsja, že kto obrobit stoľko bandurok? Marko i to vzjal na sebe. Markovi potom už v ničom ne protivilsja Fedor:

— "Ked mysliš', že dobrí bude? Pro mene, zrob', jak chočeš'!"

A Marko robil. Vyrychtoval isči jeden pluh s čereslom, a hospodarskij sersan, snarjady prines do porjadku, choť by už zavtra jarovati prichodilo, a to isči lem fašengi byli.

Zrobil isči i jeden malyj plužok, s dvoma kryľcami, a v peredí s kolečkom. Take remeslo Fedor isči ne vidíl, ani sam rychtar'. Do oran'ja ne suce.

— "Marku, što to za remeslo, ot čoho to dobre?" Prositsja Fedor.

— "Plužok, na oborjovan'je bandurok."

— "Na oborjovan'je bandurok? Nikoli take

čudo! Ta motyka ot čoho?" — No boľše ne hovoril nič. Jak Marka ne bylo pod šopu, vzjal plužok do ruk, postavil jeho i špekuloval, proboval: jak že možno s tím oborovati bandurki? I ne moh na to nijak prijti. Začal snova nedovírjati Markovi.

Marko pošol ,do svojoho starodavnoho pana, horoch kupiti. Staren'kij pan zabanovalsja za svoim jedinakom synom, i ot pohrebu jeho, načal chvorovati; žaľ svalila jeho na poslíd v posteľ. Marka odnakože dal prizvati k sobí, posadil k posteli, a s nim boľše jednoho časa rozhovorjal, o pokojnom synί. Doprošalsja i o Markove žiťjebyťje, a Marko, jak svojemu otcu zduvírilsja o vsem. Až i o Katušu spomjanul. Panove zaobchodilisja s nim, s prostym chlopom, jak s dajakim srodnikom, pro pamjať svojeho syna.

Dali jemu kobel horochu, dobroho ovsa, jarcu i žita do síjby, nasinja na rosadu, novy bandurki, kotory gazdove išči ne znali, kotry s kadis' iz Anglickoj prišli, i "snoflaki" nazyvalisja, veliki, bily, plodonosny, tak že i "šest tyždnevy", tak zvanny "ružovy", očen' včasny. Ne prijali ot Marka nič, išči i otvezti jemu dali. A to tak milo davali, vručali, jak jeslib on s nimi robil lasku, že prinimat ot nich takij darunok! Slezy blahodarnosti pokačalisja jeho licami. Taj on stoľko laski ne zaslužil.

— "Ne djakuj, moj synu. Tak mi viditsja, že to moj ostatnij darunok, pro tebe. Ty mene živoho boľše ne uvidiš'. Zberajusja k mojemu nezabvennomu synu, na otpočinok."

Marko ne moh ani jedno potíšiteľne slovo prehvariti. Podjakoval, jak znal, i poprosčalsja. Jak s furu pan'sku, bohato napakovannu, vošol na dvor, Dančin ot strachu malo ne zamlíl. Pošol do chiži, sjal na lavku, a rozdumoval: s kadi to vse zaplatiti? Ked byl ne stydalsja, to Marka s furu razom vyžene na drahu.

S voza poznošali, to do sypanca, to do pivnicy. Marko obdaroval pan'skoho kočiša, i vstupil do komnaty.

— "Pro Boha, Marku, sto ty robiš'? Ty mene na tvoju sovísť bereš'. Mi prichodit voly prodavati, žeby jem za toty pan'ski vydumki sja vyplatiti moh!" — Dobrí ne plakal.

— "Ne starajtesja, ujku, to vas ani jeden krajcar ne stojit. Mi pan'stvo darovalo, a ja ne imíju 'ho hde posíjati, posaditi. Ked sja, s Bosku pomoč'ju zrodit, vernete mi nasínja s interesom, a ked nít, to propalo i mi i vam!"

Teper' Fedor, nad tím ne spokojilsja: — "Što že choče tot čelovík ot nas? Ci ozdaľ? . . . Posmotrit na Katušu i na neho . . . No, nít! Meždu nimi ne jesť nijakoho porazumlen'ja. Jedno s druhim, čerez den', a ni desjať slova ne prehovorjat; ne žartujutsja ,ne zaryvajutsja. Katuša spokojna jak i pered tím, ne zazerat za nim, jak to dívčata molody zvykli. A Marko spravujesja tak, že lípše už ne možno."

— "Što tiž choče? Robit usilovno, a ni samomu sobí lípše by ne potrafil, a to bez placy. Prinosit bohaty darunki, jaki bídnyj seljanin a ni ne potrebuje, no ni zaplatiti ne može. Što bude s toho?

Vyhnati jeho nít nijakoj pričiny. Oprositisja jeho, že što myslit? Ne vychodit nijakim sposobom, ne mož. Ne ostane nič, lem požďati i merkovati. Budučnosť pokaže, že što jeho cíľ. A choť by jeho i otpravil? Hm! Psota. Kto bude robiti vmísto neho? Takoho robotnika za nijaki hroši ne najde. Obojim snjal robotu i starosť s pleč, lem pravi otpočivajut sobí po pri nem. A što bude s telim vyvožennym hnojem, kto zrobit s nim porjadok?" Taki mysli perechodili v holoví Fedora.

Sjali k večerí. Marko veselyj. No jak besídoval o chvorosť svojeho staroho pana, jak otberalsja ot neho, smjaknul jeho holos, až i tajkom oči pouteral.

Katuša myslit sobí:

— "Krasnyj, mudryj i dobroho serdca molodec." Ci išči i inše myslila, kto by to znal? Fedor pomaly uspokoilsja. No ne bez merzosti. Zas' nove! Marko prosil pozvolen'je, vyrubati toty dví velikanski hruški s funduša, s po za chaty. Pravda že diki byli, chosna ne prinosili. Hej, ale uže ot dída, pradída stojat za chatoju. Pozvolil i to.

XIV.

A BLAHOVISČENIJE, ne imíje u nas sníh pomísčenije." — Starodavna gazdovska poslovica.

Marko, na raz-dva, rozvozil hnoj po roli, na "Zapotočkom," plytko prioral i zasíjal horoch, uže pered Blahovisčenijem tot den'.

A seljane? Smíjalisja, durny žarty vyvodili na Dančinoho i na Marka. Pravda, lem za chrebetom. Bo kotoromu Marko otpovíl, ta to tak bylo, jak s toporom. Bez hníva, žartovlivo otpovídal, ale otrubal tak, že s nim požartovati takomu vecej ne zachotílosja.

Gazdove, po staromu obyčaju, lem isči teper' shljadyvali svoi pluhi, borony a voločili ich do cigana, nakladati, poostríti. Cigan ne starčil robotu. Pojeden i dva-tri dni tam peresidíl pri kolibí, čakal za pluhom, za boronami. Cigan a ni ne barz ponahljalsja. Znal pro što. Ne jeden prines sel'skomu kovalju, palínku, falat soloniny, lem žeby skorej vzjal jeho pluh do roboty. Ci s jednym stalosja, že pluh nepopravlennyj musil nesti domju, a mučil s nim chudobu i sam sebe; zemlju lem tak pooral, jak jeslib svini byli ju zryli, a proklinal ciganov, skol'ko ich na svítí! — Ženy vadilisja, hryzlisja s mužami: što sidjat stol'ko u toho cigana? Dakotra sama otnesla pluh do cigana, ne

viríla mužovi. Sama našla pri kolibí, desjať-pjatnadcať pluhi i klenuči vernulasja domoj. Ne jedna vykrikovala:

— "Vidis', hlavnyj gazdo, vysmíval jes' Dančinoho, klal jes' mu do šalenych! On už oves cílkom posíjal, jarec sja 'mu zeleníje, a ty što zrobil do teper'? Ne han'biš'sja na svít oči pokazati? V korčmí jes' peršij, a hej že, a koli do polja treba idti, ta ne maš' a ni pluh poostrennyj!"

Fedora orek zazelenílsja, a ne jeden gazda, tovk statok po vyschnutych horbach, ba až i neoranny musil ochabiti suchši místa, i čekati, poka Boh smilujesja i pošle dožď na pomoc'.

Vasiľ Prokopik prišol do Dančinoho.

— "Kume, ne možu sobí rady dati! Pro Boha vas prošu, pošlite mi Marka na den'-dva orati. Vdjačno vam zaplaču. Isči mam da na šesť-osem' dni orati, a statok uže ledvo voločit pluh za sobu, v toj zaschnutoj zemlí."

— "Ne znam, što povist Marko?"

Marko pravi popravjal borony, očisčal ot hliny, otkladal pluhi, prjatal, porjadok robil po pod šopu. Smíjuči prisluchovalsja na skarhu Vasilja. Bo to Vasiľ prosilsja v zimí ot Marka:

— "Marku, vy može už do síjby sja rychtujete?"

Vasiľ prosto pod šopu k Markovi i molikat jeho:

— "Marku, smilujsja nad mnoju. Poď mi den'-dva orati, ne zrobju ti krivdu!"

— "Vasilju," — oni i jakas' obdaľnijša rodina byli. — "Vpered oprošusja voly, što povídjat nato; 'bo oni i čerez zimu sja dosť natjahali." —

A robit svoje daľše. Vasiľ vidíl, že Marko ne zabyl na jeho žart; a ni ne pozdravkal, pošol. Fedor i Katuša prizeralisja s oblaka, a jak vidíli Vasilja, s dovhim nosom, otchoditi, smíjalisja. Marko takoj do chiži.

— "Jak, Marku, pojdes' 'mu pomoči?" — prositsja Fedor.

— "Ked už vy ujku, roskažete, ta pojdu . . . Ujku, jak že spomahati takoho, kotoryj v čas najpilníjšoj jarnoj roboty, ne bojitsja Boha, i po dva-tri dni, opityj, pereležati doma, a voločitisja okolo ciganskoj koliby. Styd! . . . Ja by vas dašto prosil, ujku. My, chvala Bohu, už dokončili cílu robotu. Na bykach a ni ne poznati tjažku jarnu pracu, a za dva dni i vypočilisja. Tam tota bídna vdova Želíznoho, četvero drobnych dítoček, s tími slabymi korovkami, plačuči chodit za pluhom. Prizeral jem sja na jej mučen'je. Ked by ste mi pozvolili, jej by jem vdjačno pošol den'-dva do pomoči! To i Bohu by milo bylo!"

— "Što že sja prosiš'? Iď, pered Bohom uvídime!" — Katuša vzdychla, vyšla skoro von, pouterala oči i myslila:

— "Dobroho serdca čelovík."

* * *

Druhij den', Ulja Želíznoho, das' tridcjať ročna nevísta, sbídníta, sharovanna, ore s dvoma slaben'kimi korovkami. Muž jej v oseni pomer; ne ochabil jej lem dovstvo i četvero dítej k tomu. Najstarša dívočka šesť lítna, a najmen'še tri misjačne, až po smerti otca prišlo na tot svít.

Najmen'še kolyše štyri ročnyj bratik, a dva ročnyj pod kolysku spit, v otcovu hunju zahornutyj.

Byki musila prodati, po smerti muža, na dovstvo i porciju, a korovy musila zaprjači. Šesť ročne ditja provadit, za motuz, korovy. Ditja slabe, male, ne mat sily korovy rovno, borozdoju, poprovaditi; a korovy toj jari pervyj raz zaprjaženny. Tu vyskočit pluh iz zemli, tam podvalok zrobitsja, 'bo i orač, bídna mama, slaba do takoj roboty. Dnem harujesja v ťažkoj prací, a v noči neotpočne pro díti. Prosit ditja:

— "Dítino moja rostomilenna, taj tjahaj totu Barnulju ot sebe . . . ča, Barnuľ, ča!"

No hej, lehko to povídati Barnulí, lem že ona nerozumíje a ni pros'bu, a ni plač. V molodosti ne učili do jarma, teper' na starosť ne može ponjati: pro što že pravi ju zaprjahli do pluha? Jakos' lem prešli k dorozí, navernuti treba. Ditja i mama kričat, plačut, no Barnulja a ni hnij; a isči lem perša skiba! Barnulja obačila Markovy byki horí dorohu približatisja, zaryčala k nim i stala, a ni ne ruš'!

Marko nadojde, pozdravkat. Ulja posmotrit na jeho voly, kotory jej prodatym bykam na volos podobny, a tak pozrit na svoi maly, chuden'ki korovy, sjala k pluhu na zemlju, opre holovu o hrjadeľ, a horen'ko zaplače! Dívočka jej, pritulitsja k nej i plačuči prosit:

— "Ne plačte, mamičko moja, ne plačte!" — a hlaskat ručenjatami mamu.

Marko ju strašenno žaloval, no i radosť počuv-

stvoval v serdcí, že na totu dobru myseľ prišol, pomoči toj bídnoj materi. Hovorit jej:

— "Uľo! Zavlakaj pluh, iď s nim domju. — Zaprjažeš' doma do voza, vyvezeš' sobí borony i zerno. Ja ti pooru, a ty pomaly s korovami sobí zaboroniš'. Takoj prines' sobí i dítjam, tak samo i statku poludenok. S tím budeme do obída hotovy, a po obídí pooresja po za 'Zdžary'." — Hovorit Marko surovo, jak by jemu a ni ne bylo na djaku, že tu musit orati.

Ulja dvihne malo holovu, s boku posmotrit na Marka, somniteľno, nedovírčivo prositsja:

— "A kto že vam zaplatit? Ja ne mam s čoho."

— "Boh milostivyj. O tom sja ne staraj. Dančin doznalisja, že sobí ne možeš' rady dati, ta kazali mi tobí pomoči!" — A takoj sobral vlaki so svojeho pluha. Ulja vstala, pouterala oči, i žalostno skaržitsja:

— "Oj, Bože moj! A moj nebosčik, teper' dva roki, tak sja s Dančinym vadil, a take im čudo robil; prezyval, klenul ich!"

— "Pravi za to! Žeby i ty znala, i tvoj uspokojilsja, že sja na neho ne hnívajut!" — Zavlakal i jej pluh, a so svoimi volami stal do borozdy.

Ulja zaslala dívča ko kolysci ,a s korovami rušilasja domoj. Da o dví hodiny, vernulasja nazad, a lem sja za holovu ulapila. Jej rolja, už bez mala pooranna byla! Ona byla to za dva dni ne skončila. A k tomu, jak? — Marko jej hovorit:

— "Poprobuj lem, Uľo, už lem dvaraz treba by obyjti, ci by tja voly ne posluchali, poka ja rozsíju

oves? Lem na Rejku skrič "ča", abo "hejs" do borozdy! Ozdaľ pojdut!"

Ulja stane k pluhu, vozme do ruk čepihi, a Marko vmísto nej:

— "Ča, Rejka, do borozdy, ča povoli!" . . . voly idut, jak šnur, a pluh ore sam, malo što treba trimati. Marko lem posmíchujesja. Porychtuje borony, zaprjaže korovki, sbere mích s ovsom, sam sobí nasype do rozsívki, i myslit sobí:

— "S takim sersanom, jak tvoj, vera a ni ja sam byl ne pooral; s volami vjedno byli sme vystali v robotí."

— "Marku, oj što to za pluh!" — Chvalit Ulja. — "Šak to on sam ore, a ni 'ho trimati ne treba. A ja s moim teľo sja na trapju. Kročaj-dva, už mi vyskočit s borozdy."

— "Ciganska robota!" — Marko lem stoľko otpovíl. Na koli Marko rozsíjal oves, Ulja doorala. Marko zavlakal pluh i hovorit:

— "Ja idu teper' na "Zdžar," a ty, Uľo, gazduj tu, jak tja Boh naučil!"

— "A obíd vaš?" — A ni jemu "tykati" ne smíla.

— "O mene sja ne staraj. Ja ti prišol pomoči, a ne hostitisja. Buď zdorova! Na zavtra naj ti dakto rozsíje na "Zdžar-í," a ja ti na "Poljanach" pooru. No, maj sja dobrí!"

Ulja boronit, vesela, blahodarna Dančinomu. Na poludne ide k vozu, a tam pri jej merindí, najde jeden fryšnyj osuch i falat soloniny, Markov obíd; a pri jej lichoj strjasci, što korovam prinesla,

svjazok sína. Marko ochabil jej svoj cílyj obíd, išči i na jej statok imíl starosť.

— "Oj Bože, jaki dobry ljude suť na svítí! Naj vam Boh zaplatit!" — Blahodarit Boha, plekat malen'koho, kormit holodny dítočki i djakuje Dančinym za lasku.

Solnečko išči vysoko stojalo, a Marko už dooral Ulí na "Zdžarach." Svístajuči vychodil do dvora, a Ulja uže tam byla.

Ulja za včasu doboronila. Poskladala i dítočki na voz, a veselo išla domju. Ked ne Dančin, ta byla tam dva-tri dni mučilasja. Abo i nijak ne dokončila! A tu uže hotova! Doma išči pokormila šuty, navarila večerju, nakormíla i položila spati struženny dítočki, a prosto do Dančinoho. Ne nastoľko, žeby jemu podjakovala, no štoby pereprosila za grobianstvo svojoho muža. A začala prositi, moliti Fedora, že až pohnívalsja, a za udílennu robotu tak djakovala, što až prikro stalosja jemu.

— "Tvoj nebosčik pijannyj byl, pro to jem sja na neho a ni ne pohníval, a ni sja 'mu ne čudoval. A za robotu ne mi djakuj, ale Markovi."

— "Markovi? Taž on hovoril, že vy 'ho vyhnali mi na pomoč'."

— "A ni mi do mysli ne prišlo, ne že byl jem 'ho vyhanjal! On prosil za tebe!"

Katuša sluchala, a porozumíla, že Marko ich i tu chvalit, a ne sebe. Tohda prišol i Marko s cugom do dvora. Ulja pustitsja k Markovi s po-

djakovan'jem; dva-tri kročaji zrobila, ale obernulasja nazad k Katuší, oblapila, pocílovala ju i utíkala iz dvora. K Markovi ne otvažilasja pojti.

XV.

PRIŠLO odžobovan'je bandurok. Gazdove svoi posadili, dlja staroho obyčaja, za motyku. Marko že, choť pravi Dančin barz protivilsja, a seljane vysmívalisja, sadil za pluhom, do každoj druhoj borozdy. Što skora i ne tjažka robota byla. Gazdovski poschodili husto, jak horoch, a Dančiny široko, daleko jedna ot drohoj; rídko, až han'ba, a škoda za dobru zemlju. No v rjadach, jak byl ich lem za šnurom posadil. Fedor pered tím, do toj samoj zemli, vysadil byl šesť kobly, a toho roku Marko, dlja svojeho sposobu, lem štyri.

Dančinych troje odžobujut bandurki, poljut, vytrisajut pyrnicu. Fedor merzkij, lem vzdychat. Jak by nít? Pravda, že robota skoro ide im. Vecej zrobjat troje, jak na gazdovskich šestero, ibo bandurki rídki, v rjadach, ne jesť čoho bojatisja, že postinajut motykami.

Pravi ide Vasiľ okolo nich, k svoim, s motyku na pleču, i ne moh zaderžatisja, žeby choť slovom ne vymstilsja na Markovi, že ne jemu, ale Ulí byl pomahati pri jarovanju, a što vecej, za darmo;

— "Daj Bože sčasťja!"

— "Daj Bože i tobí!" — Otpovidat Marko veselo, i opersja na motyku. Znal, že Vasiľ dašto zlobnoho povísti choče, bo jemu s tvari mož bylo

zloradosť vyčitati, nad neudaču Dančinych. Jak že by ne posmíjatisja, koli dookola ljude sluchajut, a on by rad Marka pered nimi poniziti, a jemu vozvernuti isči zimušnju otpovíď.

— "Jakos' vam bandurki slabo poschodili!" — Kričit Vasiľ, žeby každyj počul. Katuša až terpla, že što na to Marko? Može až i povadjatsja?

— "To narokom, Vasku!" — Smíjesja Marko. — "Ne musime do tebe idti pomoč' prositi na osin' ko kopanju." — Na taku otpovíď Vasko tak pohnívalsja, že a ni neotpovil, lem daľše ponahljalsja. — Vasko! A s pomoči dakoho! Koli sam nikda ne byl hotovyj so svoju robotu. Ljude ne s Marka, ale s Vaska rehotalisja, až im robota lípše išla. Vasiľ vecej ne začepjalsja do Marka. Naučilsja, že kto na kipjačim moloku poparit rot, tot i na zimnu vodu naučitsja duti. I Katuša smíjalasja, lem jej otcu ne išlo do smíchu. Kopal, až motyka brenčala.

— "Ujku!" — Potíšuje Marko Fedora. — "Lem tyžden'-dva poterp'te, uvidite, što s bandurok bude!"

Prišlo okopovan'je, ohartan'je. Kto už moh, abo isči moh motyko dvihati, vse na polju, ot samoho svíta. Gazdyni, kotory pre šuty i domašnju robotu, ne mohli do fryštyka vyjti na pole, nesut fryštyk kopačam. Narod ves' na polju, lem Dančiny isči doma.

Koli ne koli prichodit i Marko s jednym konikom; pojídnal u arendaša; a na pleču nese čudnyj plužok, a Katuša tri motyki. Fedor ne prišol, ostal doma, bojalsja, že zas' budut s nich ljude

smíjatisja. Ljude ponatíhali šiji, až fryštykovati perestali, i prizerajutsja, jaku čudasiju snovu vymyslil tot durnyj Marko?! Katuša, a ni ne smíla na bok posmotríti.

— "Ne stydajsa, Katuš, ot tích gluptakov; o dva-tri líta, a može už na druhij rok, oni tak samo budut oborjovati bandurki, jak i my dnes'!" — Potíšuje ju Marko. — "Voliš' osmotríti i srovnati ich bandurki s vašimi, što to za rozluka. Ich byľje jak cvirny, a na vašich, jak hrubyj palec. Tak to bude i pri kopan'ju? Ich bandurki budut jak oríchi, a vaši, jak karpeli. Víriš' mi?" — I zaprjahal konja v plužok.

— "Pro što vy, Marku, ne rospovíste to i tatovi tak, jak mi? Vidite, jak sja trapjat, mučat?"

— "Ne hnívajsja, Katuš. Tvoj tato takij samyj nevyrozumnyj, jak i tí druhi. Nikomu ne uvírjat; oni sami musjat skusiti, so svoimi rukami i s očami udostovíritisja o pravdí! Naš narod takij. Vozmi, Katuš, konja po pri pysku, pereprovaď 'ho raz-dvaraz horí rjadami, žeby sja vtjah! Ne stydajsja tích starych, no duren'kich dítej!"

Katuša, ne barz mala djaku konja provaditi. Ked ne Marko kaže jej, može by a ni svojeho otca ne byla posluchala. Bojalasja, že budut vysmívatisja s nej; a može i spívanku zrobjat na nju! Hlybše stjahla chustku na tvar', vzjala konja po pri zubadlí v ruku. Marko hovorit jej:

— "Lem iď prosten'ko horí rjadom!" — Zyšli dolov, išči raz do hory. — "Teper' smoť Katuš, horí rolju!"

Dva prosten'ki, krasny, vysypanny rjady. —

"Ach!" — Začudujesja dívcina, — "jak fajní!" — S byliny lem verchi styrčat, jak ked byl ich s rukami usilovno poohartal, obsypal. Nikoli take čudo! A to za paru minuty! S motykami by dvatcať šikovny kopački, tak rovno i skoro zrobiti ne potrafili. Isči raz pozríla horí rjadami, a tak v Markovy oči; s taku otdannosťju, s ljubov'ju, pyšno, . . . jesli ne ljude na polju, to ozdal byla oblapila, pocílovala toho, . . . toho miloho, krasnoho, mudroho parobka! Zas' vzjala, bez ponukanja, konja po pri pysku, už boľše ne han'bilasja.

— "Ne trap'sja, Katuš, on pojde už i sam! Doraz prijde i Ulja Želíznoho, i pomože ti popravjati, hde by hev-tam veršok byliny prihornutyj byl, abo ne v rjadí ostal, popravite. Dnes' hotovy sme s vašimi, a na zavtra jej banduročki oboreme. 'Bo i jej tak jem zasadil. Vjo!"

A konik išol sam, prosto jak šnur. Marko svizdajuči provadit plužok, rjad za rjadom. Veselym, sčastlivym čuvstvujesja. Ci tíž pro to, že rjady tak krasno vytočilisja, ci može pro inše? Kto by to znal?

Ked byla Katuša s han'by ne stjahla chustku na oči, jak konja začala provaditi, a byla porozzeralasja na polju i vidíla, jak s ich roboty ljude rehotajutsja, že až po zemlí perevertalisja ot smícha, to byla pevno rosplakalasja s han'by, a ostavila konja s Markom vjedno na polju, a byla utekala domju! Bo to i smíjalisja! Marko vse vidíl, až krov' kipila v nem! No, ni slova ne prehovoril.

Teper' ale, jak Katuša popozerala na prekrasnu

robotu, na ich rolju i na susídovu, mohli už smíjatisja. S prezrínijem myslit na slova Marka:

— "Stary, no durnen'ki díti!"

Prišla i Ulja s dítočkami. Ne mohla prečudovatisja. Popravjali rjady, što im tak skoro išlo, že otvažnijši susídy až i sami prišli poprizeratisja na nich. Osmotríli rjady, pozríli jedno na druhe i vernulisja k svoim bandurkam, a . . . . perestalisja vysmívati ich, ba až i začali stydatisja, za svoje duračestvo.

Dančinoho vsí bandurki, do večera cílkom v porjadku byli. Za motyku, troje-četevro byli za dva tyždni mučilisja pri stoľko bandurok! Dančin nijak ne vyšol na pole. A ni na dvor ne smíl vyjti, žeby dakto ne zarval jeho. V šopí popravjal jedno-druhe. Druhij den' okončil Uliny.

A gazdove babrali, mozolilisja čerez cíly tyždni; ledva okončili. A i to jak?! Po staromu obyčaju.

Prišol tyždnevyj dožď, zemlja zarosla s burjanom, pyrnica poprerastala bandurki. Rob', što chočeš'!

Po tyždnevym teplym doždiku, Dančinoho bandurki stali jak hraj. Krjački a ni místca ne mali nadosť; zakryli zemlju.

Gazdovskí? V burjaní smalili, hinuli isči ne ohornuty. Dančiny zacvíli bohatym bílym cvítom, jak byl ich molokom poljal. Díti byli ukrylisja v nich, a s gazdovskich i voroblja bylo vidno.

Dančin ne moh natíšitisja svoimi gruljami; koli lem moh, vyšol ich osmotriti. S oboich bokach takožde bandurki rosli; husčava, drobnen'ki, hevtam jeden kvítočok, i to takij, jak by suchoty mal.

— Staryj "fajt", "karmaziny" načali uže vyroditisja, a o novy nikto ne staralsja.

Dančin po doždju pokosil trebič, a gazdove isči vse s bandurkami byli zanjaty. Jeho síno uže davno doma bylo, pri dobroj chvilí, gazdove isči lem kosy shljadovali, za babkami krutilisja.

— "Stara, ne vidíla jes' dahde babku? Ta ci možu kosu vyklepati? Dítiska zavlekli hdes'ka!"

— "Bodaj taki gazdove vychalíli!" — Potíšuje jeho žena. — "Dančiny trebič i síno davno na šopí majut, a ty isči lem babku hljadaš'?"

Fedor stojit koncom roli pri svoich bandurkach, tíšitsja im. Ide rychtar' s kosu ot trebiča:

— "Kume, škoda toj zemli! Natriskali ste do nej masnoho hnoju, bandurki nasadili ste rídko . . . Mi sja tak vidit, že vy s nich barz malo chosnu budete mati. Vysiljatsja vam na natínu!"

Tot raz i Fedor postojal za sebe, choť lem pered rychtarom, kumom: — "Nič to za to! Ked ne bude bandurok, bude inše. Skosime natinu i vysušime pro ovcy. I tak ne propade mi nič!" — Otpovídat hordo. No, durne balakan'je rychtarja, čerez paru dni, zas' nespokoilo, hryzlo Fedora. No, pro to doma, a ni slovom ne spovílsja.

XVI.

OTRAVU do čista zvozili. Marko dostal pis'mo ot advokata, že fabrikant jeho otcovskij orek za nijaki hroši prodati ne choče. Marko zasmutilsja barz. Čerez paru dni smutno chodil, malo što besídoval, malo što jil. Rozvažoval, borolsja sam so soboju. Čoho jatisja, što počati teper'? Rísilsja nazad pojti do služby, do svojeho staroho pan'stva.

Dančinych ostaviti, tjaže prichodilo jemu, jak byl sam spodívalsja! Teper' uže priznalsja samomu sobí, ža Katušu poljubil; ne tak, jak dajakij molodyj parobčak svavoľno, bez smysla, lehkomyslenno, no jak uže rozvažnyj mužčina, serdcem i dušeju. Boľše jednoho roka perežil s nimi, taj ne vozmožno bylo jemu, ne poljubiti totu pracovitu, čistu, milu, dobroho serdca i krasivu dívčinu. Už-už chotíl jej spovístisja. No, jemu tak vidílosja, što ona stranitsja jeho. Taj pravda! Ona osemnadcať ročna, a on blizko tridcať! Ona jedinačka u gazdy, a on ne imíje nijaki grunta.

Isči, jesli by jeho "tykala"? No postojanno lem "dvoit". Tak vyzerat, jak by jemu na víščki chotíla dati: ty ne moj rovesnik, ty ne mojeho položen'ja, ty ne gazda! Ne ostavat nič inše pro neho, jak im podjakovati za lasku, i ochabiti ich. Tak

jesť! I začal, choť jak jemu tjažko prichodilo, plaťje svoje i podrobny ríči ukladati v ladu.

Katuša sejčas pomerkovala, že s Markom štos' ne v porjadku. Čerez paru dni zastaranyyj chodil, a teper' sberajesja:

— "Tato, mi sja tak vidit, že Marko choče ot nas pojti. Sberatsja."

— "Ale iď! Už lem byl dašto povídal?"

Druhij den' svajsčennik dal Marka do sebe prizvati. Na što? . . . Duchovnyj dal jemu do ruk jedno pis'mo. Pročital, až ostolbníl. Jeho staryj pan pomer! Zaprošajut na pochoron otca duchovnoho, a prosjat jeho, žeby povídomil i Marka, i po vozmožnosti, privez jeho so soboju. Česť velika, pro bídnoho čelovíka, pro jednoho sluhu; pro Marka i velika žaľ, ne lem pro jeho budučnosť, no osobenno za svoim dobrym gazdom, i milostivym panom. Že by stara pani gazdovala na majetku? A ni mysliti. Pro koho? Jedinkij syn v hrobí, a ona sama slaboho zdorov'ja. Što prijde jemu začati? Dast Boh čas, dast i poradu!

Marko uže včas rano, v husarskom mundurí, na farí; i pojíchali. Svjasčennikov, pan'stva, naroda prevelike množestvo. Cíla stolica prišla pokojnomu otdati poslídnju česť. Opered truny mnoho svjasčennikov, na čelí s episkopom; prišli i protestantski pastyri; trunu nesli seljane, okolo nej išli dostojniki stoličny. Hlavnyj stoličnyj notar', opered truny nes, na hadvabnom-šelkovom zaholovku, ordeny pokojnoho, a pri nem Marko, jeho prevernutyj herb-cimer, ibo on poslídnym členom toj zemjanskoj familii byl. Za domovinu-trunu išla

vdova so sestru svoju, ibo boľše rodiny ne imíla. Chor žalostný písni spíval, a narod iskrenno oplakal svojeho pana, ibo on vpravdí ich dobrodítelem byl, . . . i vyprovadili dobroho čelovíka v kriptu, k svoim otcam, i k synu, na vičnyj otpočinok. Pochoron ne potrebno opisovati; stoličny gazety dokladno, podrobno opisali, až i imja Marka pomístili.

Po pohrebí, išpan-gazda pan'skij, nakazal Markovi poždati, ibo pani choče s nim isči besídovati. Na kadi pohrebaľny hosti poroschodilisja, stara pani, choť ot žalju i truda smučenna byla, dala Marka pered sebe prizvati:

— "Marku, ja zavtra otchožu na vsehda. Majetok prodastsja. Pokojnyj moj muž isči pered samu smerťju spominal tja i prosil mene, žeby jem ti, abo dví jalovočki, abo dva byčki, kotry sobí vybereš', na pamjať moich pokojnych, darovala. Iď k išpanovi, i vyber sobí što chočeš'. Mi tu ne ostane nič, lem kripta, hde mene k moim ljubimym pochovati imíjut. V hodovinu pochorona mojeho muža, poka žiti budu choču prijti pomolitisja, každoho roku, pri kriptí. Prijdi i ty! Ne zabuď na nich, 'bo tja oboje radi vidíli! A teper' iď zdorov, naj tja Boh požehnat!"

— "Tu budu, pani moja veľkomožna, každyj rok, poka žiti budu!" — Obícal, pocíloval dobrotlivy ruki, a so slezami otberalsja.

Vybral dví krasivy jalovki sobí, . . . a može i ne sobí! Druhij den' rano prihnal ich v Fedorov dvor i rospovíl Dančinym vse. A potom hovorit:

— "Ujku, vozmijte toty dví roskošny jalovočki.

Ja ich ne imíju hde podíti; a hrích by bylo takij statok zmarniti."

— "Ja?" — Prositsja ustrašenno Fedor. — "Što ja s nimi počnu? Oni by mnja s cíloho gazdovstva vyjíli. Poldruha ročny, a taki tjažki, jak moi voly. Takoj chudobí inšakij sypanec i stodolu treba, jak moja! Ja ich ne beru!" — Otperatsja Dančin.

— "Ja a ni ne choču, aby ste ich ot mene otkupili." — Otpovídat Marko; znal dobrí, čoho Fedor boitsja. — "Prodajte vaši jalovki, skoľko za nich dostanete, stoľko mi za moi zaplatite, ja s tím zadovolennyj budu. Ne bojtesja, že im boľše treba, jak vašim; lem piľnovan'je, a to Katuša potrafit, ked ne lípše, jak jídnanna pan'ska čeľjad'!"

— "Ale že by jes' ne tjažkal na mene, že jem tja ukrivdil! Ich rohi vecej sja stojat, jak moi cílkom!" — Zabezpečujesja Dančin.

— "Zavtra jarmarok, iďte s Katušu i prodajte vaši. Ja doma ostanu."

Katuša takoj do stani, hlaskat, tíšitsja prekrasnomu statku. A Markovi taka blahodarna byla, znala, že to ne jej otcu povdjačilsja s nimi.

Prodali svoi dví jalovki, a hroši otdali Markovi. Pravdu imíl Fedor:

— "Ich rohi vecej sja stojat, jak moi cílkom!"

Pri stolí, po jarmarku, hovorit Marko:

— "Ujku, ja už zrychtovalsja, že pojdu nazad do pan'stva. No teper' už ne mam tam što hljadati. Peretrimajte mene isči do novoho roka. Orek otcovskij už ne otkuplju, bo fabrikant za

nijaki hroši ne choče prodati. V selí ne imíju do koho pojti. Arendaš i včera otkazoval na mene i prosil mnja do služby, no ja do žida ne pojdu."

— "Poka chočeš', Marku, ostan'!"

A Marko ostal i na daľše.

XVII.

DANČIN imíl osoblivo krasnyj funduš. Po za budinkami, dobryj kusok zahorody tjahnulsja, može na dva korcy zerna. No chasnu nijakoho nikohda ne prinosil. Dva velikanski hruški vyrosli na nem, ot nepamjatnych víkov. Pravda diki. Ovoc' ich nič, a ni svini ne chotíli žerti. Tín'ju pokryli cílyj falatok zemli, že a ni dudva ne rosla pod nimi, a hde na svítlíjšich míscach vyrosla, to na chlopa vysoka.

Marko ocínil tot kusok zemli, dlja jej vartosti. Pered Roždestvom, Fedor s velikim trudom, dal nahvaritisja, i pozvolil Markovi tí dví hruški vyrubati. K tomu, na pomoč' ne moh Marko v cílym selí chlopa pojídnati. 'Bo naš čelovík udostovírennyj, že kto ovočnyj strom osmílitsja vyrubati, toj do roka umre. Protiv toj babony, proischodjasčej isči iz poganskich vremen, darmo hovoritsja.

Marko pojídnal ciganov, platil im po papirku na den', a za tri dni sprjatali hruški. Vyrízal s nich pjať krasny tromy, otvez ich na pilu, a dal s nich doščki narízati. Na koli ich porízali, už prišol jeden stoljar iz místa, a takoj na pilí daval za nich pjaťdesjať zlaty šajny. Krasny hroši! Dančin merzílsja, že ich ne prodal. Marko otpovíl, že a ni za pjaťdesjať serebrjanny zlatovki ne prodast.

Tjažka robota byla; no to i doščki byli! Hde pila guzy prerízala, krasny vyvijasy pokazalisja, jak malevanny cvíty. Što za čudesny ríči možno by s tích doščkach narobiti? Sam stoljar hovoril, že krajšíj material, na fajnu-dorohu robotu, a ni sam isči ne barz mal v rukach. Marko ne prodal; privezol domju, vyložil na šopu; naj schnut.

S konar'ja hrušok, narubal drov na cílyj rok. A tak v pnjaki navertíl hluboki diry, napolnil salitroju, a na vesni zapalil. Pni, presjaknuti salitroju, vyhorili i v zeml'i, malo što bylo potrebno ortovati. Pooral, a do toj vypočinutoj zemli zasadil včasnu (rannu) kapustu, ružovy bandurki i ohurki.

A ni Fedor, a ni Katuša ne barz zazerali do toho novoho sadu. Za budinkami ležal, a s prošlych rokov, ne byli privyknuti k nemu. Marko sam obrobíl, sam zazeral na sad; a ni o nim ne spominal.

Dnem pered Janom (Roždestvo sv. Joanna Krest.) prines Marko jeden košik novych bandurok, tri holovki kapusty i šesť ohurki. Katuša i Fedor ne mohli perečudovatisja. Na Jana, nova kapusta! A bandurki! A ohurki; seljane lem pozdno v lítí, jak presmaki, prinesli sobí dakoli s místa.

— "A to skadi?"

— "S našej zahorody!" — Smíjesja Marko.

— "Ne možno!" — Katuša v nohi do sadu, ne vírila Markovi. Pribíhne nazad:

— "Tato!" — Kričit zadychčenna. — "Nikoli take čudo ste ne vidíli, šak tam kapusta, holovy,

a bandurki? Krasota prevelika!" — Pojme otca za ruku, tjahnet jeho za soboju: — "Musite prijti, počudovatisja!" — Radujesja jak dítina, a smíjesja na Marka, lem jej zuby, jak perly, bílíjutsja. Prišli o chviľku nazad, Fedor až zastydalsja:

— "No, ta my gazdove, Katuš. Mohli dobry ljude cílyj sad nam ukrasti, a my byli ne znali, što bylo v nim."

Marko smíjesja radostnyj:

— "No, ty naša gazdyn'ko malen'ka, prirychtuj že nam to na zavtra, na svjatoho Jana!"

— "Marku, ked byl jem to na svoi oči ne vidíl, nikomu byl jem ne uvíril! Ty čuda robiš'!" — Hovorit Dančin, a to velika pochvala byla ot neho.

— "Nijake čudo, ujku! Lem by treba porozzeratisja po svítí, a što dobre, naučitisja ot mudríjšich ljudej!"

— "Marku, teper' ti už i to uvírju, že i naš horoch zroditsja."

— "Taj i možete víriti! Lem id'te jeho osmotríti." Fedor bojalsja pojti k horochu.

— "Ked by ste pozvolili, ozdaľ jeden košičok gruľ novych, Katuša by otnesla na faru i paru holovok kapusty, a dví-tri ohurki?"

— "Komu len chočeš', dame s nich" . . . Vdjačnyj . . . Ked byl teper' Marko ot neho Katušu prosil, dast ju.

— "Ta lem Ulí Želíznoho, naj by pokormila dítočki, a boľše nikomu; naj sja ljude sami usilujut i spomahajut!" — Hovorit Marko. Katuša zanesla na faru i Ulí. Druhij den' cíle selo znalo

už, že Dančiny novu kapustu i bandurki majut a što vecej i ohurki. A Fedor už ne bojalsja, že jeho bandurki na natinu vysiljatsja.

XVIII.

OROCH dozríl. Pohoda prekrasna. Solnce hríje, uzrívaje plody. Žavronki letajut, dvihajutsja vozduchom i spívajut svoi pochvaľny písni Vsemohuščemu dnjami, večerom že solov'i perenimajut ich službu, i uspavajut utruždennyj robotnyj narod. Žatva prichodit.

Dančin, so svoimi, okolo horocha. Bohatyj, hustyj. Stručki, jak veliki paľcy. Vyderajut lasku Božu, a v rjady ukladajut. Katuša, žeby jej bohatyj, dovhij varkoč ne zavadžal, skrutit jeho okolo holovy i s chustku obvjaže, jak turban. Lica ot pracy usilovnoj i teploty, začerveníli, jak ruži (rozy). Marko, čím častíjše, poprizeratsja na nju s boka:

— "Što za krasna, zdorova dívčina! Jakij sčastlivyj moh by s nju jeden porjadnyj čeljadnik byti!? . . . . V jaki ruki dostaneš'sja ty mile, usilovne, dobre dívča? . . . . Ja pro tebe uže staryj, ne tvoj rovesnik . . . A ja by tja znal tak ljubiti sanovati! . . . Taj i moja mama krasna, dobra byla, a što dobroho, jakoj radosti užila?" . . . Razmysljat Marko.

Katuša pomerkovala, taj by ani dívčinoju ne byla, jeho zaljubenny vzhljady; na sobí čuvstvovala jeho svítly, teply oči, i pevna byla, što Marko jej ne čužij, že ju ljubit.

— "Pro što že ne hovorit? Pro što že ne oprositsja mene? On vsehda takij smílyj, ne bojitsja nikoho. Što že s nim? . . . A ci može a ni ne ljubit mnja?" . . . Kto by jej znal, na tí voprosy, otpovídati?

Zvozili horoch, a takoj vymolotili. Lehka robota. Kupa velika. Pomírjut: dvanadcjat kobly i korec! Fedor ne moh načudovatisja.

— "Pane Bože svjatyj! Ja na toj rolí, pri najlípšom urožaju, nikoli vecej ne mal, jak štyri kobly žita! Čudo, čudo! . . . A hde že 'ho podíjeme?"

— "Na pojd, ujku, ja uže vyprjatal na neho místce. Naj horoch malo obschne, a v zimí prodate 'ho dobrí . . . Ujku, ked už ste totu bídnu Ulju Želíznoho spomahali pri jarovan'ju, i pri bandurkach, dajte jej i s horochu polkorčik pro díti i do síjby. Jeden kobel ochabite sobí do sijan'ja i pro domašnyj potreb a ostatok možete prodati."

Dančin s radosti čuchal sobí ruki i rachoval, skoľko moh by dostati za horoch? No jakos' stydalsja oprositi Marka cínu odnoho kobla.

Robota im išla jak na šnurku. Marko znal vybrati i zarjaditi čas na vse. Jedno okončili, do druhoj roboty stavali, bez toho, aby musili šarpatisja, raditisja, što i jak? Seljane, na Marka cílkom inšim okom pozerali. Až i poradu prosili ot neho ne raz. Marko ne hordilsja, ne natiskalsja nikomu, ne hljadal ničiju lasku, kamaratstvo; a nemilych jemu ljudej, znal krasnym sposobom, bez uražen'ja, ot sebe otstraniti. A ni sam Fedor ne protivilsja boľše jeho poradam, jeho voli, choť

pravi Marko na vse prosil jeho pozvolen'je i bez neho nič ne načinal:

— "Ked mysliš', Marku, že dobrí bude, ta konečno zrobime!"

— "Ne znam, što povist na to Marko?" — Ked dakto dašto doprošalsja.

Marko doboronil oziminu, v horochovisku. Prekrasna robota. Zemlja vyzerat, jak dajaka tepla hrjada. A seljane isči lem pravi razmysljajut o tom, že čas by byl už, pod oziminu materiju voziti! Taj to isči lem Uspenije; hde to isči do Pokrov? Što že ponahljatisja? Jeden s tích "počekajlov" mudruje:

— "Moj njan'o, naj s Bohom otpočivajut, raz zasíjali na Dmitrja oziminu, jak mi rospovídali, i dobrí bylo!"

— "A zrodilasja?"

— "Vera už ne pamjatam!" — Na to i sam zastydalsja. No što pravda, to pravda. Jeho pokojnyj otec síjal na Dimitrija, choť i ne zrodilosja, ale i tak "dobrí bylo."

S Markovoj včasnoj roboty, už ne smíjalisja, ne robili žarty s neho. Každyj musil priznati, že tot parobok hdes' byl, štos' vidíl i naučilsja. — U seljan najboľšoj česti prinesli Marku: bandurki i kapusta na Jana, a u Fedora dví jalovki i horoch! Bo i takij statok ne mal nikto, ba i malo kto vidíl do teper'. I u arendaša, lem taki canistry, drobnjava vychodila s dvora, jak u choť kotoroho gazdy. Pri tích jalovkach, Fedorovy korovy tak vyzerali, jak dví sbídníty, zastaríty teljata.

* * *

Marko prijde s cugom s polja do dvora, a vidit arendaša okolo Fedora vykručatisja; vyprjahuje pomalu voly iz jarma i prisluchujesja.

— "Jak jem vam, pan arendaš, hvaril, ot sesť zlatovok *) kobel ne bude!"

— "Fedore, majte že suminja, ta šak to ne pšenica!? Ked chočete, doraz vam vyplaču po šest zlaty za kobel, a beru do čista keľo mate. Ne bude treba vam voločitisja po torhu, i marniti čas.... Tu hroši, berte!... Neopusčajtesja peršoho i dobroho kupca,... bo pobanujete.... Vy znate mene ot davna, že ja čestnyj žid, ja nikoho ne choču oklamati. Ja toho sja trimam: žiti, i žiti dati!... No, što? Berete pínjazi?... Znate što? Žeby ste vidíli, že s porjadnym kupcom mate do roboty, isči vam šestak našmarju... no? Šesť zlaty (sajny) i pjať dutki... Bude? Ale doraz, bo nít času."

Marko naskoro vprovadil voly do stajni, pouvažal i podaval im sína. Stal za dveri i prisluchovalsja. Fedor, jak male ditja, sbalamučennyj rozzeralsja, hljadal dajaku pomoč'. Skoľko že može stojati kobel horochu, a ni ponjaťja ne imíl? Poraditisja s Markom, jakos' stydalsja,... on gazda! Katuša v sínnich dverjach stoit, a prisluchujesja. Vidit, že otec ne znat što robiti; i to merkuje, že žyd ošukati choče jej otca. A tot Marko sidit hdes' v toj stajní, koli druhij raz, vse je pod nohami... Hnívatsja na neho, ibo otca pevno oklame žid.

*) Zlatovka, ili papirok (serebrjanny) stoľko jak 100 grajcary, davno 40 centy amerikanski. Zlatyj, sajnyj, stoľko, jak 40 grajcary — 16 centy.

— "Dančin, isči povju vam jedno slovo... chočete, dobrí, a ked ní, idu... dam vam šesť zlaty i dvacjať krajcary... Što?... Nít?... Ta vy myslite, že s toho pšeničny kolači budut? Aha? — Taž to lem horoch... Komu že 'ho treba? Kto že varit u nas horoch? Ha?... Nít?... Ta sobí 'ho trimajte!... Buďte zdorovy!"... Ot vorot lem zas' vernesja.... "Chočete do jari trimati? Na zarobok? Ha-ha-ha. Tju, by vam! Ne znate, že 'ho vam čerez osen', žužuki do čista zožrut? A potom što dostanete za neho?... No, majtesja dobri!" — Žid vychodit na drahu, Fedor poškrobesja po za ucho...

— "Ked by lem na toty prokljaty žužuki, ci žižiki, ci jak ich nazyvajut?" — I jemu samomu raz, majže dva korcy žita snisčili, že ani statok ne chotíl zožerti. Žid už na drazí... "Na što lem Boh dobrotlivyj totu hiď sotvoril?" — Nastrašilsja žužukov:

— "Hej, pane arendaš, ne utíkajte že tak, ozdaľ vas nikto ne vyhanjat."

— "Nu, ja ne mam času; biroše hnoj vozjat, mušu dozríti sam. Ne bude za šesť? A ni za šesť dvadcať? No, ruku!"

— "Znate, što? Dajte sedem' i pol."

— "Aj, vaj! Vy chočete, žeby ja doplačal na vaš horoch? Ne žičite mi jeden šestak zarobku? Chočete ostatne slovo čuti? Tu mate šesť i dvadcať pjať!"

Tohda vyšol iz stajni Marko, ibo vidíl, že žid Dančinoho uže dochopil.

— "Što to, ujku?"

— "Ta pan arendaš kupujut naš horoch." — Otpovídat Fedor nepevno, ibo pomerkoval, že štos' nevychodit, bo inšak byl Marko ne zamíšalsja.

— "Što?" — Marko, zachmurennyj, ostro:— "Vy moj horoch prodavate? Ta to krasna robota!... Arendaš, skoľko že davate za kobel?" — Dančin zabyl rot zatvoriti. Ci hnívatisja, ci roskričatisja na Marka? Jak smíje on horoch sobí prisvojovati? A žid nepevnym holosom otpovídat, i vyznavatsja, ci to i Marko takij durak, jak jeho gazda?

— "Keľo? — Šesť zlaty i dvadcaťpjať s hotovymi hrošami!"

Marko zlostno popozerat hori-dolov arendašom, ot pjat do holovy, a isči ostríjše:

— "Što? Za kobel horochu, šesť zlaty i dvadcaťpjať? — Sprjač'te že sja s toho dvora, 'bo a ni s Egypta ste tak ne utíkali, jak stady poletíte. Toho horocha kobel teper' sedem' i pjaťdesjať, a na jar' devjať papirki. Rozumíjete? Bezstydnyj žide! Bídnoho čelovíka očevidno ohrabiti!"

Žid ne hovorit ni slova, lem spišit k vorotam, až kaftan za nem duje. V selí takoj doraz doznalisja o bíhstvo arendaša. Smíjalisja s luptoša, a chvalili mudroho Marka.

Katuša v prikletí operlasja o stínu, a tak smíjalasja. Už teper' znala, pro što ne vyšol Marko iz stajni, až tohda, jak vidíl, že žid otca jej už sorval s noh. I tohda ne chotíl jemu s jeho neukosťju han'bu zrobiti, ta vydal horoch za svoj, i chotil zachraniti honor Dančinoho. Fedor sam smíjalsja;

pošol za Markom v korovjarnju, potrjas jemu ruku, i dobroj ďaki hovorit:

— "Boh svítil Marku, že jes' nadyšol! Bo tot byl mnja vyrychtoval. Nikoli jem horoch ne síjal, ne kupoval, chibaľ jednu halvu na viliju, taj i prodati ne byl potrafil. Bodaj 'mu boroda olízla! Tri i pol papirki oklamati na koblí, primnoho Hm . . . .hm . . .!"

Druhe rano, lem što rozvídnilosja, už korčmar' Lajzer na dvorí. Kupil horoch po sedem' i šesťdesjať. — Marko vymírjal jemu osem kobly, a ostatok pro sebe i pro paru gazdov, što sobí uže napered po štvertovki, po polkorcu, zahvarili.

Žid vyplatil na stol, . . . cílyj zaklal s bankovkami! Marko prjatal isči na pojdí. Fedor i Katuša prizerajutsja na hromadu hrošej.

— "Telí hroši na tom fundušu, za zerno, isči nikoli ne vyčitali na stol." — Uznal i radovalsja Fedor. — "A ja, ked tot Marko, ne znaje tak čelovíku do duši nabesídovati, skorše byl jem 'ho vyhnal s dvora, jak horoch posíjal. Najdenny hroši!"

— "Tato, ale to ne naši pínjazi?"

— "Za to sja a ni ne beru do nich. Jednak krasny hroši! Iď zavolaj Marka."

— "Ja ne idu. Iďte vy sam!"

Marko pravi vchodit spočennyj v chižu, i uterat čelo do rukava.

— "Ta ber' že sobí Marku, hrosi, za horoch!"

Marko ne hovorit nič, ide prosto k stolu. Katuša až dychati perestala: što tíž zrobit, ci vozme

vsí hroši? Marko otrachuje sobí pjať papirki, vozme:

— "To za moi dva korcy, što jem vam do síjby dal, . . . s interesom." — I vložit ich v kišen'ku do lajbika. — "Ujku, ked vam prodolžit Boh miloserdnyj žiťja, nikoli ne síjte tot samyj horoch, boľše raz, jak dva roki, 'bo sja spyrsne. Každy dva roki potrebno nasín'ja peremíniti; a tohda, za dobre, ne sanujte štyri-pjať papirki zaplatiti. To same stoit i na druhe zerno, čím častíjše pereminjati nasínja . . . A hroši ne trimajte doma; Bože varuj čoho, doma by vam mohli propasti."

— "Hde že ich podíti?"

— "Otneste do místa, do šparkassy."

— "A v místí ne zahinut mi?"

— "Išči vam i interes zaplatjat ot nich!"

Katuša s udivlenijem smotríla na neho. Jesli byl jej teper' skazal: chočeš' moja byti? To pered otcom byla jeho oblapila, i pošla s nim, hde byl ju lem poprovadil. Na takoho muža možno spustitisja ženščiní, na cíle žiťje.

XIX

SELJANE s navozom mučilisja. Osen' tepla, statočok, ot zelenoj paši slabyj, smučennyj vozit hnoj pod oziminu. Rozmitujut materiju; splísníte listja-solomu, vítor takoj s pod ruki rozduvat po polju. Žito Dančinych na dvoch krasnych kuskach zeleníjesja už. Dakotry seljane, javno chvaljat Marka; ne jeden hovorit:

— "Ked mi Boh pomože, to v budučnosti i ja v zimí vyvožu sobí hnoj."

Dančinym ne potrebno staratisja o oziminu, už je v Božich rukach. Kopajut bandurki svoi.

Kapusty čerez cíle líto, iz funduša mali na dosť, ne lem pro sebe, no i ne jednoho bídnijšoho spomohli; i ružovy novy bandurki dobali cílyj čas, kromi toho, pered Uspenijem, išči i dva míchi nakopali na rosplodok.

Na malu bohorodicu (Roždestvo Presv. Ďivy) imíli vsí vykopanny. A jaki to bandurki byli? Na počudovan'je! Bo i mali hde rosti! Gazdovski, jak ich nazyvali "karmaziny," spyrslisja, vyrodilisja už. Pod krjačkom tri-štyri. Polovina drobny: taj a ni ne imíli hde rozrostisja. Sadili mnoho a sberali malo.

Tí mudercy, što s Marka taki smíchi vyrabjali, že až po zemlí prevertalisja iz smichu, teper' so

zavisti až pozeleníli. Jak by nít? Ked prevernul Marko krjak s motyku, ta vecej bylo bandurok, jak zemli. Jedna do druhoj, jak karpeli. Radosť byla okolo nich pracovati.

Na štyri opalki ich dílili. Do jednoj smítovali veliki. Paru krjački, opalka polna. Do druhoj seredni, na sažen'je. Ne bude treba v jari veliki roskravati. Do tretoj pokalíčenny s motykoju i drobny, pro šuty, no tích malo bylo; a do četvertoj zabolíty. Takich vseho, može jeden korec bylo našlosja. Veliki, Marko, opalku — za opalku, zosypoval do lady. — Kročaj-dva, opalka uže polna. A jak dobrí bylo za rjadami vykopovati?! Pol roboty.

Gazdove dlja staroho obyčaja, vse na jednu kupu smítovali, a tak večerom v míchi sberali, a doma do dolkach vysypovali, ili v pivnicu, kto imíl, na plečach voločili s voza. Ot skalíčennych i zabolítych čerez zimu množestvo zdorovych pohnilo. A v jari, što to za robota byla, bandurki pereberati do sažen'ja? Roskravati veliki, prjatati sohnity!

Dančiny naučilisja už prošloho hoda, na porjadok. Uže na polju podílili do opalok. V pivnicí, porychtoval Marko, na každý okreme, perehorodu. Na veliki prirychtoval ladu na voz, do kotroj dvanadcať kobly vmístilisja. Veliki uže na polju sypali s opalok do lady, a jak polna byla, Marko otvez sam, k ľochu pivnici, priložil na to porychtovannyj žolobok k ladí, otvoril na nej ustrojennu diru, a bandurki žolobkom sypalisja v pivnicu, na svoje vpered opredílennoje místce.

Fedor s Markom kopali ot samoho svítu, Katuša prichodila ot fryštyka, a tak troje, do večera, majže polnu ladu velikich gruľ nasypali. Gazdove, ked po jednym míchu.

Teper' až vidíli razluku, meždu sposobom i nasín'jem Dančinych, a majže každyj hotovilsja, s toho novotnoho nasín'ja kupovati. Arendaš doznalsja o tom, i hajda do Dančinych, ibo vidíl Marka s pluhom idti uhoriti do "Rostok". Ne našol ich doma, ibo dokopovali isči bandurki, ta pustilsja k nim na pole, no tak, žeby ne pomerkovali, što narokom vybralsja do nich. Pozdorovit ich, poobzerat gruli:

— "Nevrokom krasny, oj krasny! Nít što povídati! . . . Znate što Fedore? Prodajte mi ich. Ja zakuplju vse, keľo mate, a zaplaču, keľo sam schočete. Isči i toty drobny otberu, abo vam, s moimi velikimi, začerjaju. I tak lem skormite ich."

— "Hej, arendaš tak, jak ste horoch čestno kupovali?"

— "Ne hnívajtesja Fedore. Žeby jem za kamen'om stal, že ja sam ne znal, jaku cínu imíje horoch."

— "Znate što? Priďte večerom, jak Marko bude doma, pobesídujeme."

Žid ne prišol, ale vmísto neho sam rychtar', i prosil Fedora, žeby bandurki ne vydal iz sela, ibo valal sam otkupit ot neho vsí. I na tom ostalo.

— "Žid rachoval na nerozvažnosť naroda. On pro sebe i na gšeft-handeľ zakupil, ot pan'stva, na dosť bandurok, a ked otkupit i Dančiny, o koto-

rych uže na cíloj okolicí doznalisja ljude, bude ich za taku cínu prodavati, jak sam schoče. Dobrí poznal dušu naroda. Seljane, na svoi oči vidíli čudesnyj urožaj gruľ Dančinoho, oni ne schotjat lem s Dančinoho nasín'ja, choť by i za jaku cínu! 'Bo Fedorovy pokazalisja byti najotvítníjšimi na ich chotar'. Žid Marka už poznal, ta radše ne išol do Fedora kupovati bandurki. Marko hovorit:

— "Ja holovu svoju stavju, že arendaš ne prijde!" — I Marko poznal svojeho žida.

— "A s natinu što zrobime, Marku? Ne jesť sja hde pohnuti, vse polno." — Prositsja utíšno Fedor.

Natina, na "karmazinach," uže v lití cílkom vyschla; jak kopali, a ni malo ju bylo poznati. Na Fedorovych zelena, bujna byla, že Marko pered kopan'jem musil ju skositi. Na slonku dobrí vyschla.

— "Chvala Bohu, ujku! Ja by hvaril, že dobudujte išči jednu šopku, 'bo i polovu ne jesť hde zosypati. Horochovjanku i natinu, jaka je krasna, ovečki ochotno poobhryzajut, ne treba bude vam toho roku krjačinu pro nich rubati, voziti. Volime dašto išči pouhoriti, choť i pod oves; oplatitsja! A tak včasníjše začneme molotiti, 'bo a ni o opaľ nam ne potrebno staratisja; s hrušok vystarčit išči do samoho líta, abo i na jeden rok. Što ovcy ne spotrebujut, pojde do hnoju, bude s toho mnoho navoza. A hde mnoho hnoju, tam mnoho zerna, mnoho potravy, krasnyj statok! A pínjazi tak samo."

Marko pomalu, razumíteľno besídoval, jak by

lem s pis'ma čital, a Fedor ot zadovolen'ja, až ruki čuchal. — Marko svozil natinu, a dočasno sklal ju pod šopu.

Lem što Dančiny okončili svoje kopan'je, prišol dožď s zimnym vítrom. Ljude ustrašenny ochabili i oziminy, a piľnujut bandurki, bo bojatsja ot zimy, ot moroza. I tak malo zrodilosja. A što počne bídnyj čelovík, jak by ich sníh stih zakuriti? Merznut po polju, vozjat mokry, oblíplenny bandurki, a — zavidjat Dančinomu.

Marko za doždju pošol s vozom na pilu, navozil doščki, laty. Pod trjoma dňami postavili šopu.

Odnakože isči vyjasnilosja, i nastala dolha tepla osen', prijemnyj čas. Po doždju, ozimina Dančinoho zakryla zemlju, koli gazdove lem pravi isči síjali.

— "Ujku, jesli dobra, ostra zima bude, a Boh laskavo požehnat, krasotu oziminu budete mati. Nasínja nove, a pod zimu dobrí zakorenilosja."

XX.

ERED Pokrovom na tyžden', rychtarov syn, Petro Soroka, prišol ot vojska. Tri roki, jak hovorjat, sčastlivo vyslužil. Krasnyj parobok byl: ne vysokij, no plečatyj, siľnyj. V starym vafenroku prichodil do sela. Žeby moh doma i pered dívčatami pochvalitisja, nižej sela, sjal sobí do verbiny, i prišil po dví-dví hvízdočki na galir, a tak vrukoval v selo s malu paktašku, spívajuči, dobrí podpityj.

Petro jedinačok byl. Jeho otec uže na druhij zavod rychtaríl. Dobryj chlopisko, i ne podlyj rychtar' byl s počatku, no pravi pri svojej službí rospilsja, až i považan'je jeho, pered seljanami poterpílo, čerez pijatiku. Mama Petrova terezva, usilovna gazdynja, no svojeho jedinačka ubožala. Otec ne smíl synu nič skazati, a tím men'še poštrofovati, bo durna mama oči byla jemu vydrapala:

— "A daš' mu pokoj, ty lotre? Ne nabijesja 'ho psota isči dosť?"

Pri takich obstojateľstvach, už jak školjar, tak rospustnyj byl, že učiteľ musil jeho iz školy vyhnati. Jak parobok, na katichizm nikoli ne chodil, a v cerkvi ne barz rad zavažal, no tím usilovnijše zachodil v korčmu, i lazil po nočach. Časom už lem zašol i do cerkvi, ne s pobožnosti, no pro

mamu, už to pro dívčata. Hde dajake zlodíjstvo, šalenstvo stalosja, v tom Petro konečno učastnyj byl. Ci raz platila za neho škody, zakryla, pereplatila kradeži jeho mama? A tak vyros bez nauki, bez dozora. Na skoľko ljubil korčmu i tanec, na stoľko nenavidíl robotu, jak to vse byvaje.

Zaassentirovali Petra k vojsku. Mama dobrí neodurila za synom, otprovadila syna až do kasarni; a tam narikala, kto jej lem pod oči prišol, molikala, lem žeby jej syna dozerali.

Možno, byli s neho tam vykresali dašto, no bezumna mati, tyžden' pri tyždnju, prichodila k synu do kasarni, nosila zajdami jísti: chlíb, soloninu, šoldry, maslo, kury. Zašla do vachcimry, a tam jojkala, molila oficirov, žeby merkovali na jej jedinkoho syna. Oficery sperva smíjalisja, zabavljalisja s durnoj baby, poka nedokučilosja im na stoľko, že ju dali s kasarni vybrositi, a zakazali jej tam boľše javitisja. Tohda začala jemu hroši zasylati. Jak doma nestalo, požičala pro neho.

Petro keľtoval ,marnil. Bral do kantiny unteroficirov, kormil, napaval. Voločilsja po podlych míscach, so vsjaku svoločju. Raz pijannyj vernulsja do kasarni, uže neskoro po capfenštrajchu, kapraľ pokričal na neho, a on jemu postavilsja do oč i vykrikoval pered cílym cugom:

— "A to za moi hroši, za moje pivo, za moju soloninu?"

I konec bylo prijateľstvu. Dostal na raportí ajncel, na desjať dni. A potom što lem stalosja v kasarní, Petro musil otsidíti, choť byl vinovatyj, abo nít. Mstilisja nad nim.

Petrovy vojenny tri líta, množestvo hrošej stojali Sorokovych. Tak sčastlivo okončil vojensku službu i vernulsja domoj, jak . . . kapraľ.

Pri pervoj chatí, načal na cíle horlo vyvoditi, huljakati, jak ked by byli vepra poroli. Spíval o čisara, o generalja, o svoi nožki, o miloj frairki svojej červlenny lička, . . . hja, to takij obyčaj na selí.

Na samyj pered vošol do korčmy, a tam robil takij krik, choť by cilyj regement. O korotkij čas pozbíhalisja k nemu jeho kamaraty, pravi s polja poprichodili. Vpered vyčudovalisja nad jeho zvízdočkami, nad kapraľstvom, a tak načalasja pijatika, na Petrovo konto. Spív, krik na cíle selo. Ljude sejčas znali, že Petro Soroka povernulsja ot vojska, bo lem jeho kompanija znala tak zabavľatisja.

Rychtar'ka neterpelivo ožidala synačka; no jak jeho a ni po polnoči ne bylo, vypravila muža, ne lem jak otca, no i jak rychtarja, po neho, bo ne mohla dočekatisja. Nakoli rychtar' nadyšol v korčmu, okolo tretej po polnoči, popity parobki už tlumočilisja. Rychtar', s paličku, choče ich rozohnati, vzjali meždu sebe, vlípili panu rychtarju paru po za ucha i po holoví, bo jeden zavse kričal:

— "Chlopcy, lem po holoví, žeby ne chramal."

I vyšmarili s korčmy. Rychtar' upal pravi do hnoivki. Boľše meždu nich ne vernulsja, no išol domoj. Žena, s kahancom, čekat syna v dverjach, a tu lem sam muž. Ale jak vyzerat? Nos rozbityj,

holova spuchnuta, volosja obderte, do požalovan'ja, a ni rychtar'sku paličku ne prines nazad:

— "A tobí što?" — Prositsja žena.

— "Ta ne vidiš', što?'

— "A Petro hde?"

— "Id' sobí sama po neho! . . . Mi sja tak vidit, že Petro kričal, biti mnja po holoví, a i sam mnja bil, ked sja ne mylju."

Stara prinesla do mísy vody, poumyvala s neho krov i boloto, no ne hovorila ni slova.

Poka parobcy lem sami tovklisja, žid vyzeral iz po za šenkvasa, a smíjalsja. To uže ne raz perežil. Po takoj bijki snova polahodilisja, a isči lípše pili. No jak i samoho rychtarja nabili, tohda ustrašilsja. Take isči ne zapamjatal. S toho psota bude! Skočil meždu nich kričuči, s pipasarom rozhanjajuči. No a ni take isči ne stalosja. Popity schlopčiska obstupili žida, a bij, hde zarvali!

A tak začali nisčiti vse v korčmi. Vybili okna, potrepali fljaški, rozbili šenkvas, polamali stoly, lavki, kresla, vytrepali dveri do spaľni kačmara, bo tam skrylsja. Kačmar i kačmarka, s díťmi, lem čerez okno poutekali, poderli židam periny . . . a nad ranom poroschodilisja, jak uže ne bylo što piti.

Petro i kufrik hdes' otstradal, a tak tačajuči, klenuči, skrovavlennyj špotalsja domoj. Pered Dančinymi isči chotíl preukazatisja, i zaspívati Katuši, to ale premohlo jeho vojenny sily, už ne vladal. Začal spívati, už to lem chotíl; vydal iz sebe takij holos, jak ked psu chvost nespodívanno pristupjat; zavyl žalostno, i skljagalsja do bolota.

Mama dobrotliva, s plezurovannym tatom, zavlekli bezpamjatnoho do chaty.

Žida škaredo abrichtovali. Holovu na dvoch míscach imíl provalennu. Jak prisjahalsja, sam Petro, so svoju kapraľsku ruku, porychtoval jeho. Tot kapraľskij žart, stojal Sorokanju čisto sto zlatovki: pjaťdesjať za škodu, a pjaťdesjať za rozbitu holovu. To uže i Sorokaní pridoroho vidílosja. Klenula vojsko, že jej dobroho syna tak zopsuli.

Jak vecerom syn probudilsja, žid už dostal svoi sto zlatovki. Zato synovi načala nadavati, a muža proklinala, že takoho sobí syna vychoval.

— "Jakij otec, takij syn! Jakij ty loter, takij i tvoj syn."

Muž ne hvaril nič, a syn trisnul s dverjami i pošol .... snova do korčmy. S židom rozdobrilisja, a pil daľše. A to tak išlo den' pri dnju.

Na Pokrovy, Sorokanja zobudila svojoho jedinaka, po polnoči prišol domju, žeby s nim poparaditisja do cerkvi. Petrovi to ne bylo do smaku. V vojenskoj čapkí, i v ošarpannym vafenroku, išol po pri mamí svojej. No zívzdy sporol, bo Marka bojalsja. Isči pijannyj, sjal sobí do peršoj lavki, i sčastlivo zaspal, a časami, jak na trubach, zachrapil. Pod čas propovídi, sam otec musil jeho vyprovaditi iz cerkvi i otvesti domoj. Smích, han'ba na cíle selo! Svjasčennik ne moh nakazovati, ibo Petro, jak na organach, pereryval besídu.

— "Lem 'ho čím skorej oženiti! Pri žení dobroj popravitsja."

Radjat baby rodičam, kotory i samy uznali, že lem jedinka pomoč' dlja neho: ženiťba! Staryj

Soroka imíl najboľšij grunt v selí. Pered paru rokami, isči pered rychtar'stvom svoim, on byl najbohatšij i dlja hrošej. No hotovy hroši, dobra mama, hde za zlodíjstva, za škody synovy, hde k vojsku povynošala, a isči i ne malo napožičala. A sam Soroka pri rychtar'ství, takožde ne jednu stovku promarnil.

Soroka byval, lem čerez drahu protiv Dančinoho, a roli ich vsjady bok o bok ležali vyrízanny. Stara Sorokanja doradilasja s mužom, že najlípše bude vzjati za nevístu Katušu Dančinu. Soženut oreki dva vraz, okrem toho u Dančinych i na hotovy hroši rachovali. A toho by im teper' barz potrebno bylo. Že Katuša s radosťju schoče za Petra vydatisja, pevny byli. Jesli ne pro inše, to pro oreki! Už prošloho roka na kermešovom tancí, cílu noč' lem s nim tancovala. Oholoski vyjdut, a na Dmitrja, svjato pravi na ponedílnik pripadaje, otbudesja vesílja. Petro pristal. Pro što by ní? Katuša krasna, bohata, a tak samo jedinačka.

— "Lem že nam na vesílja hroši potrebno." — Hovorit stara. — "A ne jesť ot koho požičati."

— "To najmen'še," upevnjajet staryj. — "Ja pobesíduju i okončú s Fedorom sam."

V subotu vypravili prosotarov, do Dančinych; uže tak, na pevno! Stara až i pochvalilasja v selí, že Dančiny ledvo čekajut ich. V subbotu uže cíle selo znalo, že večerom Sorokovy imíjut idti do Dančinych na "zaľoty", jak to nazyvajut u nas. Lem Dančiny ne znali o tom nič, a ni Fedor, a ni

jeho don'ka Katuša. Marko o tom hdes' počul, no domašnym ne hovoril nič. Dumal sobí:

— "Ljude pletut, nikto im ne može zaboroniti. Ot jazyka porciju nikto ne platit!"

Vera, prosotare prišli. Jak ich Marko, čerez okno, na dorozí obačil, pravi večerjali, složil ložku, a bez slova pošol do stajni. Katuša zadivovanno smotrit za nim:

— "Što sja 'mu stalo?"

Vchodit Petro Šingljar, seľskij starosta, so svoim kamaratom Vasiľom, oba s paličkami! Katuša už znala: pro što ponahljalsja Marko s chiži. Fedor išči jíst. Zdorovjat:

— "Daj Bože dobryj večer', sčasťje, zdorov'je i hojne Boske požehnan'je."

— "Daj Bože i vam společno." Otpovídat Fedor.

— "Poďte k nam večerjati." Zaprošat Katuša. Ozdal ne pro nju, ale pro inše vstupili do nich, potíšajesja.

— "Večerjajte zdravy, Bože vam prežehnaj!" Otpovídat starosta Šingljar ser'ozno.

— "Sjaďte že sobí!" — Ponukat ich Dančin; a Katuša zberala so stola.

— "Ne možeme sjasti, poka sme ne okončili totu važnu ríč, kotru čestny i bohobojny rodiči, naš čestnyj gazda Vasiľ Soroka, rychtar' seľskij i so svoju uprimnu tovarišku, Nastju Soroka, na naši ruki složili!"

Katuša, jak počula pričinu ich prišestvija, sejčas vyšla s komnaty, a zaperlasja do svojej komorki.

Prosotare široko-daleko roskladali svoju besídu, vychvalili dobry svojstva Petra, krasu, zdorov'je, šikovnosť, molodosť; čest i honor jeho rodičej, bohatstvo. Dančin považno sluchal i s holovu pritakoval.

Hm! Jak by on Petra ne znal? Pro jeho osobu, a ni svinju by ne pustil na neho, ne to svoju don'ku. No jak Dančinomu predstavili pered oči, toto velike gazdovstvo, kotore čerez ženiťbu siju, s jeho i iz Sorokovych orekov zrobitsja, sejčas v inakšom svítlí vidíl Petra. Taj kto by ne podleh takomu pokušen'ju? Ženiťba tích dvuch hospodarstv i jeho zaslípila, i jemu poljubilasja, a usilovno pritakoval s holovu. Desjať osmin! Cílyj pan'skij majetok. Pri takom hospodarství ne jedna, no dva pary voly budut vychoditi iz dvora! A može i tri pary!

Hej! Lemže k takomu gazdovstvu i gazdu potrebno! Katuša potrafit gazdyniti, ale što s Petrom? Prosotare uspokojajut jeho, že: molodyj, roskošnyj, ta lehkomyslennyj, no dobroho serdca čeljadnik, syn čestnych rodičov, kotoromu lem taku porjadnu ženu treba, jak Katuša, i zrobit s neho sobí porjadnoho muža i gazdu. Rodiči Petrovy stanut na storonu Katuši. Musitsja popraviti i statkovati!

— "Lem rozvaž'te sobí toto gazdovstvo, jak vy vaši dva oreki soženete, jake bude? Jake bohatstvo, že vam cílyj svít zavidit!"

— "Ne znam, što povist Katuša?" — Pomjaknul

Fedor. — "Ja ne protiv toho, ked Bohu sja tak ljubit."

— "Što? Katuša? Naj podjakuje Bohu, za lasku. Iďte, zavolajte ju! Vy otec, vy mate roskazati!"

Teper' prosotare už sobí sjali. Fedor pošol privesti Katušu. A starostove čekajut i čekajut. Fedor otverjat dveri do komorki; zaperty. Durkat, prosit, prihvarjat. Po chviľcí, Katuša vyplakanna, otvorit dveri.

— "No, ta poď že, neboho, pripovísti im, sama!" Katuša smílo, ríšiteľno vstala pered otca:

— "Darmo mnja kličete! A ni k nim ne pojdu, a ni za neho ne vyjdu. Ne treba mi jeho a ni mojej duší, a ni mojemu tílu!"

— "Maj rozum! Ne rob' mi han'bu. Orek sej čas dajut na vas dvoje perepisati!"

— "Ja ne choču a ni jeho, a ni jeho orek. Ja pijaka žena ne budu, ja s pijakom žiti ne choču. Radše idu služiti, a za neho sja ne vydam. To im otpovič'te!"

— "Katuš . . .!" chotíl Fedor po chlopskomu obyčaju s krikom, s vyhražan'jem ju prisilovati, no ona skočila až k nemu samomu, otvažno vzíralasja v oči otca: — "Zabijte mnja, . . . a za neho ne pojdu!"

Na take slovo ne znal što otpovísti, obernulsja i vstupil do chiži. Prosotary slyšali cílyj rozhovor otca s don'koju, i v kapeľuchach merzko čekali pri dverej.

— "Na Boha vas poručame!" — Večej nič. Šingljar išči, iz sínnich dverej, obernulsja:

— "Lem žeby ste oboje ne pobanovali!"

Fedor ni slovom ne otpovíl. Zakuril, sjal snova k stolu i razdumoval.

XXI.

MARKO v stajní neterpezlivo ožidal na konec "zaľot". Ci tíž pojde Katuša za Petra Soroku? Tohda ne ostane jemu nič, lem spakovati svoi sedem' ríci i bezotkladno, takoj tot večer', pojti svítom. Tohda on sklamalsja, koli myslil, že Katuša može ljubit jeho .... A ci tíž i on sam ne pričina, že neoprosilsja jej, ci by pošla za neho? A možno i pro to vydastsja za Petra, ibo ne znaje, ci on ju choče vzjati, abo ní? Až jeho moroz obhornul.

— "Tak ja sam budu jej nesčasťju pričinoju, jesli za takoho pijaka, marnotratnika pojde sije dobre, mile ditja!"

Sam na sebe hnívalsja, dobrí s holovu ne bil o stínu.

— "A jesli otkaže, ne pojde za neho?" — Serdce jeho tak siľno začalo biti, že slyšal každyj jeho udar. Vyprostilsja:

— "Što imíje statisja, naj stanesja. Ne pozvolju snisčiti jej žiťe, a svoje sčasťe. Idu, zaprošu ju sam, naj vybere sobí, kotoroho choče iz nas dvoch?"

Otvažilsja. Otvorit dveri, že pojde do chiži; a s chaty prosotary vychodjat na dvor, nímo, merzko, bez slova. Radosť, veselosť ispolnila jeho serdce, i bystro perešol čerez dvor v síni, otvoril

dveri do Katušinoj komorki, ne hovoril ni slova, lem rasproster k nej svoi ruki. Dívčina posmotríla na neho, skočila k nemu, objala jeho šiju, pritulila holovu na Markovy hrudi i šeptala:

— "Pro što ste mene tak mučili?"

— "Pro to, bo jes' mi dvoila." — Hovorit jej blaženno.

— "Už boľše nikoli ne budu," — Marko pocíloval ju serdečno, — ju pervyj raz, i ju pervu dívčinu, prihornul k sobí, a isči raz vzrílsja v jej mily oči, kotory tak radostno smíjalisja na neho.

— "Počekaj tu, serden'ko moje, ja vpered pojdu k tatovi, potíšiti ich za utračenny osminy, i bohatstvo.

Marko vstupil do komnaty k Fedoru. Katuša šmarilasja na posteľ i plakala. Može s radosti, može za poterpívše tužen'e.

Fedor s merzosti i v žalosti, za utračennymi osminami, sidíl zastarannyj pri stolí, v hlubokich dumkach, ne slyšal i ne znal, što stalosja meždu Markom i jeho don'koju. Marko sjal k nemu i prositsja s nevinnu tvarju, jak by o ničím ne znal, no s veselymi očami, Fedora:

— "Ujku, što že ste takij zastarannyj i hnívačij?"

— "Što? Pomyslij sobí! — Sorokovy prosotare byli tu. A tota šalenna dívčisko im otkazala!"

— "Pro što?" — Prositsja Marko považno, i ot radosti dobrí ne rozsmíjesja na holos.

— "Pro što? Iď sja jej opros'i" — Kričit Fedor, a skočit s lavki.

— "Ujku, sjaďte sobí; dašto vam važnoho cho-

Dívuška ljubopytno prizeralasja na neho____ Str. 43.

ču povísti." — Dančin ljubopytno posmotríl na neho i sjal sobí. A Marko načne považno:

— "Hde byla, tam byla, byla raz jedna osemnadcať ročna dívčina. Čestna, krasna, robotna. Ne mala veliki majetki, 'bo jej brat ostalsja na gazdovství hospodarom. Prišli k jej otcu jednoho bohatoho gazdy prosotare, prosili, pro jedinaka dívčinu. Otec ne pozeral na to, že tot jedinačok, lehkomyslennyj pijak, marnotratnik, tanečnik, zradovalsja osminam i don'ku svoju obícal za jedinaka. Dívka, choť pravi druhoho ljubila, na djaku otca i osminam, snevažila svojeho miloho, a vydalasja za jedinaka, bo ju udostovírjali, že ona sobí s neho zrobit dobroho muža a usilovnoho gazdu. Bohatstvo i ju zaslípilo. Muž jej, vmísto polípšatisja, išči barže rospustilsja. Pod paru lítami promarnil ne lem cílyj majetok, no i svoje zdorov'je. Koli umeral, pravi prodavali jeho ostatnju korovičku, a tot ju otkupil, koho tota dívčina kolis' ljubila, no ne pošla za neho, bo chudobníjšij byl, choť pravi čestnyj, terezvyj i pracovnyj."

— "Pro Boha, Marku, ty o tvoju mamu rospravjaš'?" — Fedoru potekli slezy licami i na ruki oper holovu na stolí.

— "Lem poterp'te, ujku, malo, doraz budu hotovyj. Nesčastliva, no horda dívčina, stala sja poniženíjšu pered Bohom i ljuďmi, jak poslídnyj žebrak. Nič jej ne ostalo, a ni žebracska torba; so svoju malu sirotu, nočnu hodinu utíkala iz sela rodnoho, v čužinu. Ne pro to že chudobna ostala, no sovísť ju hryzla, že snevažila toho, ko-

toryj ju čestno i iskrenno ljubil, i sčastlivu byl zrobil. Meždu čužimi ljuďmi, za dvoma rukami vychovala svoju sirotu; na čužom chotarí, a ne k svoim rodičam, položili ju na víčnyj otpočinok!" — Marka holos s žalem potrjassja.

— "Ne hvar' daľše, Marku!" — Stonet Fedor.

— "Doraz dokončU! Tot ljubimec hordoj dívčiny, pozdnijše takožde oženilsja, no svoju pervu ljubov nikoli ne moh zabyti. A jednak ženu svoju dobru i čestnu, sanoval, učtil, a ona jemu ochabila krasnu, dobru dívčinu, koli ju Boh pozval k sobí. Toho dívčata otec, ne znal naučitisja iz svojeho vlasnoho primíra i iz doli svojej hordoj ljubovnicy, a chotíl povtoriti samu totu smutnu, ne sčastlivu historiju, na svojej rodnoj dítiní. I byl ju otdal pijaku, marnotratniku . . . pro bohatstvo."

— "Dosť, Marku, dosť!" — Prošeptal Fedor so strachom. Jasno vidíl svoj hrích.

— "Lem išči paru slov, ujku! No, jeho dívčina mudríjša byla, jak jeho ljubovica, a ne dala prodatisja otcu, za bohatstvo! . . . Sirota, toj hordoj dívki, djakovati Bohu, i dobrym naukam jeho poníženoj materi, vychovalsja, učilsja, pracoval, pochodil svít i navernulsja, a zameškal v toj chatí, hde byla mala jeho mater' sčastlivo žiti. Porožno ne prišol. — Ujku, ja ne imíju osminy, 'bo otec promarnil ich, no mam rabotny ruki i hotovych hrošej, dobrí vysše tysjač zlatovok, i penziju ročnu do smerti, devjaťdesjať šesť zlatovok. Chočete, žeby jem tu ostal gazdovati, hde moja pokojna mama mohla byla sčastlivo žiťje prožiti, a može

i do teper' byla gazdovala na vašim boku? Chočete?"

— "Ja choču, synu moj, id' opros'sja Katuši!" — Otpovídal Fedor, so slezami, i stisnul jemu ruku. Katuša, kotra pri dverjach vse vysluchala, vstupila v chižu, a holosno, radostno, smílo hovorila:

— "I ja choču, tato!"

To byli Markovy rokoviny.

Marko, po utrení, zašol na faru, rospovíl otcu duchovnomu vse; dal zapisati oholoski i vernulsja domoj k svojej . . . rodiní. Nikto ne moh v selí pochopiti, že pro što otkazala Katuša Petrovi Soroka.

XXII.

AK prosotary Sorokovy rospovíli uspích svojeho poslanija, stara strašenno pohnívalasja. Ne mohla ponjati, jak osmílilasja dívka Dančinoho, otkazati jej synoví? Jak otvažilasja jej orek vypustiti s ruk?

Ne obvínjala podlotu syna, pijanstvo, marnotratnosť Petra, ne cínila rozvahu Katuši, ibo to stara Nastja za hordosť trimala. — Na Marka a ni ne pomyslila. Žebrak, sluha v jej očach, ne vartal nič. Ona lem tak razmysljala, jak narod voobsče, v osobennosti že bohaty.

— "Što? Ne pojde za mojeho Petra? Smíjtesja s toho! Ked ne dnes'ka, to Dančiny prosotare zavtra tu. Rozpestil ju Fedor, ale na zavtra inšak budut rozmysljati. Teper' už i ja lípše rozvažu sobí, ci schoču ju mati za nevístu, abo ní?"

Petro sidit pijannyj na pripecku, holova zvišenno na hrudi, s pyska slina teče i chrapit. Mama obernesja k nemu i potíšuje:

— "Ne starajsja Petričku, sama prijde za tobu!"

Možeš' ty jemu, mamo durna, teper' choť što besídovati.

Prosotary, merzki pro neudaču, inšak rozmysljali, jak Sorokaňa, . . . pozberalisja sejčas, a ni počestne ne dočekali, taj pošli.

— "Možeš' ty, stara Soroka, na kolí pľota tvojeho, cílu noč' krehotati, prosotary Dančiny ne zahostjat do tvojeho domu." — Myslit sobí Šingljar. On uže v tom opytnyj byl.

Druhij den', v nedílju, už cílyj valal znal, že Katuša Dančin, košik dala Petru Soroka. Dívčata i rozumnijši ženy ne divovalisja tomu:

— "Škoda byla by, za taku porjadnu dívku!"

Na službu Božu Dančin doma ostal vartovati, Katuša že s Markom, bok o bok, teper' pervyj raz, sami išli besídujuči do cerkvi, jak by bylo nič ne stalosja.

Pravi perechodjat po pri korčmí, a stara Sorokanja, dryljajuči provadit svojoho, pijannoho syna k domovi. To už i ju namerzílo. Iz zlosti i han'by plakala. Marko pozríl na Katušu. Sblídla, jak sobí pomyslila, že do jakich ruk byla dostalasja, jesli ne jej Marko, i blahodarno posmotríla jemu v oči, lem stoľko skazala:

— "Och, Bože moj!"

Pohoda krasna, teplo, jasno. Na derevach lisťe, lem pravi že začalo žoltíti, ibo moroz išči ne byl; ljude okolo cerkvi besídujuči, kupami stojat. Nad tím nikto nezastanovilsja, što Katuša ide po pri Markovi, ta vot s jednoho dvora vyšli.

Až jak svjasčennik perečital oholoski, Marka s Katušu, porozumíli vse!

Dančin ne dal naprositisja, že byl ne rospovíl svoim hostjam na vesílju, že Marko bohatyj čelovík, ne lem pro to, že hotovych hrošej u neho takoj poldruha tysjački, no i pro to, že s krajinskoj

kassy ročno, až do smerti, poberat, bez štiroch, sto zlatovki! Žeby dakto ne smíjalsja s neho, že jak gazda, za najmita-sluhu otdal svoju jedinu don'ku.

Vesílja korotke i tiche bylo. Ne zavolali lem najblizšu rodinu i susídov, vseho može dvadcať osob. Ulja Želíznoho byla za kucharku. Sama prosílasja, žeby otvdjačitisja Dančinym za lasku i pomoč'.

V den' vesílja Katuši i Petro Soroka ženilsja. S kím?

V korčmí pil cílu noč', a takoj tam, pod stolom, i perenočoval, stytlennyj, zlíplennyj, jak svinja. Stara Sorokanja sama pošla po neho; a jak jeho tam, pod stolom, v takom porjadku našla, tak rozzlostilasja, že schvatila s po za dverej židovu mítlu, a vpered žida vyčesala s nju, skoľko lem do neho vmístilosja:

— "A ked ty sja, paršyvče, isči jednu kropku opovažiš' 'mu dati, to, jak mnja tu vidiš', víruj, že tja zabju, choc na šibenicu prijdu!"

A tak vytjahla synačka s pod stola, nakopala do neho, bila, poka lem sam ne vstal na nohi, a potom dolov selom hnala, bijuči s mítlu hde zarvala, jak sobaku, i kričala:

— "Pravda že ne pošla za tebe Katuša! Taj ne oduríla, za takoho lotra zapropastiti svoju dušu... Za tebe, ty-ty, svítskij podljaku, ne jednu porjadnu dívku, no i ciganku škoda!"

Marka sirotu, sluhu, Katuša pyšno vprovadila, iz chramu Božoho, do svojeho otcovskoho doma, — a Petra, bohatoho jedinačka, syna rychtarskoho,

v toj samyj čas, iz korčmy s mítlu hnala opered sebe, rozžalenna mati, takož do otcovskoho doma.

Marko veselo, radostno vstupil v chatu ženinu, a Petro, skrovavlennyj, jak mjasnik (mjasar') na otcovsku posteľ, s kadi do tyždnja ne moh pozberatisja! Hja, mamí skorej bylo totu osnovnu medecinu synačkovi zadati.

XXIII.

PO VESÍLJU tatovi Fedoru, s jeho sohlasijem, Katuša zarjadila svoju komorku; vyhodno, obitajemo, na skoľko lem uzke místce pozvolilo. Postavila jemu mjahku, dobrí vystelennu posteľ, men'šij stol s lampoju, kresla dva i jeho staru ladu. Vpered vybílila, vyčistila; na oblačok zavísila zaslonu. A Marko na stíní porychtoval jemu poličku, krasny tri pipki i hornja polne fajnoho duhanu, že s neho byl moh i vicišpan sobí zakuriti. Vprovadili tata v komorku. Poobzeral vse, no osobenno duhan zrobil jemu veliku radosť, 'bo velikij kurjač byl:

— "Synu, to lem pre panov takij duhan, a ne pre prostoho chlopa!" — Až jemu slezy skrutilisja.

— "Što že tatu, pro prostoho chlopa Boh lem smíťja zarodil? Žeby ste znali, že obšitoša husara mate za zjatja! Ne sanujte sobí nič." — Smíjesja Marko. — "Až i na cigarovy musite naučitisja."

Marko s Katušu zaňali pokoj, gazdovsku chižu.

— "Popočko moja, to tak ne smíje u nas daľše vyzerati."

— "Ta, jak že?" — Čudujesja Katuša.

— "Po pan'ski, Katuš! Tvoj muž čisarsku pensiju bere. Moja žena musit inšak byvati."

Marko pošol do místa, kupil krasnu posteľ, stol,

kresla, šafu na odív, velike zerkalo, stolovyj pribor: obrusy, servitki, taníry (tarelki), mísy, ložki, vilki, nožy, i pr, žení kasnju na bíliznu, na kuchen'ski (kuchonny) graty, novomodnyj šparhet, bľachu na pečen'je, kotlik i proč.

Privez vse na dvoch velikich vozach, takoj i majstrov so sobu. S pokoja dal vymetati staryj pekarnik, kotryj jednu tretinu komnaty zanimal, a dal jeho so šparhetom postaviti do sín'. Pokoj, síni, tatovu komorku dal vydyľovati doščkami vysteliti, postavil v chižu horčarskij pec; graty sporjadal, na oblaki zaslony pripravil. I v komorku dal tatovi malen'kij pecok, žeby v zimí ne merzli. Zarjadil cílyj dom tak, že Katušiny kamaratki, ne mohli načudovatisja, i ot zavisti dobrí hde ne podílisja. Ne jedna hovorila jej:

— "Ani ti v raju tak ne bude."

— "Ne darmo služil tvoj muž v pan'skom dvorí!"

— "Nikoli ne možeš' predjakovatisja tvojemu mužovi."

A oči Katuši s ljubvi i radosti, lem tak blestali, i usmíchalisja.

XXIV.

PO DENNOJ robotí, po večeri, sjali sobí na kudeli, i prjali usilovno. Časami Marko složil s ruk kudeľ, i čital im što-to iz gazet. Ibo Marko ne žaloval predplatiti na dva gazety, koli do samoho djaka ne chodila a ni jedna.

Byli po gazetam i taki riči, o kotorych Marko ne imíl čistoje ponjatije, ili ne porozumíl, o čem hovoritsja. Jesli sam ne moh s toho vyrozumítisja, išol na faru:

— "Otče, buďte laskav mi potolkovati, to ne rozumíju."

— "Vdjačno, Marku. Serdečno radujusja, že choť jednoho vírnika imíju, kotoryj choče poznati, i porozumíti svít."

Fedor ne moh prečudovatisja, jakij to svít mudryj, jaki to čudeso ustrojaje rozum čelovíčeskij! A nad telegrafičeskimi novinami najboľše lamal holovu. Jak že to možno znati u nas, tot samyj den', što na primír v Amerikí stalosja? Koli jednomu parochodu-šifu potrebno tyždni prechoditi čerez more v Ameriku abo i misjacy v daľši krai. Marko, choť jak rozumíteľno tolkoval svekru, on lem pokival s holovu:

— "To už ne pro mene, ja k tomu blazen."

Katuša tím lehkše ponjala mužovy tolkovan'ja, što Markovi veliku radosť robilo.

'Bo to i čudno, a choť lem ne obyčajno. Dobrí zarjaženna svítlica, choť by u dajakoho míščana, pri stolí na kreslach prosty mužiki sidjat, čitajuči gazety, i razhovorivajut o politiku, o prosvíščen'je, o narodny sprava. A tot sam mužik, druhij den' s pluhom, s kosoju, ili s cípami rabotat na "chlíb naš nasuščnyj," za kotoryj molitsja cílyj svít, a pracuje ne lem pro sebe, no i pro cílyj svít, i pro tích, kotory upravljajut doleju bídnoho mužika, narodami cílych krain, sčasťjem i nesčasťjem millionov ljudej!

Postoit za sebe, ne lem pri hospodarskoj robotí, no porozumíje i svoi hraždanski dolžnosti, ale i svoi prava!

Taki to mužiki suť pravdivymi patriotami, istinnymi narodo-prosvítiteljami. Oni iz žerela svoich čistych serdec čerpajut prosvítu, i vlivajut v serdca svoich braťjev nezavistno, bezkorystno, — a ne krikuny vsjakoho roda, vykorystajusči neukosť bídnoho mužika! No, skoľko že jesť takich?

Po novom hodí, Marko pojíchal do místa, prines svoju pensiju, a otdal ju ne žení, no tatovi.

— "Što že mi ich davaš'? To ne moi, no tvoi hroši."

— "Vy otec i holova domostva našoho, vy gazdujte s hrošami!"

Markova dovírnosť Fedora sčastlivym sďílala. Ta, jednak on ne pjate koleso vo vozí, no otec, holova! I Katuša blahodarna byla mužu, za učtivosť k otcovi.

Gazdovstvo išlo im dobrí, urožaj krasnyj byl, i uže pervoho hoda, ne malo hrošej prines. Chudoba, choť by v dajakom pan'skom dvorí. Zerno vymoločenne, sporjaženne.

— "Tatu, znajete, što ja mam na hadcí?" — Hovorit pri večeri Marko. Žena i svekor prisluchujutsja ľubopytno. — "Mi škoda tu daremno sidíti i čas marniti. Hroši sami ne okotjatsja, s nimi potrebno gazdovati, žeby chosen prinesli. Ja namyslilsja, že poprobuju torhovati so statkom i šutami. Dašto sja do statku rozumju. Pojde dobrí, ne požalujeme; uvižu, že sja mi ne sčastit, ne oplatit, prestanu. Prehrati ne možu nič."

— "Ačej lem ne chočeš' moi jalovki prodati?" — Prositsja Katuša ustrašenno, ibo jeho predpoloženije, jeho umyseľ ne porozumíla.

— "Ne bojsja, popočka moja. Za nijakij hroš by jem ich ne prodal. A isči teper'? Okolo paski poteljatsja." — Katuša až s rukami pljaskala ot radosti. — "Ja s čužim statkom budu handľovati. Tun'o kupju, doroho prodam. Teper' statok isči ne imije cínu, jar' daleko u nas, mnoho gazdam i potrava vychodit, vdjačno prodajut statok. Na doľnom kraju, berutsja už do roboty, tam chudoba v cíní. Tu kuplju, tam prodam, a takoj priženu ot nich molodyj statok, tot zas' tu kupujut vdjačno. Lem treba znati, hde i što mož dobrí kupiti, a što i hde prodati? Ja terezvyj, ne zmarnju nič, a ni oklamatisja ne daju. A choť by s počatku prišlo dašto utratiti, to bude na priučne."

— "Vera, ty synu, pravdu maš'! Ta i Sorokov dído takim sposobom prišol k tomu velikomu

majetku. Kupčil so statkom, zarobil hroši, a jak komassacija byla, pomastil ruki i orečnoho pana i indžinira; vmísto jednoj osminy, vyrizali 'mu šesť. A jaki?"

— "A ne stanesja ti nič?" — Boitsja za neho Katuša.

— "Inše nič, lem sja zabanuju za tobu." — Hlaskat ju s zaljublennymi očami Marko.

— "Ja ne ostanu sama doma." — Protivitsja Katuša.

— "Pravda že nít!" — Radujesja Marko jej ljubvi. — "Tata ostavlju pri tobí za vartoša." — Smíjesja na nju; no Katuši do plaču ide. — "A ot našoho novoho roku, služnicu jem ti pojídnal. Ne smíješ' sama pracovati, a tatovi treba pomoč' pri domí."

Na tom ostalo. Marko poznošal s šopy gazdovski snarjady v stodolu, šopu že prirychtoval na stajnju, pro kupčij statok. Tatovi nakazal, že hde lem o dajaku potravu, ci to síno, soloma, abo oves, doznajetsja, naj vse zakupit. A tak pošol.

Katuša choť znala, že až o tri štyri dni vozvernesja nazad, uže druhij den' vyzerala muža. Narychtovala pro neho jísti, a cílu noč' občekovala na neho, až poka nad ranom, son ju ne zlamal. Tretij den', jak jeho ani večerom, isči ne bylo, dalasja do plaču. Otec ne moh s nju poraditi.

V strachu za mužom, predvidžalosja jej, že Marko chvoryj, že na nju kliče; v noči dostala horjačku, začala za Markom narikati, že už jeho boľše nikoli ne uvidit; nadavala otcu i sobí, že jemu pozvolili pustitisja do takoj opasnoj drahi.

Staryj sidíl pri stolí, kuril, no už ne hovoril nič, ibo ju každe uspokojajuče slovo, lem isči boľše draznilo.

Okolo polnoči vorota v dvor zaškripili, otvorjajutsja. Katuša počula Markov holos, jak nahanjal statok do dvora. Polnyj dvor chudoby! Katuša zvisčala, a bosa bížit opered neho, no on uže v dverjach, pocíluje ju, a jak dajake ditja posadit ju na posteľ, i zakrutit do periny:

— "Katuš, holubočku moj, počekaj malo, lem sja ohríju, 'bo jem barz premerznutyj, by jes' sja prostudila ot mene. Obujsja, obleč'sja teplo, prirychtuj mi dašto sjísti, poka s tatom statok sporjadime." — Podal svekru ruku, a tot s polehčanijem hovorit:

— "Druhij raz, abo ženu vozmeš' so sebu, abo doma ostaneš'. Ja pri nej, na stary dni, ne choču oduríti!" — Hnívatsja Fedor.

Teper' uže vse dobrí bylo. Katuša radostno šikujesja, rychtuje pro muža jísti, Fedor s lampašom pomahat Markovi nahnati statok do stajni, pouvažajut voly i hovorit:

— "Ta ty synu, už lem iď do chiži, ja podavam bykam. Pevno i Katuša schoče ti vyčitati kapitulju!"

— "Posteľte že pod nich, tato, bo strapenny suť barz; už takoj dvadcať hodin suť v drazí. Včera rano o četvertoj sme sja rušili. Lem sčastja, že ne barz hladko."

S tím pošol v teplu chatu; oblapil Katušu, dobrí ne zadusil, tak cíloval. Ona vísit jemu na šejí, ne hovorit nič, lem sčastlivo vzeratsja na muža, s

ulybkoju na ustach. Otec zakašľal v sínjach, Katuša skočit k stolu zakryvati pro Marka, kotoryj sjal na kreslo, i serdečno smíjalsja nad vížlivosťju tata. Vojde Fedor, sjade k' Markovi, pokljapkat jeho po pleču:

— "Synu, ale to statok, ale to krasa chudoba!" — Čudujesja Fedor. — "Taj že to cílyj majetok.

— "Popočko moja, polož' že i pre tata, i pro sebe tarelku, bo samomu mi ne smakuje.

Ona položila, tato jíst, a ona lem prizeratsja na muža, kotoryj načal rospravjati:

— "Oj, tak žaluju, že jem vsí pínjazi ne vzjal so soboju! Teper' byl jem hroši a hroši zarobil. Ne na jarmarku kupil jem toty štyri pary voly, no na licitacii, u jednoho poľskoho zemljana, jak tam nazyvajut, u šljachtyča. Osem' pary prodali, desjať korov i množestvo jaloviny. Krasotu statok. A koni, sviny, ovcy. Oj, oj, a ja ne mal lem tristo zlatovok, bo jem bojalsja vecej vzjati so sobu, na peršij zavod. Pomyslíjte sobí, paru jem vylicitoval po šesťdesjať zlaty! A to lem tak, že jem exekutorovi jednu desjatku šopnul do ruk, ta on židov nastrašil, že pro jednoho grafa, jak tam 'ho nazyvajut, hrabja, budu licitovati na cílu chudobu, . . . tak ja židom obícal, že lem štiri pary vozmu, ked ne budut na mene nabijati, a ked že ne budut ticho, ta vse zakuplju, a paru i do dva sto vylicituju. Brať-bratu stojatsja, jedna para, sto pjaťdesjať!"

Katuša ne spustila oči s Marka. Jak to on svítlo, razumíteľno hovorit?

— "Oj, ta šak ja by svoi ne dal ot sto dvadcať!" — Čudujesja Fedor.

— "Pamjatate, tato? Jak jem vam paru raz čital iz novinok, že na vídnjanskoj, tak zvannoj birží, hde cínu vseho, što v kupečeství, v handlju stoit, ustanovljajut, a s hrošami veliki spekulacii provadjat, strašennyj zakolot stalsja. Špekulanty, vseho cínu podnesli vo vysotu, ne po pravdí, no štučno. Množestvo bohačov, vbili svoi hroši do takich spekulacij, bo myslíli, že cína isči vysše pojde. Vmísto toho, cína otrazu dolov zyšlaupala, a oni musili rozluku, meždu vysoku i nizku cínu, zaplatiti, a i vloženny pínjazi im propali. Vmísto, lehkim sposobom statisja bohačami, utratili vse, stalisja žebrakami. Ne jednomu i zaholovok s pod holovy, prodali. Množestvo iz austrijskich orečnych panov vyšlo na nivoč'. U nas men'še takich bankrotov; naši panove, ne radi puščajutsja do takich nepevnych, opasnych spekulacij. Tak stalosja i stím šljachtyčom. Jeho kreditory zabrali jemu vse, a teper' prodavajut ne lem statok, no i pozemki vsí . . . . Lem ked byl ja vsí hroši byl vzjal so sobu! Što tam za krasotu koni, sviny, rohatyj statok, zerno, graty, mašiny pošli za bagateľ, tak rečenno darmo, až hrích!" — Zadumalsja . . . — "Za hranicu možno teper' tun'o kupovati, a u nas dobrí prodati. Na pozavtra v místí ročnyj jarmarok, voly sprodaju tam. Nadíjusja, že krasny hroši zarobju na nich!"

Isči raz vošli v stajnju, napoili statok, a tak dalisja na otpočinok. Sčastlivšoj ženy ne bylo na svítí, jak Katuša. Pravda ne rozumíla, što jej

muž, o špekulaciju, o biržu besídoval, no stoľko znala, že meždu prostymi chlopami, malo takich, jak jej muž, malo kotory by znali, abo chotíli znati čitati, pisati, a isči men'še, kotoryj by čital gazetu, knižki, kotoryj by chotíl učitisja, obrazovatisja.

Što tjažko, ne lehko vbili seljaninu našemu v holovu v školí, teper' po školí, ne jeden stydatsja toho, a han'bitsja že on naučilsja čitati-pisati, taj narokom zabude i to maloje. Isči a ni moljaču knižku ne vozme v ruki, bo ne choče, žeby jeho dakto mudrym nazyval!

Skladajut vinu na popov, na učitelej, na urjad, že ne prosvíščajut narod! To ne sovsím pravda. Dítina ne učuje ot svojeho otca "učisja!" No storaz slyšit: — "na što tobí učen'je, ne bude s tebe a ni pop, ani ďjak." — Jakže take ditja bude ochotno učitisja?

Vydavajut gazety, knihi! Jesť komu kupiti, čitati? A ni isči toty poučajusči, prosvítiteľny knižočki, novinki, što narodu darom doručajut, ne jesť komu pročitati!

Katuša, choť sama neuka, pyšna byla na svojeho muža, uznala cínu nauki, hordilasja s neju u muža svojeho. Takoj materi díti ochotno vozmutsja do nauki:

— "Dítino, uč'sja, buď mudrijša jak ja, ibo svít ne stoit, no s dnja na den' čto raz boľše požadat mudrosti ot čelovíka." — Tak poostrit svoi díti, do nauki, do učenija.

— "Popočko moja, ty ne smíješ'sja za mene bojati. Pro mene to by han'ba byla. Ja vyslu-

žennyj vojak, a ty moja žena. Musiš' smíla byti, jak tvoj muž. Ked den'-dva pozdnijše prijdu, znaj, že ja pro našu budusču familiju pracuju . . . Katuš, jesli mi Boh miloserdnyj pomože, ty musiš' perša gazdynja byti v seľí tak, žeby pered toboju kapeljuch znjal i sam orsackij! Víriš'? To ti šljubuju." — Hovorit hordo Marko.

Katuša ne stoit a ni o orsackoho, a ni o jeho kapeljuch, ona sčastliva, že ju Marko ljubit, že jeho ženoju stalasja.

XXV.

PRI obídí hovorit Fedor k zjatju.

— "Marku, ne bylo by dobrí, toty dva rejki ochabiti pro nas, a naši prodati?"

— "Ked chočete, tato, vdjačno. No, jak ja merkuju, pobanovali by ste."

— "Pro što? Veliki, siľny, krasnoj farby a ochotno žrut."

— "Pravda! No, jeden zlobnyj. Za cílu drahu, choť jak smučennyj byl, neprestajno šupal do druhich, lem sja 'ho stranili. Naj takij dajak spustitsja, v noči, s retjazki, ne narobit čuda? A druhij, osmoťte 'mu kark, musit mjahkoj skory byti. Isči malo poznati, hde 'mu jarmo natiskalo kark. S takim trudno jednu jar okončiti porjadno. Naši voly, choť maly čopaki, stajemny do roboty. Po jarnoj prací lem tak podskakovali sobí, jak po zimušnem otpočinku. Spusťtesja na mene, jak bude potrebno, ja vam vyberu takij statok, že budete s nim zadovolenny. Tak merkuju, že naši čopaki vecej vartajut do pluha, jak tích dví pary, bo tí boľše pomyj požerli toj zimy, jak sína; ne dojarovali by u nas."

— "Oj ty moj rostomilennyj, mudryj mužu!" — Myslit Katuša, i bokom zazerat na neho.

Marko pojíchal s bykami na jarmarok. A Fedor vozil navoz pod horoch i pod oziminu.

Toho roku už ne sam, bo i seljane porušalisja, a furajkali hnoj, až prasčalo. S izjatijem dvochtroch "počekajlov", prinjali Markovu systemu: — "što možeš' zrobiti v zimí, ne otkladaj na líto, bo ne postarčiš', choť by jes' ne dví, no štiri ruki mal." — Lem to im čudno bylo, že Marka jakos' ne vidno. Nikto ne vidíl, že Marko prihnal voly do dvora, a ni ne vidíli, koli s nimi pošol s dvora. Fedor ne hovoril nikomu nič, a Marko a ni stoľko. Mysljat sobí:

— "Hja, molodyj ženač. Ne čudo!"

Fedor veze materiju, ide opered bykov, machat s batohom: — "hejs Rejka, ča Sejka," — a rachuje, rozdumuje, skoľko tíž zarobit Marko, na štiroch parach? On dal po šesťdesjať za paru, jesli zarobit po desjatci na parí, to zrobit štiradcať zlatovok, to stoľko, jak, ... a vmísto: — "hejs Rejka" — skryčal: — "sto Rajka!"

— "Bodaj tja išči!"

Lem poobzeralsja, ci nikto ne počul.

— "Ej, to by podlyj handeľ byl, ked by ne zarobil chot po dvadcať: a to by zrobilo osemdesjať. A ked po pjať i dvadcať na parí? Pane Bože svjaty! To by urobilo dva sto pjaťdesjať zlaty šajny! . . . Ja teľo ne vydusju, za cílyj rok s mojeho majetka, s cíloho oreka." — Daľše a ni ne rachoval . . . Doma ne moh zaderžatisja, taj prositsja don'ki:

— "Što myslis', Katuš, keľo tak može Marko zarobiti?"

— "A ci ja, tato, znaju? To išči vopros, ci ich prodast?" — Za to staryj pohnívalsja.

— "Oj, ty blazne! Jak možeš' take myslíti? Marko, a ne prodast?! Vidiš', ja cílyj den' lamal nad tím holovu, a ne daj Bože bylo dašto mudroho vydumati."

Teper' už i Katuša začala rachovati, až i kapustu peresolila. Otec jíst i usmíchujesja:

— "Katuš, mi sja vidit, že i ty rachuješ'!"

— "Ta, vera, tato, zhadli ste." — I po ucha začervenílasja.

Marko snova v noči prišol domju, prihnal dví pary byčata molody. Privitalsja serdečno s ženu i svekrom i veselo prositsja, pri veceri:

— "No, othadajte, skoľko jem zarobil?"

— "My uže tu dosť othadovali, i lamali holovy, a s toho nič mudroho ne vyšlo. Katuša v othadovanju, až i kapustu peresolila, jak sam vidiš'." — Smíjesja tato.

— "Ja svoi štiri pary, na raz-dva prodal, do jednoj palenčarni, po sto tridcať. Vyrachujte že teper', skoľko jem zarobil?"

— "Ne možno!" — Divujesja Fedor. — "To by zrobilo dvasto osemdesiať zolotych!" — Fedorovi až holova zakrutilasja. — "Ne možno!"

— "Vera tak! Perva proba, na počudovan'je sja mi vydarila. Za pol druha tyždnja, zarobil jem čisto: dvasto pjaťdesiať stribernych."

A tak začal Marko kupčiti, handľovati so vsími svoimi hrošami. Chodil s jarmarka na jarmarok, ne lem v Haličinu, no i v Bukovinu. Tam prodaval s doľnoho kraja koni, osobenno v časach assentirki, s tamadi sprovažal hrubyj statok v palenčarni; iz Sedmohradskoj i Rumunii ovcy, cílymi

stadami, iz Serbii svini. Jemu vyhodno bylo, ibo hovoril dobrí po madjarski, dosť plyvko po nímecki, porozumíl Poljaka i Serba. Pod korotkim časom prilíplo na neho, što-to i iz rumunskoho jazyka.

Razumílsja k chudobí lípše, jak dajakij veterinar (doktor k statku), pro to ne malo zarobil i ot tích, kotorym vyberal otpovídnyj, dobryj statok, pro domašnij potreb: voly do roboty, dobru korovu na moloko, konja pod sídlo, šutu do kormika, abo na rosplodok. Majetok jeho očevidno umnožalsja, bohatíl.

XXVI.

EDEN raz zahnal, na assentirku, dvanadcať koni, pod husarov i kanonírov. Dorohi, no i bezošibny koni, vartosti jednoho gazdovstva. Prijde s nimi do L'vova. U komissii, dlja prepisanija, oznajmit pis'menno svoj tovar, každoho konja vík, vysokosť, farbu, cínu. Priprovadit koni na označenne místce, na veliku ploščaď-rynok.

Sotkami pozhanjali koni, tak vlastiteli sami, jak i handljary, v osobennosti židy. Krasivy, dorohi kuski možno bylo tam vidíti. No, i meždu tími vsími, otličalisja Markovy koni.

Polno oficerov. Perechodjatsja, obzerajut koni. Ne jeden s nich, kupuje i pro svoj potreb. Pri Markovych majže každyj zastanovitsja. Chvaljat meždu soboju.

Uže druhij den' pered poludnem. Komissija assentirki majže okončuje svoju robotu, a Markovy koni, a ni predstaviti ne davajut. Židy zachodjat okolo neho, chotjat zakupiti vsí koni jeho, no po takoj cíní, jak im samím ljubitsja. Marko merkoval, što díjesja.

Ide, poprizeratsja na assentirovan'je, obačit, že jeden bohatyj židisko, s zolotym, hrubym lancuchom, s diamantovymi perstenjami na paľcach, hlavnomu vojenskomu doktorovi, pri každom

konju znak podavat kapeljuchom. Skoľko raz stjah hlybše v oči kapeljuch, doktor poverchno obzríl konja, i vypovíl na neho: — "untauglich-nesposobnyj!" — Dvih žid kapeljuch vysše čela, doktor vypovíl: — "tauglich-sposobnyj!"

Jeden druhij oficir, ot komissii, pristupil k dakotromu krasnomu, no nesposobnym najdennomu konju, doktor sejčas istolkoval, s dajaku vnutrennu ošibku, abo podozríteľnoju chvorosťju, svoj vyrok-ríšenije.

Marko razmysljat, što začati, hde povernutisja o pomoč'?

Okolo židyska zakručajutsja, ne lem handljare, židy, no i sami sljachtyči, pošeptajut v jeho ucho, už dvihat kapeljuch, a doktor vyhološuje — "tauglich."

— "Tak vy praktikujete?" — Myslit sobi. — "Što robiti protiv toho, jak by zakročiti?

V strachu ne byl, že svoi koni ne prodast. Po assentirki načnesja jarmarok novyj. No to ne erarska cína, ale lem što jeden oficer može zaplatiti. S toho ne bude zarobok. Staratsja pri svoich konjach Marko. — Pristupil k nemu jeden handljar, može už desjatyj, i hovorit po poľski:

— "Spždajczie mi vaše koni, calov cenev viplace vam za všistko."

— "Ja koni priprovadil na assentirku, tam ich choču prodati!" — Otpovídaje Marko po russki.

— "Sčo, na assentirunek?" — Osmotrit Marka ot pjat do holovy. — "Navet vas, pane dobrodžej, ne pripustjat." — Otpovídaje žid takožde po russki, posmíšlivo i bezočlivo. — "Vidno, sčo pan

fryc (novyk). Ježeli vam kupca potribno bude, nechaj pošukaje pan mene, Chaima Rosenbluma, na ulici Bathorego. Buďte zdorovy!" — Hordo otkyvatsja žid, i prosto ide k tomu bohaču židu pri assentirkí, a smíjuči rozhovorivajut, pokazjuči holovami k Markovi.

Marko vidíl, že je na milost židov vystavlennyj. Što robiti? Ko komissii ne dopustjat jeho. Stoit, lame holovu. Ot hníva krov kipit v nem, no poraditi ne može. Vystupit publično s pravdu? Isči jeho v arrest vsadjat, za oskorblenije česti!

On slyšal hde-što, ba i sam vidíl, jaki švindlerstva slučajutsja na sčet erara, no žeby tak javno, bezstydno klamati mož bylo, a ni myslíti ne smíl.

Prichoďjat k jeho konjam tri oficery, jeden s nich jeho byvšij major, teper' uže oberst-polkovnik, kotoryj s nim i na pochoroní jeho pokojnoho lajtnanta, besídoval. Ot radosti malo že ne skričal.

— "Lem mudro, zimna krov'!" — Myslit sobí.

Oficery poobzerajut koni, chvaljat, osobenno že oberst, jednoho pejku, so zvízdočku na čelí, a s bílymi nohami poniže kolín. Ne moh s nim natíšitisja. Marko stane pered neho, poklonitsja:

— "Poznajete mnja, pane oberst?" — Prositsja po nímecki Marko. Oberst zadivovanno smotrit na mužika, v odeždi prostoj, no v takoj, jak Rusiny na Podkarpatju, nosjat; vzrítsja Markovi v lice lípše:

— "Ach, nas maglajskij heroj. . . . pravda že? Na pochoroní pana . . . lajtnanta? Tak?"

— "Na roskaz, pan oberst!"

Oberst predstavit Marka svoim tovarišam, jak

posídatelja trech vojennych ordenov-odznakov, i korotko rospovist jeho herojskoje dílo iz pod Maglaja. Oficery podali jemu ruku, choť by kamaratovi, i vdjačno prehovorjat s nim paru slov.

— "Što že vy tu hljadajete?" — Prositsja polkovnik.

— "Tí dvanadcať koni jem priprovadil na assentirku."

— "S Uhorsciny?"

— "Na roskaz, pan oberst!"

— "A sčastlivo okončili ste?"

— "Nít! A ni nepripustjat mene ko komissii!"

I s pozvolenijem polkovnika, žeby nikto ne porazumíl, po madjarski rospovídat Marko cílu ríč oklamstva polkovniku, kotoryj choť sam lem malo besídoval po madjarski, no vse dobrí porozumíl, byvše nískoľko líta pri čisto madjarskom regimentí.

— "Ne vozmožno!" — Hovorit serdito polkovnik. — "Mohli by ste dokazati vaše obvínenije?"

— "Prošu pokorno, pana obersta, udostovír'tesja laskavo sam."

Oberst pošol ko komissii, i poka s jej členami razohovorival, on i jeho dva tovariši, ostro poprízeralisja na manipulacii vojennoho doktora i žida. Oberst vsjal vo fijaker-povozku, pojíchal do hlavnoho kommandanta horoda i oznajmil jemu dílo. General — kommandant, erchercog, člen carstvujuščoj familii, sejčas dal arrestovati vojennoho veterinara i žida. Dal sobí predstaviti Marka, kotoryj vručilsja otdíliti nesposobny koni, iz po meži assentirovannych. Pod dozorom veterinara garnizona l'vovskoho, Marko meždu šesť-sot assen-

tirovannymi kon'mi, našol tridcať sovsím nesposobny, okolo sto men'še chibnych. Byli prinjaty ne lem zadychlivy (zapalenny), chromy, no dva imili i opasno zarazíteľnu chvorosť, i pro samoho čelovíka, tak zvannyj: sap-vozgryj.

S toho povstal senzacionaľnyj process, protiv švindlerov. Što stalosja s nimi, na jaku karu ich osudili? Nas to ne obchodit. O tom gazety obširno pisali vo svoj čas.

Assentirovali Markovy koni vsí; už to lem jedenadcať. Dali jemu hroševu assignaciju na Madjarsčinu, ibo bojalsja stoľko hrošej, pri sobí nositi. Knjaz kommandir pochvalil jeho, i predložil pered korolja, dlja otličenija: za vírnosť i vojenskoj vlasti sdílannu usluhu.

Dvanadcatoho koňa, toho valacha (merina) pejku, kotoryj tak poljubilsja oberstu, otprovadil sam na kvartiru polkovnika, i prosil o lasku, čtob prinjal konja v dar, jak znak blahodarnosti, laskavo. Polkovnik vykričal Marka, za dar, no po mnoho pros'bach, otkupil konja v toj cíní, jaku za neho Marko zaplatil, a isči pjaťdesjať zlaty nadložil Markovi za trud.

Marko platil za koni, na dolnom kraju, ot dva sto do tristo dvadcať, za jednoho, a erar vyplatil jemu po tristo pjať desjať jedno na druhe. Jak otrachoval svoi vydatki, za tri tyždnevyj trud svoj, ušlosja jemu vysše tysjač zlatovok, zarobku čistoho.

Marko sčastlivo vozvernulsja domoj, po trech tyždnjach. Fedor strašenno radovalsja velikomu zarobku, a Katuša svojemu Markovi. Ne bylo konca-kraju vyprošan'ja, otpovídan'ja. — Katuša

sdohadalasja až druhij den', že Marko pis'mo dostal s místa:

— "Marku, a tu pis'mo pre tebe s místa, cílkom jem zabyla na neho."

Vybrala s kasni. Ot advokata. Marko ot radosti až podskočil, obcíloval Katušu, povykručalsja s neju. Fiškal piše jemu, že . . .

Hej, a o Petra Soroka sme cílkom prizabyli!

XXVII.

A VERA, i Petra Soroka, mama jeho takožde oženila. No vpered otležal materinske požehnan'je čerez jeden cílyj tyžden, . . . už to tohda, koli jeho mama, v den' svaďby Marka i Katuši, s taku paradu provadila iz korčmy.

Žid, Lajzer, lem dva dni ležal, no do sudu neotvažilsja pojti, ne pro to, že Petrov otec seľskij rychtar', ale pro to, bo i sam ne malo imíl na rovašu, u praviteľstva. A s druhoj storony, i pro samu Sorokanju! Pamjatal, što jemu obícala, a na skoľko ju poznal, bylo čeho obavatisja.

Jak seľskomu korčmarovi, ne raz uže ušlosja jemu iz chlopskoj zabavy, no jak skaržilsja, taku tjažku ruku, jaku stara Sorokanja imíje, jesče ne skoštoval!

Petro, po tom maminnom manevrí, jeden večer' vkralsja v korčmu, hde jeho kamaraty občekovali. Jak jeho žid, Lajzer uvidíl, až jemu i pajesy dupkom stali ot strachu! Prividílasja jemu Sorokanja v dverjach, s mítlu. Ne pomahali a ni prosby, a ni kljatja. Lajzer vyšmaril von Petra:

— "Ne dosť mi bylo dva dny? Chočes', žeby jem za dva tyždni ležal, jak ty? Lem mi to treba!"

Petro pokajalsja, ibo musil. Do korčmy už ne išol. Ale, hde na dajaku zabavu dostalsja, abo

zaprosili jeho, ili rodičov na vesílja, krestiny, tam už sobí dal ducha! I kamaraty ne dali zahinuti, to na pole, to do stodoly, to sadom prinosili palínku.

Oženitisja jemu, dlja djaki materi, teper' už tjažko prichodilo. Kotra byla za neho pošla, totu pro chudobstvo ne chotíla, a kotoru chotíla byla, tota ne otvažilasja byla vyjti za Petra.

— "Volju v sivom varkoču choditi, jak s nim svoj svít zabiti."

To strašenno hryzlo Sorokanju.

— "Ked tak, — vozme Hanju Bodakovu!" — Ríšilasja stara. — "I tak voločilsja pered tím do nej."

Sama pošla na "prezory" do Hani. Hanja? Vdjačno. Samotne žiťe sprikrilosja jej. A parobcy ne chotjat do nej zahostiti boľše.

— "Choť i pijačina, ale molodyj; a mat s čoho žiti." — Myslit sobí. Pravda. Taj i priobícalasja.

Mama okolo Petra. Petro a ni sluchati. Starša, jak on, a i "taka"!

— "A koli jes' sja do nej voločil, ne byla ti stara, a i "taka"?"

Mama pravdu imíje, no Petro pravi pro to ne chotíl ju za ženu. Naj bere druhij! Mama do toho časa naperala, kričala, klenula, hrozila, poka Petro ne poddalsja. Ked už musit byti, ta musit byti. "Mus" velikij pan.

Ale, tu zas' nova psota! Hanja do toho časa, ne choče idti do šljubu, poka Sorokovnju ne dajut na nju i Petra perepisati.

— "Han'o, pro Boha, ta vecej díti ne mame,

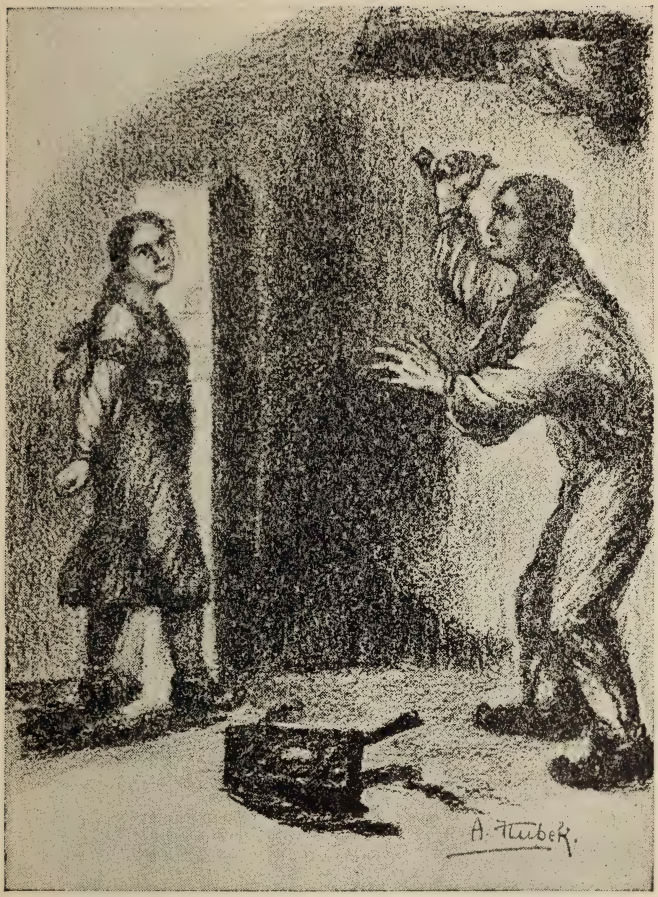

Zabijte mnja,... a za neho nepojdu!____ Str. 121.

lem jeho samoho! Ci my ozdaľ orek vozmeme so sobu na druhij svít? Što jesť, to vaše i Boske bude!"

— "Ja ne znam, čije bude, no do šljubu ne idu, poka ne perepišete na nas! Abo dajte polovinu na mene samu perepisati."

Stara, choč-nechoč, i na to pristala, bo v selí uže znali, že s Hanju srukovalsja. Ked teper' i Hanja otstupit, prevelikij škandal i styd bude na Sorokovych.

— "Ale, i ty, Han'o, daš' tvoi dví osminy perepisati na vas dvoje."

O tom Hanja a ni znati ne choče. Jídnanka provaditsja cílyj tyžden'. Dva oholoski uže vyšli. Hanja postaralasja, žeby cíle selo znalo, o što roschoditsja. No, naj teper' Hanja im otkaže, tohda Petro v selí ne najde sobí ženu. Po Haní, a ni ciganka ne schoče za neho pojti. Radi ne radi, polovinu oreka dali perepisati na Hanju.

Žeby svítu pokazati svoj honor, zrobili vesílja velike, bohate, jak svídčitsja pro jedinkoho syna seľskoho rychtarja, i najbohatšoho gazdy. Petro uže pred šljubom, choť jak jeho dozerali, — opilsja; nakoli prišli do cerkvi, už ne znal, ci "me," ci "be." Svjasčennik jak uvidíl, do čista srajbannoho ženicha, ne chotíl jemu šljub dati. Složil rizy i pošol domoj. Han'ba prevelika.

Što tu robiti? Pribíh rychtar' do cerkvi, družba chodil po neho. Molodjata ochabili v cerkvi, a vsí pošli na faru. Na velike molikan'e rychtarja, na plač-pros'by hostej, duchovnyj dal naprositisja, v toj nadíí, že Petro už malo vyterezvilsja, pošol

do cerkvi nazad. Nova klopota. Petro zaspal v lavcí, chrapil nemiloserdno, ne mož zbuditi. Svjaščennik až zblídnul:

— "Ljude majte sovísť! To tajna, kotoru snevažati nam ne svobodno! Jak že možu toho pjanoho, pozdavati; ta to ne chudoba!"

Hosti, takoj pol sela, stydajutsja; otec plače, svaški rukami zalamujut. Moljat, prosjat, trimajut svjasčennika za reverendu. Družba s loktjem vsadil ženichu paru v rebra, to naj vecej spomohlo. Petrovi prividílosja, že to mama hlaskajet jeho, pozberalsja.

Svjasčennik dal naprositisja i pozdaval ich. Što pravi ne išlo tak lehko. No, družby ne sanovali lokoť; už to ne Petrov, ale svoj. No, jak tu domu pojti?

Na selí, ženich provadit svoju zaručennu molodu ženu, s cerkvi za chustku do otcovskoho domu. Tot staryj obyčaj, v tom slučaju, ne mohli zaderžati. Jedno, že Petrovi ne mohli vytolkovati, že na što davajut jemu v ruku konec svadebnoj chustki. Už to natolkovali, no Petro s toho stoľko rozumíl, jak i tota chustka. Po druhe, že Petro tačalsja, jeho trebalo provaditi, ne pomahal a ni pervoho družby lokoť.

Muzyka hraje, až dudnit, družbove sviskujut, svaški začinajut svoju vesíľnu notu:

— "Ideme my po nju..." — Nijak ne ide. Vesíľnicy tak vyzerajut, jak jesli by s pochoronu išli. Merzki, hnívači. Ale, na to místce dítvora seľska, mala ne poslídnju zabavu. A ni tohda ne narehotalisja stoľko, koli jeden talian, Bože ot-

pusť, prišol do sela s medvíďom i s malpu. Petro strašenno poljubilsja im.

Vesíľja bohate bylo, nít što povísti. Otstojalo porjadno. Lem ženich ne znal o ničom nič. Spal čerez cílu svaďbu. Jak po vesílju vyterezbilsja, ne pamjatal na nič. A ni to ne byl znal povísti, ci to on ženilsja, ci jeho mama? Ci to Hanja, joho žena, ci tatova? Mama, takoj druhij den', potolkovala jemu: po-pod oči začorníto mal, a lica popuchnuty, ot toho tolkovanja materinskoho.

Po vesílju, žena pomahala mamí . . . stereči Petra. Už lem jakos' bylo. No, do roboty, Petro ani hnuti! Prišlo hnoj voziti, orati? Petro roschramalsja. Kositi? On i tam našol kamen' hde pered tím, nikto nijakij ne vidíl, a vyščerbil kosu; abo zavalil s nju do zemli, a vyhnul. Snopy prislo vjazati? Ruka rozvílasja jemu. Zerno voziti? Na rovnoj dorozí vyvernul. Kopati? Križi bolíli. Molotiti? Abo po cípach, abo tata šasnul.

Spomočisja s nim ne mohli. A vsehda jojčal: to tu, to tam, bolit joho. No pri stolí veliku sposobnosť pokazoval, osobenno pri perohach i syrjanikach. Zdorov byl, za dvoch; kuril za troch; bagov s pyska nikohda ne vyšol, a palínku vyňuchal, choť by byli mama na nej sami sidíli.

* * *

Markovy očevidno bohatíli. Ne lem služnicu, no i sluhu trimali. Komu hroši potrebno bylo, lem do Marka išol; malyj, zakonnyj interes bral, no lem na pevne místce požičal.

Petro načal na svoich naperati, prositi, žeby jemu hroši obstarali, i on načnet kupčiti so statkom. Ne

tjažka robota, a dobryj zarobok pro toho, kto potrafit. Staryj Soroka znal, že i jeho dído s handľovan'ja nabyl svoj orek, choť jak pamjatal, i pokojnyj ne vartal nič pri hospodarství.

— "Stara, ci ozdaľ by s neho tak dašto ne bylo? Doma lem zavadžat."

— "Hej, ked by ne palínka!" — Hovorit Hanja.

— "Troje ne možeme jeho opasti, jak že bude s nim, s hrošami v rukach? Naj sja otprisjahne ot palínki, ja sama pri tom budu. Ked može Marko stoľko hroši zarabljati, pro što by ne moh Petro?"

— "Pravda!" — Hovorit stara. — "Ale skadi vzjati taku summu hrošej? Jak ja sja doznala ot Fedora, — Marko začal takoj s dvadcať stovkami."

Vzjali na pered Petra. Poradilisja. Petro radostno, ochotno priobícal, že na kadi hroši obstarajut, sejčas otrečesja ot palínki. Kto dast im pínjazi? U žida interes velikij. Požičit sedem'desjat pjať papirki, a kontrakt treba podpisati na sto, na jeden rok. Okrem toho, išči jemu daj i jednu ovečku, abo dva-tri dny s cugom robiti. Ked by požičil u žida tysjačku, ne dostanut v hotovosti lem sedemsto i sedem'desjať-pjať. To privelikij procent!

— "Ci by Marko ne požičil?" — Radit Hanja.

— "Vera, do druhoho sja darmo obernete." — Hovorit stara. — "Teper' o hroši tjažko vsjadi. Ty, staryj, pojdeš' do neho."

— "Ja sam ne idu, prijdeš' i ty!"

— "Iďte po neho, naj prijde on do nas." — Mudruje Petro.

— "No, jakij pan!? Marko lem na tvoj roskaz čekat!" — Otpovídat Hanja. — Hej! Skoľko raz otkazovala ona za nim, zaprošala sama do sebe Marka; ani jej ne otpovíl. — Na tom ostalo, že oboje stary pojdut, do Marka, po hroši. Stydno im bylo, no jak stara hovorila:

— "Što by sme sja han'bili? Ne na darunok prosime."

XXVIII.

AK, ta Marko vozvernulsja domoj. Radostno prijali jeho. Tri tyždni ne byl doma. Na žnivo chotíl pri robotí byti. Jak rospravjal Marko, o svoju podorož', o prodaž' konej na ľvovskoj asentirkí, o zaroblenny hroši, staromu až oči zaiskrilisja, a pipočka vyhasla ot radosti.

— "Lem ras by jem chotíl, Marku s tobu byti!" — Hovorit oduševlenno. Katuša chodila okolo večeri, milo vzeralasja na muža, no nič ne hovorila.

Staryj pošol spati, oni sami ostali. Marko vzjal ženu na kolína, pocíloval usta, oči a šeptal jej:

— "Popočko, moja zolota! Jakij ja sčastlivyj, že jem zas' pri tobí."

— "Marku," — objala šiju jeho, a so slezami v očach hovorit jemu. — "Ja taka samotna, ked ty ne doma, choť by jem v hrobí sama ležala. Ne choď vecej ot mene, ostan' pri mi. Mame s čoho žiti, maš' pole, maš' pínjazi kupu, ne choď vecej nihde, ne ochabjaj mnja samu!"

— "Holubočku moj, ne bojsja. Lem isči malo poterp'. Ja ti priobícal, že pered toboj musit i orsackij kapeljuch snjati. Ja to vypolnju, a tak budeme na pokoju žiti. Lem isči kus počekaj."

— "Marku, ja ne choču nič, lem žeby jes'

vsehda pri mi byl." — Pocíloval, poljubil, až jemu samomu žaľ bylo, totu dobru dušu.

Druhij den' Katuša otdala Markovi pis'mo advokata, kotoryj piše jemu, že fabrikant, što kupil jeho otcovskij orek, sbankrotoval. Vložil hroši svoi v akcii, i jak množestvo druhich špekulantov, utratil vse. A začím jeho ličnyj kredit dobryj, udalosja jemu, do teper' zaderžatisja. Jesli by Marko moh sobí boľšu summu hrošej obstarati, to ne lem otcovskij orek, no cílyj majetok, za hotovy hroši moh by teper' polučiti.

Fiškal obícujet Marku, že i s hrošami hotovyj jomu na pomoči byti.

Marko s radosťju potolkuje svoim pis'mo. Tato lem pokivat s holovu:

— "Marku synu moj, što tobí po teľkim majetku? Ked už chočes', otkup tvoju otčizninu, a maš' na čem gazdovati. S majetkom, lem klopotu, i starosť bereš' na sebe. Može i zadovžiš'sja?"

— "Tato, ja majetok kupju, choť by mi i požičku prichodilo dvihnuti. Polovinu, jesli inšak ne vychodit, porížu na parcely-častočki, a tak poprodam seľskim gazdam, po falatku, a druha polovina ostane mi za darmo. Ne vírite?" — Fedor zasmíjalsja. Takij rachunok, uže ne moh rozobrati. No, začím Marku vo vsem dovírjal, otpovídat:

— "Ty lípše znaš', jak ja."

Marko, a ni tata ne unimalsja, vzjal Katušu popod pazuchi, dvihnul až do povaly, a tak povoli složil na zemlju, pohlaskal, poljubil. Ona lem usmíchlasja na neho.

— "Vidiš', popočko moja, što jem ti hvaril včera: že pered toboju i orsackij musit kapeljuch znjati! A hej, že pravda?"

Staryj lem za uchom poškrobalsja: pered jeho don'ku orsackij kapeljuch musit znjati? Čudo! Jaki durny mysli u toho Marka!

Marko druhij den' išči za ťmy, odítyj po seľski, ale v novu odeždu, na jidnanoj furí, ponahljalsja ko želíznicí, a s ran'šim cugom do fabrikanta. Vzjal so soboju pismo fiškališa, šparkasovu knižočku, i hroševu asignaciju za koni, ibo ne bylo času ju zamíniti; a tak zapevnilsja na každyj slučaj. Po obídí u fabrikanta byl.

Predstavilsja i pričinu prichoda svojeho; choče otkupiti otcovskij orek. Fabrikant, až zadivovalsja nad jeho považnu besídu i spravovan'em, jak jesli by ne prostyj seljan, no dajakij preoblečennyj panašok byl javilsja pered nim. On pravi o tom ne znal, že tot seljanin boľše líta i u pan'skom domí služil.

Odnakož lem tak, jak hovorjat, čerez pleče razhovorival s nim. No, jak Marko izjavil, že s hotovymi hrošami choče platiti, sej čas posadil jeho v mjahkoje kreslo, ponuknul s cigarom, až i s konjakom. Marko podjakoval, že ani ne kurit, ani ne pije, što fabrikanta jesče boľše zadivilo. Do teper, išči ne vidíl prostoho čelovíka, kotoryj by ne pil. Teper uže seriozno začal s nim besídovati.

A koli Marko o finansovych tjaželostjach, o političnych otnošenijach hovoril, a ni ne chotíl víriti, že to prostyj čelovík, russkij mužik.

— "Ja, brate dorohij, vašu otcevsku častku otosobenno ne možu prodati. Abo vse, abo nič."

— "Pane moj, vy majetok prodate tak, jak vam najvyhodnijše, na sije tiskat vas teperešnyj nedostatok hrošej."

— "Kto vas, pane Furman, poinformoval o moich hroševych obstojateľstvach?"

— "Sami obstojateľstva, kotory finansovo srujnovali množestvo fabrikantov i pomíščikov, ne malo i takich, kotory lično v spekulacijach birži, sami a ni učasť ne brali. Teper' pod nedostatkom hrošej terpit každyj. No ja ne pro to prišol, aby s vami o tom razhovorjati, no choču, choť i cilyj majetok kupiti. Skoľko žadate za cílyj majetok?"

Fabrikant malo rozdumujet, a po chviľcí hovorit:

— "Bez inventara za osem' tysjač, s inventarom za desjať, za .... hotovy hroši!"

— "Rozumíjesja." — Otpovídal Marko i malo rozmysljat. — "Jesli vy, pane moj, pered dvoma lítami byli totu cínu žadali, to byl i ja skazal, že ne doroho, jesli by byl vaš majetok, v takim položeniju nachodilsja, v jakom vy jeho kupili! . . . Vy, pane moj, dali imínije bezsovístnomu čelovíku na arendu. On majetok tak vyssal, že jeho ani pod pjať—šesť lítami, ne bude vozmožno, v porjadok prinesti, s nijakim nakladom!"

Fabrikant až ostopil; nespokojno rušalsja v kreslí. A Marko daľše hovorit:

— "Vy, pane moj, vo svoj čas, kupili cilyj majetok za štiri tysjač. A za inventar dali ste dva tysjački. No majetok preňaliste v najlípšom porjadku. Vaš arendaš vyssal ne lem zemli, i lís

spustošil, ibo nikto jeho ne dozeral, no i budinki hospodarski teper', v takom položen'ju že ich boľše nijakim nakladom popraviti ne vozmožno; letit — rospadajetsja vse. Kto chočet tam gazdovati, musit vpered stary budinki sprjatati, što bez vydatku ne pojde; a tak novy staviti . . . Inventar? Jakij teper' nachoditsja na vašim majetku, ne vartat vseho dví stovki.

— "Jednym slovom, choť by kto narokom chotíl lípše, osnovníjše spustošiti vam majetok, ne byl potrafil. Vaš arendaš, ne bez pričiny hospodaril tak, jeho cíľ byla, majetok zruinovati tak, štob jeho nikto kypiti ne moh."

Marko malo rozmysljat, a ostro pozerajet na vraženije svoich slov. A tak daľše hovorit, začím fabrikant ne otpovídal:

— "Isči jedna slučajnosť byla by, hroši polučiti za vaš majetok." — Žid napinat ucha. — "Parcelovan'e! . . . No, ktože kupit tí parcely? Seljane? V cílym selí ne najdete pjať gazdov, kotory by hotovkoju mohli platiti. S Ameriki hroši ne prichožajut, bo i tam hroševa kriza; robotnyj narod bez pracy holoduje, a tysjačami vertaje sja v rodnyj kraj. S našich šparkasach, hroši teper trudno požičiti. A vy, pane moj, na otplačovan'je ne možete čekati, ibo vam hroši teper', sejčas potrebno, žeby ste ot bankropti zachranilisja, ibo hrošej nít. A vaš arendaš, ba choť kotoryj žid, schotíl by za darmo. Prošu prijdiť sam, i udostovír'tesja, že soveršennu pravdu jem vam predložil."

— "Vaš majetok, najboľše bescínnym zdílala, prebačte mi za otkrovennosť, židovska hospodarka,

i nedozor. Jak sam osmotríte vaše imínije, tohda polahodimesja."

Fabrikantovi na čelí rosa vybilasja. O svojem majetku, tí samy izvístija polučil. Pouteral čelo, i hovorit:

— "No mní hroši konečno teper' potrebno," — spovílsja fabrikant.

— "Dobrí, pane, jesli prijmete moje čestne predloženije, to ja sejčas vyplaču."

— "Skoľko chočete dati?"

— "Vaši vlasny hroši. Štyri tysjač, bez inventara."

— "Ne vozmožno, za taku smíšno nizku cínu."

— "Pride, a posuďte sam."

— "Nevozmožno!"

— "Tohda škoda nam boľše besídovati." — Marko vstal, uklonilsja, i obernulsja k dverjam. On vidíl, že fabrikant, vo velikoj nuždí nachoditsja, no i to znal, že majetok na skoro prodati ne možno. A parcelovan'e dolhij čas potrebujet.

— "Požďite, pane Furman. Platite osem tysjač?"

— "Nít, pane moj, ani jeden pínjaz boľše."

— "Vernitesja."

Fabrikant prizval svojeho pisarja, prikazal jemu prinesti kontrakt arendaľnyj, i prizvati advokata. Sdílali kupnyj kontrakt, na šesť tysjač s inventarom.

Marko osobenno dal v kontraktí pomístiti: že za otškodovan'e arendaša, pro vypovidženu arendu, on ne otvítnyj, no prodavateľ; — otkupiteľ pravo imíje za škodu vsju, kotru arendaš, na protiv arendaľnoho kontrakta, jakim nibuď sposobom v ma-

jetku zdílal, ot arendaša otškodovan'e požadati, ci v lísi, ci v polju, ci v budoviskach, abo v inventarí nachoditsja škoda; — a, že vsjakij inventar so síjboju, ot toho dnja stalsja vlastnostju otkupitelja; a i, že majetok, bez daľšoho pozvolenija vlastitelja, Marko sejčas možet na sebe dati perepisati. To byli hlavny punkta, no kromí toho, Marko zapevnil sebe, v osobennych punktach, tak protiv fabrikanta samoho, jak i protiv arendaša, isči i reštanciju arendy, Marko dostal pravo vybrati. Fiškal s udivlenijem chvalil ostroumnosť, i opaternosť Marka.

Marko že dal polnomočije fabrikantu, aby erarsku asignaciju mohol zamíniti, a ostatok na jeho šparkassovu knižočku, s banku vybrati, a knižočka jemu, čerez jeho šparkasu, imíjet nazad doručenna byti.

Až teper vidíl, što za veliki hroši zarobil on s kupečestvom! Vyplatil cílyj majetok, isči jemu ostali takoj dví tysjački, — po paru ročnoj usilovnoj prací!

Prišol domu i s radostju rospovídal o vsem. Druhij den' včas rano pojíchal do místa, a takoj vystavil upolnomočenstvo, pro svojeho fiškala na intabulaciju, i na proces otškodovan'ja protiv arendaša, za spustošennyj lís i budinki; zatjahli sekvester na inventar; predstavili arendaša pered korolevskoho sudiju, a sej vyholosil jemu sekvester i na jeho velikij místickij dom, poka vse v porjadok ne prijde, i nevykontetuje novoho vladítelja.

Žid dobrí ne oduríl, ibo on sam chotíl majetok zahrabati, pro to provadil taku hospodarku. I tot

rok, mal pjať sot sjah sjahoviny narubanno na prodaj! Tretij rok ne platil arendu, pro podlyj urožaj i pro iny vyhvarki.

Arendaš jojčal, vajčal; ne spomohlo nič. Markovi zaplatil na veliku prosbu, lem dva tysjač zolotych otškodovan'a, a i devjať sotok reštanciju arendy. Marko i tí devjať stovki moh sobí zaderžati, odnakož ich zaslal fabrikantu.

Arendaš musil poplatiti i vsí sudovy izderžki-kelčiki, i Markovy vydatki. No, on s toho majetku bohačom stalsja, i jesli Marko chotíl byl zajti protiv neho, dlja advokatskoj porady, to byl dva-tri razy stoľko platil Markovi.

A tak Marko deševo-tun'o prišol k majetku, otcovskij svoj orek nazad polučil, i išči ostala jemu krasna summa, do handlju i do hospodarki.

Fedor i Katuša ne mohli to vse pochopiti, a ni rachunki Marka, lem divovalisja nad nim.

— "Popočko moja, pravda, že jem zatrimal svoje slovo? Što jem svojej pokojnoj mami priobícal, vypolnenno cílkom. Lem byla dožilasja išči toho sčastja, a osobenno, že byla s toboju, Katuš, poradovalasja."

XXIX.

ARKO najal porjadnu čeljaď, podčinil ich roskazam svojej ženy i Fedora, sam že provadil daľše kupečestvo-handeľ; no v najpiľníjši roboty, vsehda doma byl, a sam provadil gazdovstvo. Ne mohli pred nim ukryti a ni taki chiby, što pered mísjacom stalisja. Na skoľko s čeljadju ostro zaobchodilsja na stoľko ich platil dobrí, i spomahal vo vsem. S dobrymi zaobchodilsja, jak so svoimi rodnymi Pijanstvo, proklinan'e, línivstvo, meždu služasčimi svoimi ne poterpíl. Čeljad vyberannu mal; služili vírno, 'bo i mali za što!

Pervyj hod hospodarstvo, ledvo prineslo stoľko dochodu, že byl vyplatil čeljad i podatki. Pered vesnoju pojíchal v sedmohradsku, prihnal ottuda pjaťsot ovec, barany i škopy. Polovicu ostavil pro sebe, druhu polovicu sprodal na Špišu. Jeho polovina, tak rečenno, darom prišla jemu. Založil košar. Volna, syr, bryndza, pokryla vsí vydatki; na ženticu kupil pacjata. Bukov tot rok srodilosja bohato. V oseni iz Serbii prihnal šuty, na bukov. Vypasenny, tolsty svini prodal. Do gazdovstva zaprovadil porjadnyj statok. Pomaly, rok pri roku, stavľal novy hospodarsky budinki. Gazdovstvo uže samo postarčilo vydatki. A on sam handľoval daľše.

Hroši prichodili s každoj storony. Seljane znimali pered bohatstvom Marka kapeljuch, a panove isči boľše pered jeho bystrym rozumom, pered smíloju predprijemčivosťju. Na skoľko vozrastalo jeho bohatstvo, na stoľko holodníjšim stalsja Marko.

On isči, jak voin, ponjal dobrí vartosť hrošej i vplyv bohatstva, v samych najvyssích kruhach. To same skusil sam na sobí. S hrošami i majetkom, vozrastalo i jeho považen'e.

On i jeho žena, o otca ani ne hovoriti, po seľskomu odívalisja, choť pravi, i v čorniní hoden byl choditi. On nosil hunju, a v zimí kožuch, gubanju; jeho žena chodila v čepcí, i v ropkannom kabatí. Na vníšnosť ne dal nič; odívalsja krasní, čisto, no po chlopski; no, i tota odív, ne stojala ich nič: domašnja robota, kromí skoreň' (čižem). Jemu veliku radosť dílalo, že "panove veľkomožny," klanjajutsja "huní", a ne hunja ich "veľkomožnosti."

Už pri vojsku vidíl, že iz domu chudobny, choť jak talentny officery, men'še povahi mali pred svoimi predstavlennymi, jak synove bohačov, choť i rozumom ne duže obdarenny byli. No, tak jedny, jak i druhi, men'šoho, jak i vyššoho rangu, vdjačno dali vprjačisja, v jarmo bohatstva, hrošej!

Isči i prostyj infanterista, jesli ot svoich rodičej bohatše polučal, a v kantiní moh čestovati svoich unteroficerov, abo s domašnymi poslanijami: sloninoju, maslom, kolbasami pohosčal, lehše osvobodilsja ot zaslužennoj kary, ili tjažšoj roboty, jak bidnyj.

A na selí, ne tak samo? Ba isči hor'še. Rozum seljana, dlja osmin šacovali, cínili. Kto imíjet dví osminy, na osminkara, lem tak s vysoty vzerajesja. A služnicu, za ženu, gazdovskij syn ne vzjal by, choť i jaka čestna, robotna, mudra, ibo to han'ba.

A u misčanov, inšak?

Marko pro to, konečno chotíl stati bohačom. Ne dlja seľskoho ponjať ja, no takim, žeby i panove uznali, že on pravdivyj bohač. Pered seľskim hospodarom, štiri voly, šesť osminy, neizmírimym bohatstvom viditsja. Marko chotíl perevyšiti vladínijem zemeľ, lísov, chudoby, hrošej i najbohatšoho sosída, pana orečnoho.

Jemu teper už ne tak tjažko bylo. Na sebe ľoľše ne vydal, ni na familiju, jak pered tím; sam pracoval, robil, kupoval, ne potreboval agentov, a ni nijaku čeljad vo vysluží svojej osoby, domovstva; ne marnil hroši i čas zabavami, hostinami, balami, kupeljami, dorohimi ubran'jami. Jeho hroši sami na sebe pracovali, lem stoľko musil uvažati, čtoby vítor nerozvažnosti, ne zdul ich s jeho doloni.

Dančin tjažko moh vžitisja v bohatstvo, do vydan'ja roskazov. Jemu obtjažno bylo dozerati čeljaď, vykričati, štrofati, iz služby vyhnati ne sposobnaho. A Katuši, to vse isči obtjažníjše prichodilo pri jej dobrom serdcí, i skromnosti.

Ju osobenno mučilo, čto muža svojeho časami, i za dva-tri tyždni, ne vidíla. Ľjubila jeho dušeju i serdcem. Ju ne tíšilo, že iz takich podorožach veliki zarobki prinosil domoj. Jak začital stol

zolotom, bankovkami, jej to radosť ne zrobilo; ani ne zahljanula na hroši. Ne raz hovorila i prosila:

— "Marku, što mi s toho, že hroši ležat v šparkasí? Što mi s toho majetku? Ja tebe choču mati, tebe choču pri sobí vidíti." Oči jej slezami zaplyli.

— "Holubočku moj serdečnyj, lem chviľku poterp', a vecej ne pojdu nihde ot tebe."

XXX.

STARYJ Soroka pomer. Dobryj chlopisko byl, lem ked by byl rychtar'stvo ne prijal na sebe. Pri tom rospilsja. Ko tomu isči, i tot nesčastlivij jedinačok, Petro. Nijakij chosen ne imíli s neho. S nevístu pokoj — dosť malo bylo jeho i pered tím, — iz Sorokovoj chaty cílkom sčez, osobenno pro staroho Soroku. Hanja s mužom neprestanno vadilasja; pravda, pričiny bylo boľše, jak nadosť. Ale ked staryj otvažilsja Petrovi dašto povísiti, do bitki byla bralasja.

— "To moj muž, naj jemu nikto ne rozkazuje, nato ja tu. . . . ."

Staryj boľše ani ne míšalsja do ničoho. A pro to zas stara sčekala na neho:

— "Što ty za gazda, jakij ty otec, že porjadok ne robiš'?"

Što moh, zrobil i doma i na polju, taj konec. Kohda lem moh, pošol do urjadu, no terezvyj ne vernulsja domu. Očevidno marníl, upadal, a po korotkoj chorosti, vynesli ho na cmyntar'. Pered smerťju, pred vsími, pri pritomnosti svjasčennika hovoril:

— "Djakovati Bohu, teper už budu mati pokoj, ne lem ot ženy i syna, no i ot nevísty."

Stara s plačom prosila, žeby ich požehnal:

— "Iďte iz chiži, nažehnali ste sja mnja dosť; dajte my choť spokojno skonatiť"

Pochovali Soroku staroho, jak i druhoho možnoho gazdu. Na dvorí byla propovíď i otprošanka, jak sobí žadal, a potom vyprovadili s procesiju, do cerkvi. Stara s nevístu, taki plači, žali vyvodili že kto neznal ich domašne žiťe, byl nad nimi rosplakalsja.

Vpročem, to i takij u nas, starodavnij obyčaj, na pochoronach; oplakujut, vyvodžajut, naríkajut, chvaljat, že ne mož peresluchati, a jak pomeršaho zahrebli, ani slíd toho velikoho žalju. Pomer i konec. Ne jesť, kto by na hrobí, toho tak oplakannoho, dakoli jeden "otčenaš," pomolilsja, abo cvítočok zasadil na jeho hrob. Ta i hrob zavalitsja, nít kto popraviti!

Takoj po pohrebí tot deň', Sorokovy vsí troje prišli do Marka. Jemu to, pro svoju Katušu strašenno merzko bylo. Katuša, jak ich vidíla do dvora vchoditi, skrylasja do tatovoj komorki. A ni ich ne privítala.

— "Marku, my prišli do . . ." — začala stara Sorokanja, no zbalamučenna prestala hovoriti. Ne znala, ci "ty", ci "vy" jemu skazati. Pered tím s nim nikohda ne besídovala. Dosť je molodyj, žeby jemu tykati, no jak že ne dvoiti takomu bohaču, orečnomu panovi? Hanja sejčas perervala jej:

— "My prišli do vas na spomahan'e." — Hovorit. Porozzeralasja zavistlivo po krasnoj svítlici, i myslit sobí: Ked byl tot durak, neshordíl so mnoju, teper ja mohla taka pani byti, a ne styda-

tisja za takoho muža! I popchala Petra vpered, bo zbalamučennyj za nimi stojal, i dusil, obertal kapeljuch v rukach.

— "V jakoj ríčí?" — Prositsja korotko i zimno.

— "Žeby ste nas s hrošami vypomohli." — Zanjala stara slovo. Uže znala, že "vy" a ne "ty".

— "Na što?"

— "S Petra, pri gazdovství ne mame nijakoj pomoči. A on by rad so statkom kupčiti."

— "Što — to by zarobil do gazdovstva." — Potverždaje Hanja.

— "Skoľko by vam trebalo?"

— "Choť lem dvasto zlaty." — Hovorit stara i pozerat na svoich, ci ne bude malo?

— "Ci imíjete hotovy hroši okrem toho?"

— "Nít."

— "Jak vižu, vy barz podle ponjatije majete o handljarství so statkom. Koli ja začal u mene bylo povyše poldruha tysjačok v hotovosti. I to bylo malo bylo, jesli by ja sja dostatočno ne rozumíl k chudobí". — Až teper ponuknul ich s kreslom. — "Sjaďte sobí; ja vam svoje mnínije povju. S dvasto zlatyma moh by poprobovati na šutych. No ci on rospoznat chvoru svinju ot zdorovoj; ci znat što to krupnista? Bude znati, kotra na mjaso, kotra na omastu, abo na rosplodok? Znaje on, hde i jaki svini radi kupujut, i prodajut, a hde ich može dostati? S rohatym statkom? Ci on rospoznat zachvorityj statok, ot zbídnítoho; znaje povísti, kotryj kormlennyj na zelennoj paši, na pomyjach, abo na suchoj paši? Potrafit s okom ocíniti vahu?

A isči sto iny veci! S kon'mi? Ja tri roki sluzil pri vojsku . . . ."

— "I ja tri roki . . ." — Prerve jemu Petro.

— "Znaju, kapraľ!" — Serjozno hovorit Marko. Petro zastydalsja, ne znal što robiti, v zamíšateľství položil kapeljuch na holovu, Hanja s han'by, — pri nem sidíla, — šopla jemu porjadno meždu rebra s lokťom, a sorvala kapeljuch s holovy. Marko, jak byl nič ne sbačil, hovorit daľše:

" . . . . pri konjach, i tam jem ne malo naučilsja. Ja s velikim čislom torhoval. Zachoríl mi jeden statok, što ne raz stalosja, ani jem ne počuvstvoval. No, kto s malym začne pri utratí, jednoho kuska, utratit cílyj kapital. K tomu, Boh mi očevidno pomahal; a ja sam nikoli, jednu kropku nijakoho napoja ne vypil, do dnes'. Kto rad upivajesja, naj do takoj praci ne beresja, bo ne lem ošukajut, oklamut jeho, ale pri hrošach i žiťe može utratiti.

Stara zadumalasja. Petro spustil holovu na hrudi, a Hanja lem s plečami stisla: jej muž, a ni na to ne sposobnyj.

— "Iďte domoj, i rozvažťte sobí lípše!" — Vstal. — "Prebačťe, ne imíju časa."

Pošli. Ale druhij den' už suť nazad.

— "Ta lem naj by poproboval. Prisjah, že boľše palínku ne bude piti." — Hovorit stara. Marko o hroši ne bojalsja.

— "Jaku že zaruku date mi?"

— "Kontrakt dame so sebe. Už lem naš orek vartat jednu tysjačku!" — Hordo hovorit stara.

— "Dobrí, no ja hroši zaintabuluju na vaš orek."

— "A, to pro što?" — Nehoduje stara.

— "Pro to, 'bo ja ot moich hrošej lem zakonnyj interes beru. Žid može dati i na pisemko, bo on bere po dvacaťpjať, a i boľše, ot sto. Ked jemu propade u jednoho, vynahorodjat jemu druhi. A s rešta, ja vam hovorju: pri handľovanju vašoho Petra, vy ne lem hroši, no i majetok lehko možete utratiti. Vpročem, moi pinjazi mi, v moich rukach, za pol roka podvojatsja. Ja vam ich ne nukam, ale išči i othvarjam."

— "My, už lem pozičime jednu tysjačku, jak bude, tak bude."

— "Dobrí. Zavolajte natariuša, kontrakt vyhotoviti. Podpišete jeho vsí troje, no i na tvoj orek, Han'o."

— "Na moi osminy?"

— "Inšak ne bude. S Bohom. Prošu vas, boľše do mene ne choďte. Ja inu robotu maju."

Prišli domu. Petro prosit, molikat, až plače. Do samoj noči ssorilisja, vadilisja. Petro priobícal, že pojídnat im sluhu, a na žadosť Hani, Osifa Drabovoho, abo jak jeho nazyvali: Amerikanca. Tak Hanja prizvolila intabulaciju, i na svoi osminy. Druhij den' zavolali natariuša.

Nova klopota. Marko ani ich ne pustil k sobí. Naj ne robjat jemu neprijemnosť. Bylo brati, koli daval. On ne šparkasa, naj idut tam. Chodjat za nim, prosjat. Darmo. Pošli k staromu Dančinomu: on ne mišalsja do Markovych díl. Vzjali napered Katušu, naprosili.

— "Marku, spomož' že ich, spomož'."

— "Holubočku moj. Tvoju peršu pros'bu vy-

polnju. No, znaju že pro toty hroši, hryzota mnja ožidat. Vse ravno."

I im skazal, što jedinko lem žení svojej na djaku, im požičit. Podpisali kontrakt.

Jak Marko doznalsja, že kto ide do služby k Sorokovym, na čistym byl s Hanju.

Tot Amerikanec, za štiri roki byl v Amerikí. Tam a ni centa ne zašporoval, no išči svoi dví osminy, s fundušom, prodal i pormarnil. Žena s žalju zachoríla i pomerla, a tohda navernulsja domu; stoľko hrošej ostalo jemu s osmin, što sobí drahu zaplatil. Holyj, bosyj prišol nazad. Chlopisko, jak dub no poslídnyj podljak, línjuch, pijanica. Lem tak valjalsja po selí, osobenno v korčmí vysluhoval. S Ameriki pisali, že i tam lem takij pracovnik byl. Marko takoj hovoril staroj Sorokaní:

— "Teto" — choť pravi nijaka ne rodina, no po seľskomu obyčaju. — "Mi sja tota cíla vaša robota ne pačit. Ne puščajte Petra ot domu, naj dozerat svoju ženu. Mi sja vidit, že pri tom handlju utratite vse. Až i počlivosť. Na starosť ne budete mati, hde holovu položiti. Ja hroši prijmu nazad, a išči i notariušovu robotu sam zaplaču."

Stara dobrí porozumíla Marka, hde jeho besída pokazuje. Cílu noč' ne mohla ot starunku spati, no . . . ne posluchala dobru radu. Okrem Markovoj tysjački bylo i inše dovstvo, a ne malo, na kontraktach.

Druhij den' prišol Petro, i prosil Marka, žeby

jeho vzjal lem raz, so soboju. Marko prosto i ríšiteľno otkazal:

— "Jeden za druhim na jarmaku choditi ne možeme. Ja kupuju i prodavam, a ne maju časa o inše staratisja. Stih by ti jarmak ne vydaritisja, išči by ste na mene složili, že ja byl pričinoju tvojej utraty. Paru tyždni i tak choču doma byti."

* * *

Markova povaha s dnja na den', vozrastala pered seljanami, 'bo i sčastlivu ruku imíl. Do čoho lem jalsja, vse sčastlivilosja jemu. A ko tomu spomoh každoho, jesli obernulsja do neho. Jednomu zerno sborgoval, druhomu hroši požičil, a pravdivych, bídnych, i bez pros'by, sam spomoh. Lem pijaci, darmo išli do neho, s takimi ani do besídy ne stupil. Dvoil jemu každyj, i stary gazdove, ba až i jeho rodina. I svjaščennik začal jemu dvoiti, no on žartovlivo, prosilsja jeho:

— "Otče, že mi Boh malo lipše dopomoh, už mja ne chočete za syna?"

— "Pravdu imíješ', syne moj, Marku! No vidiš', svít tot samyj, što i za Mojseja byl: tancuje okolo zolotoho teljata. Iskrenno radujusja, što ne chočeš' stati na podnožije, na kotorom stojalo zolotoje telja." — I podal jemu ruku.

Vmísto staroho Soroka, kotoroho termin už i tak schodil byl, vyberali novoho rychtarja. Ne prišol sam staryj orsackij, kotoryj Marka dobrí poznal i učtil, lem jeho zastupnik, molodyj panašok, iz toj sorty, kotory svojej osobí veliku vartosť, v každodennom žitju pripisujut, i o sebe mnoho mysljat. Seljane poschodilisja. Podorsackij, pod-

učil narod, dlja rasporjaženija zakona o važnosti ich voľby, i prosilsja: Koho by chotíli za rychtarja? Jeden dolžnik Markov, choťa otvďačitisja za pomoč', skričal:

— "My by chotíli Marka Furmana!" — A ni boľše ne kandidovali. Jednohlasno vyvolili Marka, za sluh sela. Notariuš sejčas skazal orsackomu, že Marko nijakim sposobom ne prijme rychtar'stvo. Velikij handeľ provadit so statkom, a ne raz dva-tri tyždni ne jesť doma, i okolo svojeho majetku imíje mnoho pracy.

— "Jesli jeho selo jednohlasno vybralo, musime oprositisja jeho samoho." — Hovorit podorsackij Zaslali po Marka. Doma byl. Vstupil Marko na místce voľby, poklonilsja pered panami i narodom, a prosilsja:

— "Na što dali ste mja prizvati, pane podorsackij?"

Orsackij posmotrit dobrí na neho, ibo jeho ne nazyval "panom veľkomožnym," polholosno hovorit, po madjarski, k notariušu, myslil že Marko ne rozumíje:

— "Tak viditsja mi, pane notar, že tomu chlopovi, bohatstvo barz vlízlo v holovu, mušu jemu pokazati, že pri tom vsím, on jednak lem prostak!" — Notariuš až dusitsja ot smíchu. A Marko, bez hníva no považno i povoľno otpovídajet, takže po madjarski:

— "Nít, pan orsackij, mi bohatstvo ne vlízlo v holovu, lem znaju, što zakon mi tí samy prava zapevnjaje, jak i panam 'veľkomožnym'!"

Orsackij dobrí iz kresla ne upal, tak pomíšalsja i nervozno hovorit po russki:

— "Vas selo izbralo jednoholosno za rychtarja, a ja vas dlja zakona potverždaju v tom urjadí!"

— "Pan orsackij, ja tak Vam, jak i selu blahodarnyj za dovírnosť, no za službu djakuju i ne prinimaju!"

Orsackij, čerez svoju pervu neudaču (fiasko), už i tak rozdražennyj, na siju otpovíď obernetsja ko notarju i hovorit jemu po nímečki:

— "To už bezočlivosť ot toho prostaka, — ja jemu potrafju na žilu!"

Notarij vychvatil nosovu chustočku i začnet do nej kašljati, a ot smíchu až pod stol zohnetsja. Marko serjozno otpovídat, takže po nímečki:

— "Nít, pane podorsackij, to ne bezočlivosť, lem znatja prav moich. Ja pro važny pričiny, a ni na vaš činovničeskij roskaz, rychtar'stvo prinjati ne možu. Vpročem, pane, s učtivosťu, no na raz vsehda, vyprošaju sobí taki oskorblenija!"

Narod ne rozumíl, ne znal što díjetsja, lem divujutsja, jak orsackij vmísto uspokoitisja pro fiasko, i zahladiti neudaču, rozdraženno skočit i po russki skričit:

— "A ja vam pokažu, že prijmete! Inače naložu na vas sto zlaty kary." — Notariuš tichen'ko blahat, čitkat molodoho panaška, no ne pomahat nič. Marko že usmíšlivo otpovídat:

— "A ni jeden krajcar, pane podorsackij! Pan vicišpan vam to jasnijše budet laskavyj vytolkovati. Isči raz izjavljaju: urjad ne prijmu, a

protiv kary i povedenija podorsackoho i tu, i pred panom vicišpanom lično zaprotestuju!"

Obernulsja k narodu, uklonilsja im: — "S Bohom!" — I povoľne, na panoch a ni ne obzrívšesja, ostavil místce voľby.

Marko veselo prijšol domju, pocíloval svoju popočku, i smíjuči rospravljal jej o jeho rychtarství, i o naložennoj karí:

— "Vidiš', popočko moja zlata, što jem ti obícal, o dva-tri tyždni stanetsja. Pan veľkomožnyj orsackij musit prijti k tobí poklonitisja, a hunju preprositi!"

Katuša nastrašilasja. Orsackij maje do nich prijti? Što ona jemu povist? Jak ona jeho prijme? Koli ona s panami isči nikohda ne besídovala:

— "Radše, naj by ne prišol!" — Prosit muža.

— "Musit prijti! Ja choču! Naj sja naučit učtiti hunju!"

Markovy gazdovski koni doberanny, krasny, siľny byli. Ne lem do plucha, no i do pan'skoho koča pristali. Pro sebe, pod sídlo, trimal krasivoho žerebca; a jeho radosť byla v sídlí, prochoditisja po svojem majetku, po lísi i razporjažati.

Osídlal sobi konja, i otjíchal v místo, hde i kromí toho važnu robotu mal. Vicišpan vysluchal jeho protest, i jemu pravdu dal. Nakoli podorsackij prišol na stoličnyj dom, uže jeho takoj predvolali pered vicišpana, kotoryj jemu holovu porjadno obmyl i ostro nakazal, čto pod četyrnadcjat dnjami, pereprovadil novyj vybor, a u Marka že, naj zalahodit svoj promach. Panaškovi, to ne mohlo byti po smaku, no prikaz, ta prikaz!

Druhij tyžden' podorsackij s notarijem, snova prišli v selo i prosto do Marka. Bídnjatko, Katuša, ne znala što s han'by robiti, kohda tí panove pered neju poklonilisja, podali jej ruku, a orsackij krasnymi slovami udostovírjal ju, o svojej učtivosti:

— "Radujusja, pani Furman, že so ženoju našeho počtennoho hospodarja, imíju sčasťe poznakomitisja. Teper' uže, na moju česť, udostvovírjaju vas, pan Furman i vašu milu panju, že radujusja, čto jem tak ne taktično zaobchodilsja s vami prošlyj raz, bo može inšak, ne byl jem imíl slučaj, vašu prijemnu znakomosť oderžati. Očen' radujusja!"

A tot molodyj panak, prijemno rozhovorival, vyprošalsja, otpovídal, jak by lem s rovnaho obrazovanja ljud'mi byl zabavljalsja. Pochvalil Katušu, jak primírnu hospodinju; pomerkoval čistotu, otpovidne zarjaženije svítlicy. Katuša osmílilasja, rozbesídovalasja, žartovala, a tak mudro, prijemno, že Marko s potíchoju sluchal i prizeralsja na nju.

— "Vpravdí mila, mudra i krasna žena, tota moja popočka!" — Myslit sobí Marko. Dobru hodinu posidíli panove u Marka, prijazno rozhovorivali.

— "Pani Furman!" — Prosčajesja molodyj orsackij. — "Očen' mi prijatno s vami poznakomitisja, i prošu o laskave pozvolen'je, čtoby i druhij raz moh vstupiti vo vaš počtennyj dom, i svoj poklon otdati vam." — A Katuša otpovídaje:

— "Nam vsehda prijemno bude, vas, pane veľkomožnyj v našem domí privítstvovati; a jesli ne

shordite s nami, to zaprošaju vas, panove, po voľbi, na malen'ku zakusku povernutisja do nas." — Marko s udivlenijem smotrit na Katušu. Ci to vpravdí, jeho tichon'ka popočka? Očen' zradovalsja. On chotíl byl ich pozvati, no ne osmílilsja, žeby ne prinesti ženu v zamíšateľstvo.

— "Jesli laskavo pozvolite," — poklonilsja jej orsackij, budeme tak smíly. Do svidanija!"

Bez rozhovoru, molčanlivo išli dorohoju, na místce voľby. Orsackij rozmysljal o Markovych, že hde tíž nabrali, toty sprosty ljude, takoj pristojnosti svítskoj? Tak muž, jak i žena. Marka nespokoila zakuska, na kotoru Katuša panov zaprosila. Perši hosti v jeho domí. A što boľše, jaki?

Marko kupil serebrjanyj stolovyj pribor, damastovy obrusy, salfetki; no što počne s nimi Katuša? Tak suť do dnes zapakovany, jak ich iz místa prines. Taj ona nikohda ne vidíla zakrytyj pan'skij stol. A, što že dast na zakusku? Kavu i sami jídjat, no jak predložit ju, pered hostej? Što dast k nej? Markovi až v holoví hučalo. Lem byla ich ne pozvala. A, že on s nju isči o takom slučaí ne besídoval? Što bude to bude, lem smíšnym ne statisja!

Začalasja voľba. Orsackij šikovno predložil narodu, že na prošloj voľbí velike neporozumlenije stalosja, a že on s panom "Furmanom", ne zakročil cílkom dlja zakona, ibo ne vysluchal jeho pričiny, pro kotory rychtar'stvo prinjati ne može. a ni ne musit, pro to prošla voľba vyšším sudom, uničtoženna, a "pan Furman", ot naložennoj pokuty osvoboždennyj. A, to tak sposobno predložil,

že sebe ne ponizil, a Markovi odnakož zadosťučinenija dal, jak by preprosil jeho byl publično.

A tak vozzyvat narod, čtoby postavili kandidatov troch, a s tích potom odnoho sobí vyberali za hlavu sela.

Naš čelovík, choť i ne učennyj, no ostroumnyj. Ljudi porozumíli, že orsackij prebačin'ja byl prositi u Marka, ibo inače ne byl musil do jeho chaty ponižitisja. Što Marka v očach naroda, lem vozdvihlo, a na jeho česť poslužilo. Pyšnymi stalisja na neho: — "To naš čelovík, chlop, jak i my!"

Orsackij takoj obernesja k Markovi:

— "Vy, pane Furman, jak tutešnyj orečnyj pan, imíjete perše slovo. Koho myslili by vy, za najotvítnijšoho na sej urjad?"

— "Ja, pane orsackij, lem takij prostyj chlop, jak choť kotoryj s tích moich bratov. Boľše prava ne imíju, jak bodaj kotoryj. No, jesli bratja moi pozvoljat mi, mnínije moje vyskazati, to ja by myslil, že najotvítnijšij, jak pis'mennyj i trezvyj čelovík, byl by Michail Tarbaj!"

Gazdove, lem popozerajut jeden na druhoho. Na Michaila nikto a ni ne podumal. Každyj musil priznati, že Tarbaj pracovityj, porjadnyj mužčina, pis'mennyj, trezvyj. Hej, hej, ale ne imíjet lem poldruha osminy! Takij bidnjaha v tom selí išči ne rychtaril nikoli! Han'ba na selo, a styd na bohatych gazdov. Marko, to dašto inše?! S jednoj lajbikovoj kišen'ki, moh by vyplatiti i samoho orsackoho. Ale Tarbaj?

Samoroblenny kandidaty merzko, a proči bajdužno prizvolili. Jak že protivitisja orsackomu, ked

i na Marka opovažilsja lupnuti sto zlaty štrofu? Na Marka! A jak že Markovi protivitisja, koli cíle selo ot neho zavísit? Hm! Ked byl tot Tarbaj, choť lem počestoval selo za voľbu! Ale a ni išči teľo česti neproukaže čestnoj hromadí! Sam sobí sanuje, a do korčmy, jak druhij porjadočnyj gazda nikoli ne zazrit. Jakij rychtar' bude s neho?

Lem razmysljali .... no protivitisja ne osmílilisja, a tak Michal Tarbaj ostal zvolennyj za rychtarja, jednohlasno.

Po voľbí chlopy ticho poroschodilisja. Nískoľko odnak zašli do korčmy, jedny z hnívu, že ne oni ostali rychtarom, druhi že po staromu obyčaju. Nikto ne pamjatal s nich na taku suchu vyvoljanku. Nebosčik Soroka? To byl rychtar'! Jak joho druhij raz vybrali, pol sela pilo cilyj den', na jeho sčet. Až i pobilisja, a protivnoho kandidata tak načesali, že lem joho očutili. To byla voľba!

Už po pervych poharikach, jazyki rozvjazalisja, i začali pojedny nehodovati:

— "Molodyj, chudobnyj!"

— "Za hajtola hej, ale za hlavu sela!"

— "Ani díti ne posluchajut. A što počne s parobkami?"

Kočmarju strašno ne ljubilsja novyj rychtar':

— "Jak by každyj gazda tak sobí sanoval, ani by čelovík na svítí ne moh žiti! Vas gazdo Andreju, mali byli vybrati. Staršij, rozvažnyj, učtivyj gazda, jak vy, a ne takij molodyj!" — Lestitsja žid, bo Andrej, s žalju, že ne byl vybratyj, už druhu halvu roskazal, a prezríteľno otpovídat:

— "A ci mi toho treba? Ci ja sja za rychtar'-

stvom šalju? Ne mam s čoho žiti? . . . Hej! . . . A ni slova ne dali nikomu skazati. Orsackij u Marka už pered voľbu vse okončil. Daj že sja štrofati! . . . . Kto znaje, što obícal Tarbaj Markovi, za rychtar'sku paličku?"

Hryzesja Andrej, ne malyj podperateľ i zastupnik fljaščiny, i korčmy, i znakomyj kandidat na rychtar'stvo ot víka!

— "Ha!" — Ozvesja Petro Holota, Andreja kum duchovnyj, i sotovariš v palínčanych prileži-tosťach, šenkovyj kamarat. — "Mar—ko! Aha! Pered paru rokami s kufrikom prišol do sela, zajíl Dančivnju, nazhartal tysjači. Boh znaje, jakim sposobom? Vykrutil majetok, a teper' . . ."

— "Pst! Kume," čitkat jeho sam Andrej, — "merkujte, što brešete!"

— "Što?" — Roskričitsja uže pijannyj Holota. — "A ci ja sja takoho Marka išči boju? Ci ne hvarju pravdu? Za to, že on zasíl židovskij majetok, išči je nijakij ne orečnyj pan, lem takij . . . šol — tys!"

Poozeratsja Holota pobíditeľno, a . . . . sam sidit pri stolí! Pritomny vsí, choť i tjažkali sobí, pro vyvoljanku, na Marka, ne pravi pro osobu Tarbaja, no boľše pro počesne, na kotre s pevnostju rachovali, odnakož sčiro považali Marka. Na taku skvernu besídu Holoty, po tichon'ki vstali vsí, i von s korčmy. To i im pribohato bylo. Petro obačilsja, že sam ostal, i opamjatalsja. Sam žid, Lajzer hovorit:

— "Gazdo Petre, škoda bylo vam take poplesti! S toho balamuta može byti!"

Markovi takoj tot samyj den', rospovíli Petrovu besídu doslovno. Marko zasmíjalsja:

— "Ja šoltys? Može byti!" — No ne zabyl.

XXXI.

ŠKOLÍ, hde voľba otstojalasja, ne ostal nikto lem komissija, dlja podpisan'ja vybornoho protokola. I Marko, lem išči raz zaprosil panov, sponahlilsja domoj, žeby porychtovati stol, a pokazati Katuší, što jak imíje vnesti na stol, i jak ponukati?

Marko pribíhne domu, vstupit v svítlicu, ot radosti až skričal. Stol zakrytyj tak, jak ne moh lípše u dajakoho pana. Novyj obrus, na tri osoby zakryto; porcelanovy, fajny tareločki, serebrjany ložočki kavejovy, fryšno napečenny pogačiki, maslo, syr, bryndza, med, voda stakany (pohary); vse na svojem místcí, až i, v odnoj vazí malo kvítja, — oj krasní! Marko ne lem ljubil svoju ženu, no pyšnyj začal byti na nju. Hde že naučilasja? A ona stoit v dverjach, prizeratsja na Marka sčastlivo:

— "A, hej že krasní? Marku?"

— "Zlata moja popočko! Prekrasno." — Ide k nej, že ju poljubit, pocíluje, a hosti vchodjat v dvor.

Panove okončili protokol, vyborna komissija podpisala. Novyj rychtar' složil urjadovu prisjahu. A, tak panove pomalu pustilisja do Marka. Orsackij ne moh prechvaliti Marka i jeho ženu i hovoril notarju:

— "Pane notar, naj by siju prostu ženščinu odíli, v porjadnu odeždu, ne vystupitsja nijakoj elegantnoj damí! I v tom bezobraznom čepcí, krasiva, prijemna žena!"

Ljubopytno ožidal na zakusku; jaka može tíž byti, u jednoho prostoho hospodarja?

Na takoj išči ne byl nikoli, ani ponjatja ne moh mati o nej. Vstupili v komnatu, i ne men'še byli udivlenny, jak sam Marko. Katuša privítstvovala ich, orsackoho posadila na perše místce, na pravo notarja, na lívo muža i hovorit s usmíškoju:

— "Prošu, pane veľkomožnyj, ne čudovatisja, jesli ne po vašemu. My prosty ljude, po panski ne znajem vas prinjati."

— "Po panski? Vy, pani Furman, žartujete! Na moju česť, že u nas ne lípše, a ni može ne tak, jak vy nas bohato prinimajete. A vaše místce, pani? Vy dolžna k nam sjasti.

— "Ja imíju ješče roboty, prošu vas vyslužiť sobí, jak doma .... Može boľše čornoj kavy .... a može smetany? ... S tích pagačikov ... prošu! .. Masla ljubitsja? ili medu? .... Marku, nukaj že hosti."

S tím vyšla do kuchni; k stolu sjasti ne otvažilasja. Bojalasja, že ne potrafit tak, jak potrebno. Kava, maslo, syr ... vse prevoschodne.

Smačno jídjat, chvaljat.

— "Pane Furman, vy sami ne znajete, jake sokrovisče majete vo vašej počtennoj paní!"

Prišla Katuša i služanka, pozberali so stola kafejny sosudy, i podavali tarelki, a Katuša vnesla

na míski molodu kačku i ohurki. A tak sjala ko stolu, a služnica vnesla tokajskoje vino.

Hosti očen' dobrí čuvstvovalisja. Marko rospravjal im iz svojeho žitja vojenskoho, o svoju molodosť, pokazal im svojeho lajtnanta, na kryški zolotoho hodinnika. Veselo rozhovorivali, žartovali, smíjalisja. Orsackij premilennyj besídnik byl; rospravjal iz svojeho činovstvennoho žitja s narodom, humoristični istorki. A jak predstavil svoje fiasko, s Markom, pri pervoj voľbí rychtarja, tak smíšno bylo, že Katuša až splakalasja ot smícha.

Orsackij obernetsja k domašnoj gazdyní, i prositsja jej po madjarski, hde chodila v školu? Katuša lem smíjesja, vmísto nej muž jej otpovíl:

— "Moja žena ne znajet inšakim jazykom besídovati, lem po russki. Prositsja tja pan orsackij, že hde jes chodila vo školu?"

— "Vseho tri zimy do domašnoj seľskoj školy." — Otpovídat Katuša. — "A to jak? Hde učiteľ ne byl doma, abo zabalamutilsja, hde díti ne prišli vo školu. Hde ne byla škola vytoplenna, hde pretoplenna. Hde dajaka cerkovna otprava byla, ili komašnja, vesílja, krestiny, tohda učiteľ toržestvenno vyhnal nas domoj. No, a kohda učil nas, to boľše s oriškovu lisku, jak s bukvarja. Pravi što jem sja naučila, iz knižki pomolitisja, i malo napisati. To naša nauka!"

— "Škoda velika!" — Orsackij cílkom serjoznym stalsja. — "To ne smíjet tak daľše byti! Hrích protiv naroda!... Pane Furman! Jesli vaši dívčata seľski, tak schopny i rozymny, jak vaša žena, ta praviteľstvo hríšit protiv naroda, že ich

lípšimi školami ne zaosmotrit. A jesli potrebno i s nasiľstvijem!" — S uznalostju hovorit podsudija. — "Ja teper cílkom, innym vzhljadom divljusja na vaš narod, jak do seho časa. Vižu, što tomu narodu, lem dobra škola chibuje, čtoby meždu obrazovannymi narodami zanjal svoje zaslužennoje místce." — Hovorit seriozno.

A potom podjakoval, Katuši i Marku, za sčire hosteprijemstvo i prosčalsja: — "Pani Furman!" — Vzjal jej ruku v svoju i hlaskal. — "Nikohda ne zabudu vďačnosť vašu, i s prijemnu pamjatju, jednoho miloho dnja, otchožu ot vas. Dnes' jem naučilsja, čerez vas, vaš narod učtiti i ljubiti. Serdečno djakuju vam." — I otjíchal.

Marko serdečno poljubil, poprihortal k sobí svoju ženu, i ljubopytno prositsja jej:

— "Popočko moja zlata, taka jes' mila, krasna, mudra byla, že jem ne moh načudovatisja nad toboju. Skaži mi, jak to ty vse tak čudesno, fajno sporjadila?"

— "Opros'sja Marči. Ona mi isči i to povíla, jak i što mam besídovati, a jak ponukati."

Marja ich služanka, v místí u jednoho urjadnika služila čerez dva líta, i tak obučilasja mnoho, až i variti. Pro to ju vzjal v službu Marko, i dobrí jej platil, žeby zastupiti mohla Katušu. Marja Katuší, kotoru lem "gazdyn' " titulovala, vsehda rospravjala, jak u panov to, a sije tak, a toto sjak zvykli, a tamto tak; tak hovorjat, tak otpovídajut, tak ponukajut. Pro Katušu cíla škola. Jej zasluha byla, i vydarenna zakuska.

— "Orsackij jej dal zlatovku na darunok." — Chvalitsja Katuša.

— "A ty jej daj dva. A kadi pojdeš' do místa, kupiš' jej darunok, kordovanski čižmy."

* * *

U Sorokovych prevelika radosť. Petro s peršoho jarmarku prines domu dvadcať zlaty čistoho zarobku!

No, vekša radosť u Marka! Katuša slehla s pervoju dítínoju; obdarovala muža s chlopcom. Perva dítina, a što boľše chlopec! Dobrí bylo tím, što v tot čas potrafili obernutisja k Markovi, v jakoj nibuď ríčí; vypolnil každoho žadosť, pros'bu, ibo jemu Boh chlopca daroval! Pozdníjše prišla i dívočka. No, o tom, potom.

Perva Petrova udača u Sorokovych veliku radosť zrobila. Za tri dni dvadcať zlaty! Hde že by ich moh inakšim sposobom zarobiti? Dovžniki dopominajutsja, prosjat hroši s kady že ich vzjati? Ked ne takim sposobom? Stara zadovolenna, zabyla na vse zlo, što ju čerez Petra postihlo. Hanja, očevidno lestitsja okolo muža.

Poostrjajut jeho, žeby lem čím usilovníjše handľoval. Petro uvírennyj, že pod korotkim časom, ne lem dolstvo vyplatit, no hroši nazbijat. Až i do Marka zahljanul, pochvalitisja. Marko zimno prijal jeho, ne vyprošalsja: što i jak? Lem jemu isči raz hovoril:

— "Ja ti, Petre, raju i teper', daj ty tomu pokoj. Vernijte mi nazad hroši, a ni interes ne choču ot vas. Voliš' sobí sam gazdovstvo dozerati, i .... ženu!"

Bo to i čudny besídy roschodilisja, o Hanju i Amerikanca, po selí. Stara jedno-druhe obačila, no lem tak s daleka smíla Haní načerknuti, ibo Hanja tohda načala proklinatisja, narikati. Lem naj Petro zarabljat, bo to najvažnijša ríč', a potom zrobitsja i s Hanju porjadok, jak hrošej nadosť bude. Petro? Lem smíjalsja. Na što nespokoitisja? Što tam Hanja, Amerikanec, lem naj hroši budut! Marko lem zavidit. Na tom ostalo.

Po pravdí, handeľ ne tak podlo išol. Paru zlaty vsehda prines domoj. No, jakos' ich nihde ne bylo poznati. Osmílilsja, i tak revnivo pustilsja do torhovli, že časami cílyj tyžden' ne vidíli jeho doma; no, bez jakoho-takoho zarobka, ne vertalsja. Jeden raz čerez dva sedmicy chodil s jarmarka na jarmarok, a zatorhoval bez mala sto zlaty. Už teper' vsí vírili, že v korotkosti stanutsja bohačami i oni! Petro načal veličatisja, slavitisja! Pravda, lem doma:

— "Marko myslit, že to nikto ne potrafit, lem on; a ja mu pokažu, že i druhi znajut dašto!"

Petro stal otvažnym, cíly hroši vložil v kuplju. Trafilasja jemu dobra slučajnosť. Na jednym jarmaku, na licitacii, kupil osem pary voly, tun'o, dobrí. Lem to bylo čudno, že a ni stary handljare, a ni židy ne nabijali na neho? S toho velikij zarobok obícoval sobí. Dlja jeho rachunka statok na poly darmo dostal. Na dobryj čas. Za hranicu statkovyj jarmarok. Jak ked by narokom pro neho.

Petro ne imíl časa domu zajti, prosto perehnal statok za hranicu, a blizko, hde torh imíl byti, v

jednom selí zahnal do hostinca. V čas rano chočet daľše idti, zastanut jemu dorohu žandare, i povídomljajut Petra, že pro zaraziteľnu chvorosť, jarmaki zakazanny, a statok iz sela na selo, perehnati ne svobodno, ne možno, čerez tridcať dni! To ne žart! Osem' par voly, v čužom kraju, s hotovymi hrošami hodovati, ne mala ríč', boľše vynese, jak doma, na svojej potraví, za četyri mísjacy.

Prosit, molit, žeby jeho nazad pustili. Potolkovali jemu, že to ne spomože nič, ibo čerez uhorsku hranicu, i tak by jeho ne perepustili. A jesli zakaz poderžit, dva-tri mísjacy? A, što bude, jesli i jeho statok zachvorije? Ci by jemu pojti domu, ci ostati pri chudobí?

So soboju mal i pohanjača, hajčara, jak doma nazyvajut, jakohos' sbijsvíta, vagabunda, kotoroho lem na tot čas pojídnal, a ne znal, što je zajeden, s kadi proischodit, išči a ni jeho imja ne znal. Jak že spustiti na neho statki, "redii" (statskij pas, propusk)? A jemu konečno by pojti domoj, žeby znali, što stalosja, i na prokorm volov prinesti sobí hrošej.

Pošol do vujta, jak rychtarja za hranicu nazyvajut, tot lem s plečami stisnul, no Petrovi takoj skazal, čto chudoba iz sela nijakim sposobom ne možet vyjti, ba a ni z hostinca. A što boľše, išči na jeho keľčik-sčet, i vartu postavil k statku. Vartašu ostavil redii, dal hroši na krom, a pošol domu.

Hde psota ne vystarčit, tam jej bída prijdet na pomoč'!

Gazdovstvo svoje našol spalennoje; pohoríli do

tla. Ne lem budinki, no i statok shoríl. Ne spasli nič, lem hole žitja i toty rjandy na sobí. Zhoríli i Haniny budinki, ne mali hde pritulitisja.

Ohoň', s Haninoj porožnoj chaty sorvalsja. Velikij víter prešmaril horjaču kičku, na tretij funduš na chatu Sorokovych. Meždu tími meskajusčich dvoch gazdov, čudesnym sposobom, zachranili veliki stromy, i pomoč' otčajannych seljan. Zahatili jarok, tekučij dolov selom, a v prevelikoj sprahotí, polivali stríchi chat s vodoju. Čudo, že pri ostrom vítrí, lem četyre gazdove shoríli. Jeden čas uže tak vidílosja, že ohoň' perenesetsja i po-za dorohu, k budinkam Marka, na Dančivnju. A tohda bylo selo propalo. No, vítor nahlí obernulsja, a hnal polomeň', iskry i holovni, na pustoje pole.

Ked ne Marko, už to ne rychtar' Tarbaj, kotoroho na slovo Marka, izbralo selo, tak byl ohen' prevelikoje nesčastje nanes na selo. Teper' pokazalosja, že tot molodyj rychtar', dostojnyj byl toho urjada.

Marko ne imíl čoho bojatisja, kromí jeho verchovoho žerebca, i dvoch korov, cílyj statok v pan'skom dvorí nachodilsja. A Dančivnja, byla zaasekurovanna.

Vsjaki hutki, poholski, širilisja o sej ohen'. Hanja klenula, narikala na zly ruki, ibo, jak že inakše moh povstati ohon' s takoj chiži, v kotoroj ne meškajut, v kotoroj ohnja davno uže ne klali? Podpalenno! Tak besídovali i ljude meždu soboju na holos, no pri zatvorennych dverjach, v rodinnom

kružku, tichon'ko o Haňu i Amerikanca. Kto by to znal, kto byl pričinoju ohnja?

Ot jednoho časa, stara načala svoju nevístu, tak i sluhu, lípše dozerati; vsehda im za pjatami byla. Išla Hanja do stajni, Amerikanec za nju: mal robotu Amerikanec v stodolí, Hanja za nim, a stara už takoj pri nech. A ni slova ne zastihli prohovoriti. Tak Hanja začala do sela choditi: to do susída, to do kuma, do nanaški . . . a Osif každyj raz, takožde išol do sela, abo do korčmy. I v tu noč', jak ohon' vybuchnul Hanja nebyla doma, a svonka vbihla kričuči do chiži, že: — "horit!" — No, tohda už i Sorokovnja cílkom v polomenju stala. Nikto ne vidíl, nijake dokazateľstvo ne bylo, nikto ne chotíl po sudach marniti čas.

Sluhu stara vypustila. Amerikanec, a ni placu ne prosil. — "Ta s čoho?" — jak hovoril. Protiv ohnja zabezpečennyj nikto ne byl. Propalo vse. Četyrech gazdov budoviska, graty i ne malo chudoby!

Stara, a ni ne pila, ani ne jíla, ni ne spala. Sjala na kamen', operlasja o pec, — to vse ostalo z jej chaty, — ne narikala, ne jojkala, lem rozmyšljala, že: jak dobrí jej mužovi, na tom cmyntiru, otpočivat spokojno, a ona ne imíjet hde holovu skloniti!

Prišla Markova Katuša s druhoj storony:

— "Sorokan'o, pod'te do nas, poka sja dajak spomožete, u nas jest' dost' místa i provas!"

Tohda už Dančivnja cílkom prebudovanna byla. Svítlica, jedna spal'nja pro Marka i familiju, druha pro Fedora, denna čeljadnja, kuchnja.

Na Hanju Katuša a ni ne pohljanula. Sorokanja

ne skazala ni slova, ani ne podjakovala Katuší; stisla jej obí ruki, a holovoju otrekla.

Petro uže nad selom. Staralsja, jak imíjet svoju nuždu predstaviti domašnim. Što jemu povídjat doma? Što mama, a žena? A ni pínjazi, a ni statok! Na drazí hovorjat jemu o nečastju. Ta isči što? V nohi. Bížit selom, plačuči, jojčuči k spalennisku. Najde mamu na pohorenisku, opertu o pec, uže tretij den', na tom samom kamenju. A ni ju ne spoznal. A s pod čepca bilen'ki volosy vísjat, tvar' smorsčenna, jak sušinka, sčorníta, oči zapadnuty. Sbídníta, blída, jak mertva.

— "Oj, mamo moja, mamo, ta što že sja stalo?"

Stara, bez slova, pokazala s paľcem na pohorenisko, a kivla s ruku. I Hanja prikorycmalasja skadis'. Petro sjal, ko noham materi, na druhij kamen', a začal rospovídati o svojem nesčastju. Stara sluchala syna, a jak okončil, pozríla na neho žalostno, otčajanno i upala v obmorok, zamlíla! Lem isči to chibilo.

Staryj Dančin, pravi byl na dvorí, slyšal krik, vidíl, že ljude sbíhujutsja na Sorokovní, i sam išol osmotríti, što stalosja? Vzjalí s Petrom staru na ruki, a otnesli do Dančinych, položili na posteľ Fedora, i čutili. Katuša shotovila kavu, stara na silu musila vypiti malo, prišla ko sobí, porozzeralasja, rospamjatalasja na vse, i horen'ko zaplakala:

— "Teper' už mnja možete pochovati." — Hovorit k Petrovi.

Marko ne byl doma pered ohnem tot den' pošol s domu, až na druhij tyžden' obícalsja i čekali jeho.

Katuša pozvolila Petrovi ostati pri materi. Ty-

kala jeho, jak i davno, no on v najvekšom zamíšateľství byl, jak že hovoriti ko Katuši? Na poslíd nazyval ju tak, jak i jej čeljad: "vy gazdyn'." — Katuša dala privesti doktora, no tot lem s plečami stisnul:

— "Pani Furman, tu ne jest' pomoči. Ona boľše terpit duševno, jak tílesno. Nadeždy ne jestť, ... dva-tri dni jesli vyderžit!"

Staru sporjadali na smerť. Syn sidíl pri posteli chvoroj; a ni s nim ne besídovala. Katuša zazerala, što čas, k staroj; nosila jídla, ponukala, davala prepisannu medicinu; dozerala, choť by svoju mamu rodnu. Potíšala.

A stara načala obvinjati sebe, že ona sama pričinoju nesčastja svojej rodiny. S mužom podlo zaobchodilasja, syna neprovadila, ne učila dobrí, ne stjahovala v svojej durnoj materinskoj ljubvi, i tím sposobom stalsja, takim daremnikom, a k tomu isči taku ženu uvadila jemu na kark. Petro ni slova ne hovoril.

Katuša, pered Petrom, otkrovenno skazala jej, že pri dobrom, porjadnom mužu, i s Hani byla stalasja dobra, a porjadna žena i gazdynja. Ne cíla vina ležit na Haní.

— "A s vas, Markova, što bylosja stalo pri takim mužovi, jak Petro? Až mnja moroz obhartat, ked sobí pomyšlju."

A naríkala daľše na sebe, že ne posluchala dobru poradu Marka, a ne primusila syna gazdovati, — "naj byl psil, jak i druhi ljude, ozdaľ byl vydarilsja do hospodarstva. A teper' sbitangovannyj, a ni jeho tu, a ni tam. A, stihnut i toty

voly, za hranicu propasti, ta ne ostane jemu nič s cíloho majetku, lem žobracska palica!" — Barz kajalasja, prosila Katušu, naj by mal Marko starosť, na toho jej nesčastlivoho syna, naj postavit jeho isči raz na nohi. A Petrovi nakazovala, že ked sčastlivo pozbudetsja statku, naj ostane pri gazdovství, naj začne nove, porjadne žiťe, so svoju ženu. — Petro, jak stína, ne otpovídal nič.

Vnoči, zaperla oči stara Sorokanja. S Dančinovn'í vynesli ju. Jesli uže ne mohla tí dva oreki spoiti, čerez Katušu, ta choť lem u nej umerla. Na pohrebí staroj, a ni jej syn ne byl pritomnyj.

Marko, až na druhij tyžden' po pohrebí, prišol domu. Katuša porospovídala jemu vse. Nesčastja Sorokovych, do hlubiny serdca tronulo jeho.

— "Vidiš', holubko moj," — hovorit jej Marko. — "Ljude narikajut na Boha v nesčasťju, kotoromu oni sami suť pričinoju. Ne dal-li Boh Sorokovym vse, lem im sčastlivo trebalo žiti. Stary vsehda hryzlisja. Jake to žiťe? Syna podlo vychovali. Kto otpovist za neho? Jak žijut molody? Kto tomu pričina? A, jak to vse isči dokončitsja? Što bude tomu konec? Ja to vse vidíl i predčuvstvoval, že tí ljude v zahubu svoju idut."

* * *

Petro, jak mati s Katušu tak živo besídovala, zajedno lem o svojej chudobí rozmyšľal, a ni malo što čul s besídy. On myslil, što materi polípšalosja, ta hovorit:

— "Ja musju idti k tomu statku zazríti."

Stara ne otpovíla ni slovom, lem smutno poze-

rala na neho. Katuša zavolat jeho v kuchnju, a hovorit jemu:

— "Petre, ne choď, vidiš', že na mamu tjažko, kto znaje, ci sja ran'šoho dnja dočekajut?"

— "Hde by tam? Mamí polípšalosja, cílkom bystry. Ja sja navernu isči zavtra. Kto znaje, što tam s chudobu? Naj Boh varuje, že by i to propalo!"

— "Ne choď, perša mama, jak chudoba. Doktor hovoril, že na najhor'še trebasja spodívati, každu hodinu."

No, Petro pošol, ne chotíl víriti, že by na mamu tak tjažko bylo. Nespokojnyj o svoj statok, nočnu hodinu utíkal za hranicu. Priobícal sobí za drahu sčiro, svjato, že lem jesli hroši svoi udastsja jemu nazad dostati, perestane handľovati, i bude dozerati svoje gazdovstvo.

Smučennyj na smerť, rano prišol za hranicu. Cílu noč a ni lem ne otpočinul. Dva voly našol sdochnuty. A, tam doznalsja o pravdí, jak žandare vyslídili. Tí osem' pary voly proischodjat iz jednoho dvora poľskoho sljachtiča. Jak pomisčik obačil, že meždu jeho statkom opasna zaraza povstala; choť lem toty voly chotíl spasti, už to hroši za nich polučiti. Prehnal na Uhorsčinu, hde ich Petro na licitacii otkupil. Pro što na licitacii? Ibo opytny, skušenny handljare-kupcy, podozrívali statok, i nechotíli kupiti.

Teper' už, a ni Petru ne chotíli pozvoliti vertatisja domoj. Jeho hajčar utík nočnu hodinu, a vujtom postavlennyj storož, ne chotíl vysluhovati okolo bykov, poka hroši vpered ne polučit, ne

tokmo za svoju vysluhu, no i na pokorm. Petro hrošej ne imíl. Ljude žalovali jeho pro to očen', no to ne pomohlo. Druhij den' vujt smilovalsja nad neščastnym čelovíkom, dalsja naprositi, a zaručilsja za neho, i to lem pro chvoru mamu.

Tretij den' v noči pustilsja v dorohu domoj, no mamu už ne zastal, može pered hodinu zasypali jej hrob hlinoju. A ni ju ne preprosil, isči a ni požehnan'je ne polučil ot nej.

Jak Marko prišol domu, ne imíl a ni času s Katušu i so svoim chlopčikom natíšitisja, a s tatom i gazdom pohovoriti, poraditisja. Petro i so svoju ženu, uže hljadali jeho.

Poradu i pomoč' prosat. Isči pros'bu svoju a ni ne okončili, už prichodit Petro Holota so svoju ženu, lem pozdravkat a už i četvertyj pohorinec klopkat vo dveri, Pavel Lopuch, bídnyj, chvoryj mužčina, otec sedmero dítej. Pro každe ne imíl kresla, ta lem Holotaní i Pavlovi, pokazal sjasti, a sam stojal:

— "Ty Petre," — na Hanju a ni ne pozríl, — "chočeš' moju pomoč' i poradu? Ja ti skažu, tu pered svídkami, što tja isči mož spasti, no i to ti povju vpered, že mnja ne posluchaš', jak jes' mene a ni pered tím ne posluchal, i zapričinil cíle nesčasťe .... Ty moh by toho šljachtu do processu vzjati. Proces vyhraš', to pevno, ibo on predprijatno ošukal tja. No, to process snašoj storony provaditi, ne sovítno, bol'še by tja vynes, jak cíla chudoba, a može by a ni jes' ne doždalsja jeho konca; otvlečut apellacijami, i za dvadcať líta ... Ked ti ostane polovina s bykach, podjakuj Bohu,

no s nich ne mnoho radosti i chosnu budeš' mati. Ja ti boľše raz hovoril: daj pokoj tomu zarobku, ne pro tebe, ne rozumíješ'sja do toho, — Pro to ne nabivali na tja druhi handljare, 'bo poznali na statku chvorosť, a odnak ne oznajmili verchnosti, ibo jarmarki sejčas na cílu stolicu, byli zakazali, a tobí ne zradili ni slovom, bo to u nas ne obyčaj. Kupuješ' tvoja ríč!"

Teper' už i Petrovi rozjasnilosja v holoví, i porozumíl deševnosť — tuňosť chudoby. Marko hovorit ďalše:

— "Jak ja tvoi obstojateľstva znaju. Ty strašenno zadolžennyj. Ja imíju u tebe tysjač zlaty, no zaintabulovanny na tvoj i na Hanin orek. K tomu ot nich tri ročnyj interes, t. j. osem'desjať ročno!" — Petro vzdychnul. — "Okrem toho, lem što mi prišlo do uch, pokojna mati tvoja, pro tebe, okolo pjať stovok dolhu narobila. To vse i na tvoj orek primnoho. Ked mene posluchaješ', to ti otpusču polovinu interessa, a na budovlju prodam ti derevo v takoj číní, v jakoj jeho nihde ne dostaneš'. Prodaj ty ženin orek cílkom, a s tvojeho jednu-dvi osminy, vyplať cíle dovstvo, sbudujsja, i tak staneš' dobrym gazdom!"

— "Što, moj orek prodati?" — Rozmečesja Hanja. — "Nihda ne pozvolju. A, mi što ostane?"

— "Tvojeho muža orek; polovina i tak na tebe zaintabulovanna. Što jeho, to i tvoje?"

— "Ja ne pristanu na to, kto dovstvo narobil, naj platit!"

Marko a ni ne uvažal na nju.

— "Ty, Petre, teper' v psotí. Lem jeden tvoj

kreditor naj rušitsja, ta propade tvoj i tvojej ženy orek. — Pamjataj, što ti hovorju. Iďte i poraďtesja s mudrijšimi ljuďmi."

—Pošli . . . . Petro zastarannyj, Hanja zlostno.

— "Vam brate, Lopuch, što možu dobroho zrobiti?"

— "Tak oni, pan Furman . . . ."

— "A ni mnja ne panajte, a ni ne "trojte", ja lem takij prostyj chlop, jak i vy vsí v selí."

— "Ci by ste mene ne sratovali pri budovan'ju? Što iz seľskoho lísa nam vydíljajut, to ne postarčit ani na chižu. Graty, statočok, chvala Bohu i dobrym ljudjam, už lem vse vyratovali, hde že sja podíjeme? S požičnymi pinjaz'mi, trudno budesja dačoho dobyti!" — i daľše byl žalovalsja, no Marko pererval jemu:

— "Skoľko to vy dítočok imíjete?"

— "Chvala Bohu, za lasku, semero a os'me bude." — Slezy pokuljalisja jeho blídnymi licami.

— "Znajete što, Pavle? Vy terezvyj i čestnyj čelovík, a dobryj otec," — malo razmysljal, a tak daľše hovoril. — "Vyznaču vam, hde možno, stoľko derev, skoľko vam potrebno, a doščki možete na mojej pilí dati sobí narízati, — pravi što piljarovi toty paru grajcary date, — takožde zadarmo."

Pavel až i ruku chotíl ot radosti pocílovati, — Marko sja pohníval.

— "A ni slovo vecej, bo zabudu što jem vam obícal." — Skričal Marko. — "A vy brate Holota, što chočete ot mene?"

Lopuch s radostnu novinu ponahljalsja domu k ženi, už dveri otvoril, a Marko hovorit:

— "Pavle, k tomu osmomu, jesli Boh dast sčastlivo na tot svít, možete moju Katušu zavolati za krestnu mamu, ked isči druhu ne mate!"

Lopuch zastanovilsja v dverjach, lem ruki dvihnul ko nebu, ne hovoril nič, bo byl ot radosti rosplakalsja; utíkal domoj, čerez dvor, skoľko lem nohi postarčili.

— "Što chočete, Holota?" — Prositsja snova, no cílkom zimno.

— "Što? šak znate. Derevo na budovlju."

— "Tak? . . . Petre Holota! Vy sami kričali, že ja nijakij ne orečnyj pan, a ni ne zemljan, što i pravdu mate, lem takij . . . . šol . . . .tys! Jak takoho, lís malyj, a ne vystarčit pro každoho.

— "Prebač'te mi, Furman, pijannyj jem byl!"

— "Pravi za to! No, že by ste ne myslili, že na vas sja pro take glupstvo, mstiti choču, pro to, lem k voli vašej čestnoj ženy, za obyčajnu cínu, prodam vam na chižu potrebne derevo; boľše ne možu, bo i ja sam choču budovatisja, na druhij rok."

Holota cílkom byl zadovolennyj. No ne tak jeho žena. Jak vyšli na drahu, hovorila jemu:

— "Vidiš' gazdo, hde tja tota prokljata pijatyka poprovadila? Ne maš česti pered ljuďmi."

— "Babo, ne hnívajsja! Malo takich Markov jesť na svítí! Druhij byl mnja za dveri vymetal. 'Bo, to ja isči ne take pobrechal na neho. Što pravda, ta pravda!"

I ot toho časa načali Marka nazyvati "Šoltys"-om, lem po-za oči, a o paru líta pojedny až i zabyli jeho pravdive imja, a molody a ni ne znali už, že on ot roda: Furman. — Šoltys: bohatyj, svobodnyj, nezavísimyj hospodar'.

"DEŇ"

Oficiaľnyj organ

KARPATO-RUSSKOJ KULTURNOJ LIGI V S. S. A.

DOROHI RUSSKII BRATJA!

Ne čekajte na agenta, no predplaťte sejčas počtoju na pervu russku každodennu gazetu. Proste tolkovanije o našem INSURANCE PLANÍ. — Gazeta na rok $6.00. Insurance 75c ekstra.

"DEŇ"

197 East 4th Street

NEW YORK, N. Y.

VO DRUKARNÍ

"SOBRANIJA GR. KATH. CERKOVNYCH BRATSTV"

MOŽETE DOSTATI SLÍDUJUSČIJA KNIHI:

"A Manuel of Prayer" vo pol. perepletí —	$ .85
Sbornik z russkimi bukvami, skurjanyj — —	1.50
Sbornik z russkimi bukvami, prostyj — — —	.85
Sbornik z slovenskimi bukvami, skurjanyj —	1.50
Sbornik z slovenskimi bukvami, prostyj — —	.85
Perša Russka čitanka vo Ameriki — — — —	.50
Perša Russka Grammatika vo Amerikí — — —	.40
Peršij russko-anglickij katichiz — — — — —	.50
Molitvennik Rozovoho Vínca — — — — — —	.25
Tainstvo Rozovoho Vínca — — — — — — —	.01
Vo Cerkvi Jerusalimskoj i Petrova Denna Platnja — — — — — — — — — —	.10
Paraklis ko Presv. Bohorodici — — — — —	.10
Viflejemskija Ihry — — — — — — — — — —	.10
Sud Sv. O. Nikolaja — — — — — — — — —	.05
Jakij byl Krest Isusa Christa? — — — — —	.05

Predplata na gazetu "Prosvíta"
Na rok $3.00; na pol rok $1.50

"PROSVÍTA"

611 SINCLAIR ST. McKEESPORT, PA.

prinimajet ordery na vsjaki druki dlja DUCHOVENSTVA, FARNOSTEJ, SPOLKOV I ODINIC za najtun'ši ciny. — Ordery končime točno i skoro.

KNIŽNYJ SKLAD SOJEDINENIJA.

Psaltyr' po russki i po anglijski — — — —	$4.00
Novyj Bukvar' s russkimi, slovenskimi i anglijskimi bukvami — — — — — —	.75
Anhel Chraniteľ po russkí i po anglijski — —	.75
Anhel Chraniteľ, russkij tekst s latinkoju —	.75
Stichi, o. Brinsky, s latinkoju — — — — —	.35
Zahraj mení cigane staryj — — — — — —	.35
Brak i bezbračije — — — — — — — — —	.25

Cistyj dochod na Sirotinec v Elmhurst, Pa.

Pamjatajte na deviz:
"SVOJ DO SVOJEHO!"

Knižnyj Sklad Sojedinenija
c-o M. Michael Yuhasz,
P. O. Box 308 HOMESTEAD, PA.